

Drie schandaleuse spelen

Editie Willem van Eeghem

bron

Willem van Eeghem (ed.), *Drie schandaleuse spelen*. De Sikkel, Antwerpen 1937

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/_dri005drie02_01/colofon.php

© 2011 dbnl / erven Willem van Eeghem

Inleiding

Daer vruecht in huys es / staet druck voer de duere Jan van den Dale. De Ure vander Doot (1516), r. 42.

I. Rhetorisijnen - zelateurs

I. Wèl kenschetsend is het dat b.v. de devotie tot O.L.V. der zeven Smarten vooral ingang vond, te Brussel en in de omgeving, dank zij de Leliebroeders, de vlijtige rhetorisijnen, aan wier hoofd stond de als facteur en organisator even voortreffelijke Jan Smeken (overl. 1517).⁽¹⁾ De spelen, door

- (1) *Dr. J. Duverger, Brussel als kunstcentrum (Gent, 1935), p. 78 vlgg. In de plaats van het mirakelspel Van den heiligen Sacramente van der Nyeuwer Vaert, dat we Jan Smeken moesten ontnemen (Cf. onze Rhetores Bruxellenses I, in Revue belge de Phil. et d'Hist., XIV, 1935, p. 437-441, alsook D. Th. Enklaar, Naar aanleiding van het Bredasche Sacramentsspel, in Tijdschrift voor Nederl. Taal- en Letterk., LVI, 1936, p. 28-36), zijn we thans zoo gelukkig, op 's mans actief te kunnen zetten het merkwaardige, tot heden als anoniem beschouwd gedicht met beschrijving van de feesten, in Oct. 1516 te Brussel gevierd ter eere van het Gulden Vlies (zie Dr. P. Frédéricq, Onze histor. Volksliederen, Gent, 1894, p. 59 en Mej. M.E. Kronenberg in Het Boek, XIV, 1925, p. 32) en bestaande uit 38 strophen van elk 12 regels (r. 448-456 behelzen den naam SMEKEN JAN, als acrostichon te lezen van boven naar onder). Hoogstwaarschijnlijk zijn o.i. eveneens van zijne hand de vier gedichten op Margaretha van Oostenrijk en Philips den Schoonen (1496-1497), met talrijke fouten gedrukt naar onvolledige afschriften en te onrechte als naamlooze volksliederen voorgesteld (vgl. Belg. Mus., IX, 1845, p. 146-158; Dr. P. Frédéricq, a.w., p. 49 vlgg.; L.M.G. Kooperberg, Margaretha van Oostenrijk, Amst., 1908, p. 105 vlgg.; Dr. J. Te Winkel, Ontwikkelingsgang², II, Leiden, '22, p. 240 en Dr. Willem de Vreese, Bouwstoffen, 's-Grav., 1932, p. 76b); wellicht hebben we hier enkele overblijfselen van een cyclus gewijd aan Philips den Schoonen. Wij achten het eindelijk niet onmogelijk dat hij tevens de auteur zou zijn van De Triumphe ghedaen te Brugge binnen ter intreye van Caerle 25 Juni 1515 (cf. W. Nyhoff, L'art typographique, II, 's-Grav., 1926, p. 4 en XIV, no. 54). Cf. nog: Versl. d.K. Vl. Ac., 1937, p. 89 vlgg.*

II

dezen wakkeren stadsdichter daartoe vervaardigd in samenwerking met den polygraaf Johannes Percheval (gest. 1523)⁽²⁾ werden tot dusver nog niet teruggevonden, doch uit het gelukkig bewaard ledenregister der nieuwe broederschap blijkt ten overvloede, met welken ernst de ijveraars hun taak opvatten. Einde 1498 beliep bij voorbeeld de 'somma van alden persoonen jn dit broederscap gescreuen / tsy leuende en doode binnen den jersten jare Sonder dedele / daer af de wapenen voren staen' zoo maar 6085. Tien jaar later bedroeg het aantal leden 8761, doch eerst in 1534 had men de 10.000 overschreden.⁽³⁾

2. Zóóveel fortuinlijke krachtsinspanning diende beloond: de Leliebroeders, 'consilio senatus' versterkt door de leden van de Violette en voortaan, samen met deze laatsten, het Mariacransken uitmakende (1507)⁽⁴⁾, werden inderdaad door Keizer Maximiliaan, zelf een lid der confraternitas, bij brieven van 19 Maart 1510 o.m. tot zijn dienaars verheven, 'die tot eeuwigen dagen stellende jn syner hoeden ende bewaernissen ende jn sulcker sekerheyt als syne andere officieren van desen synen Landen van Brabant zyn tot bewarenesse van hueren Rechte / ende beschermenesse van

- (2) *In den alias Percheval* (Rhetores Brux., I. p. 446) herkende Dr. L. Willems (Versl. en mededeel. der Kon. VI. Acad., 1936, p. 771-2) een uithangbord en zulks zeer terecht, want reeds in 1467 wordt Hubrecht steemaer alias op percheuale vermeld als handel drijvende in drogerijen (E. Dens in *Annales de la société roy. d'archéologie de Bruxelles*, XXXII, 1926, p. 227, n. 1). Naam en alias kwamen bovendien voor op 's mans uit ca. 1490 dateerenden grafsteen, liggende 'voor de trappen vande 7 ween buyten de (ca. 1800 gesloopte St. Gueriks) kerck', doch verschillend gespeld al naar gelang de verzamelaars (2de helft 18de eeuw): steemaer alias op perstevale, steemaer alias opperstevale, steemaer alias pert cheval, steemal alias perseuale (K.B. Brussel, hss. G. 1624, p. 54 en p. 2 (wapen); 1926, kol. 143; 1625, no. 238 en 1562, fol. 145).
- (3) *Stadarchief Brussel*, Register der 7 Weeën, fol. 223, 260^v en 270. Dit rekord werd in de 17de eeuw neergehaald door pater A. Druwé, den oprichter, te Brussel, van de broederschap van den Rozenkrans, broederschap, die weldra meer dan 30.000 aangeslotenen telde. Cf. A. Henne en A. Wauters, *Hist. de Bruxelles*, III (Brux., 1845), p. 206-207.
- (4) *Rhetores Bruxellenses I*, p. 442 (in r. 6 dienen de letters o.s. geschrappt).

hueren persooone / voer alle gewalt oft fortssen alleenlyck...⁽⁵⁾

3. Een dergelijke onderscheiding nu kon natuurlijk niet verhinderen, dat de nog aan te werven lidmaten hoe langer hoe zeldzamer werden,⁽⁶⁾ doch anderzijds bleef de zuiver katholieke bezieling nog lang bij de dichters van den Crans voortleven, nl., voor zoover ons bekend, bij Jan vanden Dale († 1522) en Jasper Blanckaert. Gene immers wrochtte het vaakst herdrukte Nederlandsche boek der zestiende eeuw, het superieure nieuwjaarsgedicht 'De ure vander Doot' (1516), in den grond een innige verheerlijking van Maria;⁽⁷⁾ deze, de sedert lang vergeten en wellicht nooit in druk verschenen, maar daarom niet minder belangrijke 'dichten op het Heilig Corporael en het Heilig Cruys' (1538), die herinneren èn aan Anthonis de Rooveres Lof op het Heilich Sacrament èn aan Jan vanden Dales Lof op de Hostie.⁽⁸⁾

II. De clerus

4. Waar leeken zoo schitterend voorgingen, kon de geestelijkheid onmogelijk achterwege blijven, al was zij nog zoo verbitterd wegens de krasse fiscale maatregelen, door Keizer Karel tegen haar genomen. Nu immers werden o.m. de twee oudste kerkelijke gebouwen der stad, nl. St. Gueriks en St. Gudula, aanzienlijk verbouwd resp. versierd.⁽⁹⁾ Voorts stelde men nieuwe processiën in: de H. Sacramentsprocessie (1532), de processie van O.L.V. van den Royen (1538), de pro-

(5) K.B. Brussel, hs. 17145-48, door A. Henne en A. Wauters, *Hist. de Bruxelles II (Brux., 1845)*, p. 644, n. 2 aldus aangeduid: *Pièces concernant différentes corporations de Bruxelles. Mss. de la Bibl. de Bourgogne.*

(6) De bevolking te Brussel telde te dien tijde ca. 60000 zielen. Zie A. Henne & A. Wauters, a.w., I, 360 vlgg.

(7) *Rhet. Brux. I*, p. 441 vlgg.; Dr. J. Duverger, a.w., p. 79 vlgg. en Dr. L. Willems, *Versl. en Meded. der Kon. Vl. Ac., 1936*, p. 630; naar den inhoud (110 str. van elk 14 r. of samen 1540 + 5 r.) ontleed door J. Vanderheyden, *Het thema en de uitbeelding v.d. dood enz., Gent, 1930*, p. 101 vlgg. Cf. nog M.E. Kronenberg, *Ned. Bibl. II*, '37, no. 2744.

(8) *Rhet. Brux. I*, p. 441 en 447; de Hoogerwaard Heer kanunnik Dr. Pl. Lefèvre was zoo vriendelijk, me op die gedichten te wijzen (vgl. E. Boeckx, *Notre-Dame de la Chapelle, Brux., 1928*, p. 164, n. 1).

(9) A. Henne & A. Wauters, a.w., I p. 365.

cessie van *St. Rochus* (1557), om niet te spreken van den sensationeelen uitgang der geeselaars (1549):

'Opden witten donderdach tsnacht voere paesschen anno xlvijj voirscreuen van omtrint des auonts vanden ix vren Soe waeren omtrint j3.^c spaennaerden gaende van kercken te kercken de welcke hen seluen al gaende waeren ghesellende ende smytende Daer van de ennighe van hen seere waeren bloeyende / dwelck sy hen seluen waeren aendoende Meynende daer mede god almachtich groote sacreficie ende penitentie te doene^{x(10)}.

5. Intusschen werden de oude godsdienstige spelen allerminst verwaarloosd. Zoo voerde men elk jaar, met Pinksteren, het Spel van Sinte Wyen te Anderlecht op,⁽¹¹⁾ terwijl Tspel vanden heylighen sacramente van miraculen te Brussel op het kerkhof van *St. Gudula* vertoond werd op 17 en 23 Juli 1524, alsook, maar 'opde merct', op 15 en 16 Juli 1548 en Tspel van sint janne baptista op 't kerkhof van *St. Jans*, te Molenbeek, tot tweemaal toe de menigte boeide (Aug. 1548).⁽¹²⁾ Eindelijk was, in Mei 1551, 'thuysken van den ommegange daermen te bruessele jaerlycx onser lieuer vrouwen spel spelende es / al nyeuwe gemaect.^{x(13)}

6. Voorts waren de priesters er niet weinig trotsch op, dat een Turk en een Jood (ondersch. in 1535 en 1541) zich openlijk tot den R.-K. eeredienst hadden bekeerd.⁽¹⁴⁾ Hunnerzijds waren de orden onverzoenlijk op het stuk van het asylrecht: de Minderbroeders gingen daarbij zelfs de dienaars van den amman te lijf (1513), doch de Karmelieten, die hetzelfde wilden beproeven, hadden minder geluk (1542)⁽¹⁵⁾. Menigvuldige aflaten werden verleend, o.a. in 1535, 1537, 1541, 1552 en vooral in 1553 (51bis).

7. Populair ten slotte maakten zich: de kranige deken van

(10) *K.B. Brussel*, hs. 14896-98, fol. 72^v, 110, 260 en 165

(11) *Dr. J. Duverger*, a.w., p. 74, n. 12.

(12) *K.B. Brussel*, a. hs., fol. 45^v, 160 en 160^v.

(13) *Id.*, fol. 178^v.

(14) *Id.*, fol. 95^v en 123.

(15) *Id.*, fol. 58 en 154. (15bis) *Id.*, fol. 93^v, 105, 121, 189, 214^v.

St. Gudula, Philippus Nigri, door volk en hof betreurd;⁽¹⁶⁾ *de plebaan der hoofdkerk, Merten Coels, in de wandeling: de paus van Brussel;*⁽¹⁷⁾ *de krachtdadige pastoor van St. Guericx, Pontius Cooman;*⁽¹⁸⁾ *de dichtende kanunnik, Jakob Cammaert*⁽¹⁹⁾ *en de gestrengelibrorum censor, Laurentius De Mets.*⁽²⁰⁾

III. Incidentisten en apostaten

8. Nochtans deden zich enkele incidenten voor, die te Brussel een diepen indruk schijnen te hebben nagelaten. Een Sottegensch priester bv. vernielde een monstrans in St. Gudula (1532), doch achteraf bleek hij 'innocent' te zijn; Jan Heerinck, een priester, verhing zich (1553); een Fransche Minderbroeder werd te Vilvoorde verdronken wegens spionnage (1554); nog een priester, uit hoofde van vadermoord, te Leuven gehalsrecht (1555) en een derde - een Italiaan - buiten de hoofdstad te pulver verbrand 'quia commiserat peccatum sodomiticum' (1557). Ook had, bij de Dominikanen, een gevecht in regel plaats tusschen een Spanjool en een Brit

- (16) Biogr. Nat., XV (Brux., 1899), kol. 734-37 en Francisco de Enzinas' in 1545 voltooide Mémoires II (Brux., 1863), p. 341 (foute noot).
- (17) Overl. in 1556 (mededeeling v.d. Hoogerw. Heer Kan. Dr. Pl. Lefèvre); door hem werd een 30-jarige Turk 'kersten gedaen' (cf. 6, 17 in fine. Bijl. XIII 12-13 en L. Galesloot, in Rev. Trim. T. 31, (Brux., 1861), p. 37: La Dame de Grand-Bigard.
- (18) Het zal wel onder zijn 'prochiaenscap' geweest zijn dat de leden van de Corenbloem ca. 1540 uit de broederschap van St. Sebastiaan werden gesloten, een uitsluiting die de 'Rethoriseenen hebben aenveert ende syn soe gescheyden' (Register v.d. Corenbloem).
- (19) Zijn testament (90 dichtregels) dagteekent uit 1560 en werd uitgegeven, samen met een korte levensbeschrijving, door J.-Th. de Raadt in Annales de la soc. d'archéol. de Bruxelles, VI (Brux., 1892), p. 302-311. Zie ook infra 29, n. 64 en Bijlage II.
- (20) Biogr. Nat., XIV (Brux., 1897), kol. 662 vlgg.: in 1557 volgde hij M. Coels op en in 1563 Nigri. Zie nog Rhetores Brux., II, p. 56, n. 2 en A.M. Ledeboer, Het geslacht Van Waesberghe ('s-Grav., 1859), p. 43. Metsius was bevriend met L. Dheere (Ph. Blommaert, De Nederd. Schrijvers v. Gent, Gent 1861, pp. 142 en 150, n. 1). De zeer zeker unieke approbatie (achter de Refereynen etc. van de Corenbloem, Brussel, 1563, rectozijde v.h. laatste blad), waarin hij als oppercensor optreedt, wordt door de Bibl. Belg., 1e sér., 5 R 34, aangehaald noch besproken. Cf. Dr. J. te Winkel, a.w., II, p. 464.

(1555) en, in *St. Jakobs*, een duel tusschen twee priesters, een van wie aan zijn verwondingen overleed (1557).⁽²¹⁾

9. Een erger tegenvaller: uit de rangen van den clerus te Brussel kwamen enkele - geenszins de minste - verkondigers van de nieuwe leer voort. Het was immers een Brusselsch priester, Claes van der Elst, gewezen pastoor van *St. Jakobs* te Antwerpen, die ca. 1527 onder intellectueelen en kunstenaars alhier de ketterij verspreidde en er o.m. de oorzaak van was, dat een zestigtal zijner toehoorders tot zeer zware boeten werd veroordeeld.⁽²²⁾

10. Eveneens te Brussel ijverde de Karmeliet Petrus Alexandri, de prediker der regentes, Maria van Hongarije. Het hof en den hoogereren standen was deze 'lutheraan' zijn 62 revolutionnaire leerstellingen con amore aan het inprenten toen hij plots (begin 1543) aangeklaagd en, na een lang proces of liever na lange theologische disputen, eind 1544 veroordeeld werd. Op het laatste nippertje wist hij echter aan den dood te ontsnappen, om in Duitschland, Engeland en Zwitserland het... calvinisme te propageeren. Op 2 Jan. 1545 hield de later beroemde Sonnius in *St. Gudula* een sermoen tegen den gevluchte en liet er dezes boeken en handschriften op een verhooging verbranden.⁽²³⁾

11. Insgelijks van Brussel was de Karmeliet Franciscus

(21) *K.B. Brussel, Hs. 14896-98, fol. 76^v, 210^v, 217^v, 240, 272^v, 236^v en 275^v.*

(22) *Dr. P. Frédéricq, Corpus etc. IV (Gent, 1900), p. 280 en V (Gent, 1902), p. 273; Dr. J.W. Pont, Gesch. v.h. Lutheranisme i.d. Nederl. (Haarl., 1911), p. 50.*

(23) *Bv. no. 6: Verae indulgentiae comparantur sine auro et argento, sola scilicet fide, et confidentia meritorum Christi; no. 31: Quando oro Christum, ipse Deum orat pro me, et non possunt sancti pro nobis aliquid impetrare, nisi Christo pro nobis orante; no. 33: Errant, qui tribuunt curationem alicujus morbi sancto, vel Johanni vel Huberto; no. 34: Non debemus honorare beatam Mariam ant sanctos plus quam Evangelium aut sacra scriptura eos honorat; no. 64: Religio monastica est hypocrisis; no. 49: Jejunium, quod nos commendat Deo, non est abstinencia a cibo et potu. Zie Fr. de Enzinas, a.w. II (Brux., 1863), p. 396 vlgg. en vooral p. 414 n.; O. Michotte, Pierre Alexandre. Un réformateur (Imprimerie de Nessonveaux, 1913), p. 27 vlgg.; Th. Goossens, Franciscus Sonnius in de Pamfletten ('s-Hert., 1917), p. 17.*

VII

Alaers,⁽²⁴⁾ die aldaar nog begin 1558 als biechtvader bij een onderbroken terechtstelling optrad, maar nadien in zijn volkspreeken met zoo'n geweld - en zoo'n bijval - tegen paus en bedelorden te keer ging dat hij, na tevergeefs met de meest afschrikkende straffen bedreigd te zijn geweest, toch maar liever uitweek naar Frankfort aan den Main, waar hij, intusschen verder studeerend, zijn aanvallen tegen de kerk liet verschijnen (1560).⁽²⁵⁾ Kort daarop te Brussel teruggekeerd werd hij verklikt (door zijn eigen moeder!) en aangehouden, maar kon tijdig aan den marteldood ontkomen. In 1566 predikte hij het lutheranisme te Antwerpen,⁽²⁶⁾ waarna hij zich voor goed in Duitschland ging vestigen en er de stamvader werd van een lange reeks protestantsche godgeleerden.⁽²⁷⁾ Hij is de eerste Nederlander, die als Luthersch predikant dienst heeft gedaan. Zijn Catechismus (1568) werd herhaaldelijk herdrukt.⁽²⁸⁾ 'It ist', aldus het Missale der kerk te Wilster (Sleeswijk-Holstein), 's mans standplaats, 'gemeldter Franciscus Alardus ein Ernsthaftiger gelahrter Mann und ein Hater aller Secten gewesen'.⁽²⁹⁾

12. Een derde Brusselaar, de Dominikaan Balthasar Hauwaert, een broeder van den bekenden dichter, moet omstr. 1560 op zijn beurt openlijk in opstand gekomen zijn tegen de kerk, want ook hij predikte het lutheranisme met woord en pen (o.m. te Antwerpen in 1566) en bleef later uitlandig.⁽³⁰⁾

- (24) *Ten onrechte getituleerd: kapelaan* (Biogr. Nat., IX 1886-87, col. 560) en pastoor der Kapellekerk te Brussel (Id., XV, 1899, col. 267); gegevens over hem bij Dr. J.W. Pont, Jaarboek der Vereeniging voor Nederlandsch-Luthersche Kerkgeschiedenis (Amst., 1909), p. 3 vlgg.
- (25) *Onder den titel: Een cort vervat van alle menschelycke insettinghen der roomsche Kercke*, beghinnende van Christus tyden af tot nu toe, ghenomen meer dan uyt XXII authoren. Dit werkje wordt uitstekend ontleed en gewaardeerd door Dr. J.W. Pont, a.w., p. 19-24, doch het kan onmogelijk, zooals aldaar beweerd wordt, reeds in 1556 gedrukt zijn.
- (26) Dr. Rob. Van Roosbroeck, De kroniek van Godevaert van Haecht (Antw., 1929), p. 105 en 159; id., Het Wonderjaar te Antwerpen (Antw., 1930), p. 66 en passim.
- (27) Allgemeine Deutsche Biographie I (Leipzig, 1875), p. 171-173.
- (28) Ontleed bij Dr. J.W. Pont, a.w., p. 25-28 en aldaar herdrukt (p. 35-146).
- (29) Dr. J.W. Pont, a.w., p. 33.
- (30) Dr. Rob. Van Roosbroeck, aa. ww., resp. p. 42 en 137 (bibl.) en p. 138 vlgg.

13. Eindelijk zij hier vermeld de Karmeliet Petrus Lupus alias De Wolf, wiens lutherschgezinde preeken, ca. 1560 te Brussel gehouden, door Granvelle werden verboden.⁽³¹⁾

IV. Martelaads.

14. Overigens werd de heresie - geen onbekend verschijnsel in het middeleeuwsche Brussel⁽³²⁾ - thans ten zeerste in de hoofdstad bevorderd door de talrijke terechtstellingen en herroepingen om den geloove, die er dan nog veelal in 't openbaar, ter Grootte Markt, op zeer spectaculaire wijze geschiedden. Aldus zijn ons, tusschen 1518 en 1560, een dertigtal gevallen bekend,^(32bis) op drie waarvan wij eenig nieuw licht zullen werpen.

15. Zoo wordt b.v. de executie der 3 Augustijner monniken (Hendrik Voes, Johan Van Essen en Lambrecht Thoren), de eerste martelaars der Hervorming, door een vermoedelijk gelijktijdigen kroniekschrijver als volgt verteld: 'Jnt selue jaer op den jersten dach der maent van julio Soe wordden te Bruessele opde merct voer der stadthuys op eene groote stellinghe die aldaer doen tertyt gemaect was / gedegradeert ende ontwydt drye priesters vander oirdenen van sinte augustyne die welcke van Antwerpen te bruessele gebracht waeren die welcke gecondempneert waeren te steruene metten viere ende brande / daer aff de twee aen eenen staeck al leuende ten poluere verbrant waeren opde selue merct voer het broothuys aldaer / want sy huere opinie van lutherie oft ketterye daer mede sy betricht waeren nyet afgaen noch oyck renoceren en wilden Ende de twee voirs persoonen aenden staeck gebonden synde om te verbrandene hebben sy god geloeft ende ghebenedyt lesende ouerhandt Te deum laudamus / ende singende jnden latyne noch eene letanye / Hec est crux sancta

(31) Ch. Rahlenbeck, *Les protestants de Bruxelles* (Gand, 1877), p. 77; E. Poulet, *Correspondence du Cardinal de Granvelle I* (Brux., 1877), p. 99, n. 2.

(32) Dr. P. Frédéricq, *Corpus etc. III* (Gent, 1906), p. 267.

(32bis) *De Bibl. Belg. 1e sér. M 221* geeft er slechts een tiental op, doch J. Meyhoffer, *Le martyrologe protestant des Pays-Bas 1523-1597* (Imprimerie de Nessonveaux, 1907), p. 123 vlgg., heeft bewezen, dat de door den band opgegeven cijfers veel te laag zijn.

diu a me desiderata etc / ende alsoe henlieden verblidende haeckende nae de doot / daer doere dat de gemeynte ende vele lieden van bruessese siende dese voirs justicie seere hen waeren verwonderende ende grootelycken onder malcanderen murmurerende / want de gemeyne fame was gaende datse goeden kersten mensschen waeren gestoruen

Ende de derde priestere vanden voirs twee andere die oyck van henlieder seckten geweest hadde wederriep syne dolinghe / Alsoe dat hy jn gratien genomen was / ende wordde geleydt tot opder steenpoirten te bruessese Ende wordde gecondempneert syne leefdaighe lanck geuangen te blyuene ende te watere ende te broode penetentie te doene Maer dede daer na secretelyck dese derde priestere gedegradeert synde vele quaets / want vele coopliden van Antwerpen die van dier seckten waeren / quamen hem seere secretelycken besoecken om van hem onderwesen te syne Ende de selue patient sterff bynnen ij oft drye jaeren daer na opder steenpoirten syns selfs doot Ende wordde doot synde terstont alsoe sweert als eene coel Ende wordde van daer gesleypt aende galge aldaer hy wordde begrauen ⁽³³⁾

16. Nopens Aegidius Thielman, den in 1544 verbranden deken der Hervormde kruisgemeente, schijft onze zegsman:

'Jnt voirgenomde jaer van xliij op den xxix^{ten} dach der seluer maent van januario Soe wordde te bruessese opde merct een jonck man genaempt gielken thielman / al leeuende sonder verworghen gebrant ende was een cammakere oft mesmakere van synen ambachte / Men was hem opseggende te syne een kettere oft een luteriaen / Ende was doen tertyt

(33) K.B. Brussel, *hs. 14896-98, fol. 43^v*. De gewichtige bijzonderheden betreffende 'den derden priestere' maken de bezwaren (Dr. P. Frédéricq, *Corpus etc.*, V, Gent, 1902, p. 360 vlgg.) overbodig tegen het plaatsen, op het voetspoor van A. Henne, *La Belgique sous le règne de Charles-Quint, IV, Brux.*, 1859, p. 307, n. 2, van des afvalligen sterfjaar in 1528 (er is n.l. nog geen bewijs voor gevonden, dat de amman voor het onderhoud van dezen gevangene is blijven zorgen na 1524): nu blijkt het echter dat rijke kooplieden uit Antwerpen hem in zijn gevangenis kwamen bezoeken (wat hier ook wil zeggen: steunen), een mogelijkheid, die eerst in 1555 werd afgeschaft (zie A. Henne, a.w., X, 1860, p. 219). Intusschen schijnt soe swert als eene coel op een gewelddadigen dood te wijzen en Erasmus gelijk te geven (*clam interfectus est*).

te bruessle onder de gemeynte groote murmeratie om des voirscreuen mans wille / want hy onder vele personen wel bekint ende bemint was De vyff gulden vander seluer stadt van bruessle waeren secretelyck geaduerteert datse wilden opde hoede wesen / ende waeren secretelyck jnt harnas op henlieden cameran van henlieder gulden / Op auentuere ofter ennighe commotie oft beroerte onder tvolck gecommen hadde om die selue terstont te moeghen beschuddene te beslichtene ende te wederstaene⁽³⁴⁾

17. Zijnerzijds boekt Franciscus Alaers in verband met hetzelfde onderwerp: 'Anno. M.D. xli. wordt te bruessel een rechtueerdich man verbrant / Gielken Tielman genoemt / hy arbeyde des nachts / om die armen by te stane / ende namp het bedde daer hy op sliiep / ende droech dat den armen ende sliiep selue int stroo / doen hy gheuangan was ende langhen tijt sadt eermen hem aensprake dede / te wyle diende hy alle dander gheuangenen / ende haelde hen bier / broot / hout / ende alle dat sy van doene hadden / buyten den gheuanckenisse / als dan de sommige vraechden waeromme dat hy niet wech en liep / hy antwoorde / broeder sou dit Goddelijcken zyn / dat ick mynen meester die my soo wel betrouwt in last bringhen soude / zyn doot quam om een Testament by / daer was een rijcke vrouwe cranck by de Cappelle daer quam de Pastoor Cursel ghenamt / ende blies die vrouwe int hoofd dat sy alle haer goet der kercken ende den Cloosteren maken soude / als sy ooc dede / hopende door de monicken verdienste den hemel te coopen. Doen dit gedaen was quam Gielken Tielman daer in huys ende dit verstaen hebbende / heeft hy haer geraden dat sy dat testament hermaken soude / want die papen ende monicken maer veel te veel goets hadden / dat syt den armen maken soude / ende onderwees de vrouwe na sijn cranc vermeugen / die welcke haer testament veranderde. Ende dit vernemende die Pastoor dede Gielken vanghen / ende werdt namaets ghebrandt / als hy aenden staeck stont warender noch duysentich menschen ontrent die bitter tranen weenden / sonderlinghe die arme lieden die hy so ghetrouwelijc by ghestaen ende mildelij-

(34) K.B. Brussel a. hs., fol. 136^v.

cken ghegheuen hadde. Want sy wisten wel dat hy een onuerdiende doot sterf / alleen ouer haet ende nijt van dien Pastoor / als Meester Merten Coels Pastoor van Sinter Goelen daer na dickmael ghetuycht heeft.⁽³⁵⁾

18. Omtrent de Vrouwe van Bijgaerden en haar zoon, die in de kerstdagen van 1546 'vuyter kercken van bygaerden onder de hooghmesse met geweld vuytgesmetten oft vuytgedreuen hadden eenen casseboue oft bode dragende van dorpen te dorpen de casse van sint hubrecht' en om die reden gevankelijk naar Brussel waren gevoerd, lezen we (Cf. ook A. de Behault de Dornon, *Le Château de Vilvorde*, Anv., '22, p. 92 vlgg.) in onze bron o.m.:

'Opden x^{ten} dach der maent van Decembrj anno xv.^c ende xlvij des smorghens seere vroeck jnden dageraert Soe wordden vuyter stadt van bruessle geuert de voirs my vrouwe van bygaerden met hueren soene voirgenoemd op een waghenaer tsloth van viluoiden / Ende coirts daer na dwelck was op den derthien auont oft den drye coninghen auont jnde maent van januario anno xlvij voirscreuen stilo brabantico / des morgens ontrint v oft vj vren Soe wordden vrouwe margriete van bygaerden ende joncker jan haer soene / alle beyde tot viluoiden opt sloth onthalst ende gejusticeert metten zweerde / De moeder wordde jerstmale onthalst / begheerende aenden procureur fiscael dat na huere doot de scherprechter huer anders nyet toutsseren en soude noch ontcleeden na dat ouer huer de justicie soude gedaen wesen maer dat andere persoenen huer handelen souden ende ontcleeden ende alsoe kisten om ter eerden te dragene midts huerer grooter afcompt ende eeddelheyt / Soe dat de scherprechter oft buel anders nyet en was doende dan syne justicie toe behoird dat was tsweert doer den hals ende nyet voirdere huer handelende noch haren dooden lichame anders nyet genekende oft toucherende / want de selue vrouwe van bygaerden was huer seluen al ontdoen al eer sy knielende was tot jn een root bouken oft coersken dwelck seer deerlycken om sien was dat daer ge-

(35) Een cort vervat etc. (*Antw.*, 1566), p. 80 (l. 78). Zie ook Fr. de Enzinas, a.w. II (*Brux.*, 1863), p. 9 vlgg. en de noot op p. 34 betreffende de pastoors der Kapellekerk. Vgl. E. Boeckx, a.w., 74 vlgg., waar geen Cursel (een spotnaam?) voorkomt. Over Coels zie supra 7, n. 20.

buerde Ende daer na bynnen een cleyn halfvrken soe quam de voirs here van bygaerden der voirs vrouwen van bygaerden soene opde sale aldaer syne moedere gestoruen was / vragende oft syne moeder daer gestoruen was / ende nyet meer seggende viel de voirs jonge eedele heere op syne knyen seggende van gelycken als syne moedere geseeght hadde dat de buel oft scherprechter aen hem anders nyet toucheren en soude want hy van grooter eedeldoen ende afcompst gedescendeert was etc. ende knielende dede de voirs buel syne officie / alleenlyck metten zweerde hem executerende sonder meer / allet dwelck oyck seere drueckelycken om sien was Beyde henlieden lichamen na dat de voirs justitie volbracht was soe wordden begrauen ende ter eerden gedaen met x oft xij toirtssen jn onser lieuer vrouwen kercke tot viluoiden voer der drye coningen outaer onder den tert aldaer liggende / beyde jn een graff begrauen ende waeren beyde steruende als goede kersten mensschen daer van onse heere god hen zielen genadich syn wille / De oirsake van henlieden doot was om datse den casseboue vuyter kercken van bygaerden verjaeght hadden / allet dwelck eene jammerlycke sake js geweest Maer es te duechtene dat doer haet ende nyet vele dinghen geschieden jnder weerelt god beetert⁽³⁶⁾

19. 'Wee v Brabant', roept hierop Frans Alaers uit, 'met wiens consente dit gheschiede.'⁽³⁷⁾

20. Omstreeks dezen tijd bereikt het aantal hervormingsgezinden dan ook reeds ca. 7000.⁽³⁸⁾ Tegelijkertijd groeit de afkeer voor de lagere geestelijkheid en de bedelmonniken, die nu veelal, in plaats van een aalmoes, het schamper antwoord in ontvangst mogen nemen: 'Gielken Tielman gaf alles aan de armen en werd verbrand!'^(38bis)

V. Nieuwe wijn in oude leerzakken.

21. Het kon moeilijk anders, of woord en daad moesten hun invloed laten gelden op de gelijktijdige Brusselsche letteren,

(36) *K.B. Brussel*, a. hs. fol. 154 vlgg.

(37) Een cort vervat etc. (*Antw.*, 1566), p. 77-78.

(38) *Fr. de Enzinas*, a.w., II (1863), p. 38, *A. Henne*, a.w. IX, 1859, p. 73-4 en *Ch. Rahlenbeck*, a.w., p. 19-20.

(38bis) *Fr. de Enzinas*, a.w., II, p. 353.

XIII

zulks ondanks de menigvuldige plakATEN en indices, tusschen 1521 en 1561 in de Nederlanden uitgevaardigd.⁽³⁹⁾ Vooralsnog echter zijn de bewijzen zeldzaam, eensdeels wegens het ontbreken in de hoofdstad, tusschen de gemelde data, van drukkerijen⁽⁴⁰⁾ en andersdeels door het zoekraken of het vernietigen der meeste handschriften. Het blijkt nochtans uit het spel van sinne, door Gysbrecht Mercx, den factor van het Boeck, voor het landjuweel te Gent (1539) vervaardigd, dat ook de Brusselsaars allerhande boeken voor en tegen het geloof lazen.⁽⁴¹⁾ En de liedjes dan, die de kinderen anno 1544 in de straten aanhieven even na Tielmans terechtstelling?⁽⁴²⁾ Ook Gedeon De Beer, de uit de priorie te Zevenborren ontvluchte Brusselsche novies, dien de baljuw op 28 Juni 1554 te Deinze arresteert en de schepenen drie maand later, na een inquisitoriaal onderzoek, uit die stad verbannen, kent verschillende 'deshonnestes et jnfameuses chansons' en bekrabbelt bovendien de deuren en muren van kerken en kloosters met kettersche slagwoorden als daar zijn: Cecidit babulum

- (39) Dr. P. Fredericq, *De Nederl. onder Keizer Karel, I (Gent, 1885), p. 56 vlgg.* en J. Loosjes, *De invloed der rederijkers op de hervorming (Utr., 1909), p. 417 vlgg.*
- (40) A. Vincent, *Hist. du livre et de l'imprimerie en Belgique, III (Brux., 1924-25), p. 78*: 'Après Thomas van der Noot (1508-18) la ville dut attendre quarante ans avant de posséder à nouveau un imprimeur.' Intusschen hebben wij de werkzaamheid van dezen drukker-dichter kunnen uitbreiden tot 1521 (cf. *Rhetores Brux., I, p. 448*) en L. Le Clercq zelfs tot einde 1523 (zie: *De Gulden Passer, N.R. XIV, Antw., 1936, p. 135-136*). Cf. nog P. Verheyden in *Het Boek IV ('06), p. 245 vlgg.*: Verhooren van M. Martens en J. van Liesveldt (1536).
- (41) *Rhetores Brux. II, p. 49-51. Vgl. L.M. Van Dis, Reformatorische Rederijkersspelen uit de eerste helft van de zestiende eeuw (Haarl., 1937), 73-76: het op p. 74 aangehaalde versje schijnt de slotstrophe te zijn van het lied beschreven bij Dr. F.C. Wieder, De Schrifuurlijke Liedeken ('s-Grav., 1900), p. 29. Zie nog K.B. Brussel, a. hs., fol. 41^v: 'Jnt selue jaer van xxj den vij^{ten} dach der maent van Aprille Soe wordde te Bruessele een verbot gedaen ende openbaerlycken vuytgeroepen by der weth aldaer / datmen luthers boecken nyet meer vercoopen en mochte / want die heresie jnnhoudende waeren de welcke den mensschen tot doolinghen des heylichs geloefs bringen soudent /'*
- (42) *Fr. de Enzinas, a.w., II (1863), p. 352 en 517. Een dier liedjes is blijkbaar het bij Dr. F.C. Wieder, a.w., p. 87, no. 885 vermelde (zie ook Bibl. Belg., 1e Sér., 140 M 221). Ook in 1410 werd er in de straten een antigodsdienstig Dietsch schimpliedje gezongen (Dr. P. Fredericq, *Corpus etc, I, Gent, 1899, 266-267*).*

magna en vooral het stoute: vagheuiers ziele-messen pelgremagien gaen es tspanen vischpaen.⁽⁴³⁾

Niet minder treffend zijn de verklaringen van een kapelaan van St. Gudula: omtrent den vasten van 1559 heeft hij op de Grootte Markt een herhaaldelijk opgevoerd zinnespel zien vertoonen (met preek en twee duivelen), dat een zuiver antikerkelijk karakter droeg en welks text Gielken van Genuechte, de spelleider (tevens facteur?), weigerde te overhandigen aan den pastoor der hoofdkerk.⁽⁴⁴⁾ Voorts zijn van belang twee vóór den procureur-generaal afgelegde getuigenissen, waarvolgens nog in den zomer van 1559 in 't openbaar liederen tegen paus en kerk werden gedanst en gezongen en waarin allerduidelijkst een paar tot dusver niet met zekerheid te dateeren geuzengezangen zijn te herkennen.⁽⁴⁵⁾ Niet onmo-

- (43) A. Henne, a.w., *X* (1860), p. 219, deelt reeds dit gewichtig gegeven mede, doch neemt te weinig bijzonderheden over uit de bron, nl. Rijksarchief Brussel, Chambre des Comptes II 13905, fol. xv. Cecidit babulum magna doet ons denken aan een 'Geusen-liedeken' (cf. Dr. E.T. Kuiper, *Het Geuzenliedboek, Zutphen, 1924-25, no. 41*), eigenlijk een refrein (5 str. van elk 18 r.) op den stok Cecidit, cecidit, Ciuitas magna Babylonia en dat dus van vóór of uit 1554 kan dagteekenen. No. 12, eveneens een refrein (18 r. in elke str., behalve in de 1ste, die er een te veel heeft en daardoor corrupt is), is zichtbaar gedicht door den auteur van no. 41 en dateert wellicht uit denzelfden tijd als dit laatste.
- (44) *Bijlage V, r. 3-24: psychologisch voortreffelijke redeneering!*
- (45) Rijksarchief Brussel. Mss. div. 182. N.l. op 23 Jan. 1560, het eerste door den 32-jarigen Spanjaard Pero Lopez, een boezemvriend van den kardinaal (cf. E. Poulet, *Correspondance du cardinal de Granvelle, I Brux., 1877, p. 49, n. 1*), het tweede door den 39-jarigen patriciërschepen Jan de Mol (id., p. 40, n. 3). Volgens Lopez dan zong een page, Walrave geheeten, o.m.: Dat de paus noch God noch menssche en was ende dat hy daeromme de duyuel moeste zyn en ook nog: Dese paus js wel bedrogen hy heuet het vageuier gemaict ende en heues selue nyet geuonden wantter gheen en js ende js jnde helle geraict. Volgens Jan de Mol zong de dienaar voor: dat de paus doot was ende dat hy god noch menssche en was vragende wat is hy dan de duyuel, om daarna te laten hooren: dat de paus na het vageuier gegaen was ende dat hy gheen geuonden en hadde / ende siende datter gheen vageuier en was zoe was de zelue paus nae de helle gegaen daermen hem oyck nyet en wilde hebben want hy jn deser werelt te zeer gedomineert hadde ende daer en begheerden zy gheenen dominatore te hebben ende jn hemelrycke en was hy oock nyet begheert /. *Het telkens in de eerste plaats genoemde lied is een der twee dansliedjes (cf. Dr. E.T. Kuiper, a.w., no. 14), het telkens in de tweede plaats genoemde, daarentegen, een refrein (id., no. 10) bestaande uit zes strophen van elk 13 regels. Het in het opschrift van het andere dansliedje (id., no. 13) bedoelde 'spel' kan moeilijk iets anders zijn dan de in het 'papengesangh' bespottte mis (id., no. 9), terwijl nos. 11, 16, 3, 2 en 4 eveneens uit 1559 schijnen te stammen.*

gelijk werden deze gevaarlijke versjes gemaakt door Antonius Zeghers en Niclaes Van Steene, die beiden in 1567 hun rijmlust met den dood zouden bekoopen.⁽⁴⁶⁾ Intusschen kwam de nieuwe geest blijkbaar het felst tot uiting in de drie hierachter gedrukte spelletjes, alle tusschen begin April en einde Oktober 1559 op de planken gebracht.

VI. De beruoete broers

22. Op Woensdag, 5 April 1559, omstreeks 10 uur 's voormiddags, kwamen herauten en trompetters, eerst vóór het Hof en daarna op de pui van het stadhuis, den eeuwigen vrede uitroepen, drie dagen te voren te Le Câteau-Cambrésis gesloten tusschen Philips II en den koning van Frankrijk.⁽⁴⁷⁾ Daags nadien liet de stadsregeering eveneens 'ter grooter puyen' afkondigen, dat ambachten, gilden en wijken 'jn

(46) Ch. Rahlenbeck, a.w., p. 48-49, n. 2.

(47) De bij A. Henne en A. Wauters, Hist. de Brux. I (Brux., 1845), p. 391, n. 4 niet nader aangeduide Chronyk van Brussel deelt mee: 'Den 5. april wesende eenen Woonsdagh voor den noen ontrent 10 uren sijn gekomen de Herauten met de trompetters van sijne Kon. Maj^t. in de baille aen het hof alwaer voor het hof gemaect was eene groote stellagie behangen met schoone Tapijten ende sijn gegaen op de voors stellagie, de trompetters geslagen hebbende de versaemelinghe des volckx, hebben de Herauten ofte eenen van hunlieden den briefontvouwen ende gepubliceert en uytgeroepen den eeuwigen Peijs tusschen onsen koninck Philippus als koninck van Spaenien, Engetant etc syne landen ende koninckrycken ter eendere ende, Henricus den II. koninck van Vranckrijck ter andere, het volck was er soo menighvuldigh die van alle kanten quamen datment niet en konde tellen. Den Peijs alsoo gepubliceert sijnde, sijn de voors Herauten ende trompetters van het hof afgekomen te Peerdt tot op de groote merckt ende hebbe aldaer ter puije andermael den voors. Peijs gepubliceert in aller manieren als sij voor het hof op de stellagie gedaen hadden waer van de gemeynte ten uysterste verblidht was. ter welcker oorsake men veele vreughden ende alle saecken van Recreatie binnen brussel sagh'. (K.B. Brussel, Hs. 17120-1, I, fol. 155; de kroniek zegt dus niet, zooals Henne & Wauters en zij, die op deze laatsten steunen, bv. K. Stallaert: 7 April '59, maar 5 April '59, welke datum trouwens die van het Geel Correctie Boeck is: cf. de vlg. noot).

teecken van blyschape souden vieren nvjn Sondaeghe naestcommende ende continueren maendach ende dysendach / te beghinnen telcken des auonts vanden acht vren tot elff vren / daer toe te winnen souden staen' 16 prijzen of samen 36 hamelen en 160 gelten wijn! En de vroede vaderen vervolgden: 'Jtem zoe wie opde voirscreuen drije naestcommende auonden spelen sal die schoonste genoehelycxste ende blyste esbattermenten / behoudelyck dat sij zonder schimp oft vilonie sal hebben voer den hoogsten prijs drije hamelen xij gelten wyns Jtem voer den tweesten prijs twee hamelen x gelten Jtem voer den derden prijs eenen hamel viij gelten wijns [Fol. 492^v] Jtem voer de beste prologhe den peijse aengaende die gespelt sal worden die zal hebben voer den

<i>Jersten prijs</i>	<i>vier ghelten wijns</i>
<i>Jtem voer den tweesten prijs</i>	<i>drye ghelten wijns</i>
<i>Jtem voer den derden prijs</i>	<i>twee ghelten wijns</i>

Jtem hier en bouen die ghene die nyet gewonnen en sullen hebben ennige vanden voirscreuen prijzen sullen nochtans die vander stadt weegen daeraff versien wordden na aduenant gelyck de facteur dat ouerbringen sal / ende byden rintmeesteren sal worden geordineert

Alle welcke prijzen selen byden ghenen die de zelue winnen eerlyck minnelyck ende vredelyck met malcanderen wordden vertheert /⁽⁴⁸⁾

23. Den handschoen oprapend kwam een der drie Brusselsche rederijerskamers, de ca. 1480 opgerichte Corenbloem, op 9, 10 of 11 April '59 voor den dag met het h.i. zeer lachwekkende kluchtje (een dertienavondspel?) van de beruoete broers, dat ongeveer den volgenden inhoud heeft.⁽⁴⁹⁾

(48) *Stadsarchief Brussel. Geel Correctie Boeck, fol. 491 vlgg. (op fol. 490 staat de eigenaardige tekst, die ter pui werd afgelezen). Overigens herinnert deze viering aan vroegere, b.v. die van Juli 1519, waarover zie A Henne & A. Wauters, a.w., I, p. 327. Over de feestelijkheden elders handelt Dr. J. te Winkel, a.w., II, pp. 374 en 473. Ook J. van der Noot deed mee: vgl. Dr. P. Frédéricq, Onze histor. volksliederen (Gent, 1894), p. 99 en A. Vermeylen, Jonker Jan van der Noot (Antw., 1899), pp. 35 en 162.*

(49) *Voor de eerste maal uitgeg. door K. Stallaert, in De Nederl. Dicht- en Kunsthalle, XIV (1891-92), p. 205-235, met een belangrijke, ofschoon op vele plaatsen foutieve, inleiding (p. 205-219) en talrijke voetnota's bij den jammer genoeg niet nauwkeurig gereproduceerden tekst (vgl. W. De Vreese, Bouwstoffen, 's-Grav., 1928, p. 81a). Stallaerts uitg. werd besproken en benuttigd door J.-Th. De Raadt in zijn (Fransche) bijdrage over J. Cammaert (cf. supra, 7, n. 19), p. 307-09.*

24. Hans Goetbloet, de kruier, die er in zijn jeugd van gedroomd had, eens een Minderbroeder te mogen worden, is nu echter gezegend met... een achtal kinderen, die honger lijden. Op zekeren morgen rijdt hij, luid zingend, met zijn kruitwagen voorbij het Minderbroedersklooster en bereikt, na een scheldpartijtje met den gardiaan, wegens zijn lawaai, eindelijk de markt. Hier verzoekt hem een edelman, Milt van Hertem, spijs en drank naar het vermelde convent te voeren en den kloosteroverste eventjes ervan te verwittigen dat hij, de schenker, nog denzelfden middag bij de 'bervoete broeders' zal komen eten. Hans evenwel kruit, ditmaal geluidloos, de weelderige proviand naar zijn eigen huis en houdt er met zijn wederhelft en zijn acht barveoeters een koninklijk maal, waaraan heildronken en zang allerminst ontbreken. Inmiddels begeeft Milt van Hertem zich naar 't klooster, doch aldaar vernemende, dat Hans hem gefopt heeft, gaat hij met den gardiaan bij den bedrieger. De gardiaan kastijdt nu Goetbloet terdege en geraakt eindelijk met hem slaags. Hierop begint de vrouw de vechters te begieten, doch gelukkig komt de baljuw tusschenbeide en thans wordt alles duidelijk: Hans heeft bij 'barvoete broers' aan zijn eigen berooide en uitgehongerde kinderen gedacht; zie: daar zijn ze alle acht! De baljuw geeft den sukkel geen ongelijk en de gardiaan schenkt den 'boef' vergiffenis. Om te sluiten zetten Hans en zijn vrouw de toehoorders aan tot barmhartigheid jegens de armen, ten einde aldus Gods gratie te verkrijgen.⁽⁵⁰⁾

25. Aan dit stukje nu kende de stadsregeering den eersten prijs toe (3 hamelen en 16 gelten wijns)⁽⁵¹⁾: het productje

(50) K. Stallaert, a.w., p. 208-210 en Dr. G. Kalf, *Gesch. der Nederl. Letterk. III* (Gron., 1907), p. 148-149 vatten eveneens het spel samen, gene uitvoerig, deze te beknopt. J.-Th. De Raadt vertaalde Stallaerts resumé (cf. de vorige nota).

(51) Bijlagen II 45-48, IV 53-54, VI 127-129 en VII 29-30. De facteur zegt (VI, 129): xvj gelten wijns, de officieele bekendmaking echter: xij. K. Stallaert, a.w., p. 213, n. 1 heeft niet gezien, dat de 'prijskamp' juist de viering is naar aanleiding van den vrede.

XVIII

biedt inderdaad veel afwisseling aan (twee liederen, geroep, gedreig, een smulpartijtje, een ongewoon gevecht, wat water ter bekoeling, de justitie enz.), is bovendien rijk aan geestige zettingen en toespelingen en ontroert in hooge mate door de onverwachte ontkenning: het hongerend proletariërsgezin beweegt zoowel den man van het gerecht (een voorlooper van President Magnaud) als den bestolen monnik tot vergiffenis, terwijl de eveneens gefopte edelman zwijgt en... toestemt, al te gelukkig, er onbegoten af te komen.

26. Nochtans werd er na de vertooning verteld, misschien door minder begunstigde mededingers⁽⁵²⁾, dat het esbatement gespeeld was tot 'derisie' der Minderbroeders⁽⁵³⁾ en er werd zelfs bijgevoegd, dat men er een sermoen in gehouden had tegen de kerk en tevens een beroep had gedaan op een niet-medespeler om te beslissen, aan wien de proviand het best diende besteed.⁽⁵⁴⁾ Die praatjes bewerkten, dat een Franciscaner in zijn preeken de tooneelspelers - volgens hem legwerkers - geducht over den hekel haalde, hen o.a. voor rabauwen scheldende.⁽⁵⁵⁾

27. Een en ander noopte er als het ware de Corenbloem toe, bij gelegenheid van 't verteren of verdrinken van haar prijs,⁽⁵⁶⁾ het op de tong rijdende spelletje nog eens op te voeren,⁽⁵⁷⁾ doch ditmaal met een gebroken proloog, waarin aangetoond wordt, dat de legwerkers hoegenaamd geen aandeel namen in de vorige vertolking, welke overigens zeker niet ten doel had, de eer van wien ook aan te tasten.⁽⁵⁸⁾

28. De reprise had plaats op 21 September, 's avonds, ter

(52) Wat dezen mogen gespeeld en tot belooning gekregen hebben, is ons niet bekend.

(53) Bijlagen I 50-51, II 34 en IV 6-11.

(54) Bijlagen I 21-25 en II 41-45. De eerste getuige verwacht het stukje blijkbaar met het kluchtje gespeeld omtrent den vasten en waarin, blijkens Bijlage V 5-11, wel degelijk een sermoen voorkomt.

(55) Bijlagen I 31-34, II 3 vlgg., VII 43-47 en VIII 15-21.

(56) Overeenkomstig de voorwaarden der viering (vgl. 22 in fine).

(57) Bijlagen II 47-50, VII 30-32, VIII 6-7 en IX 33-34.

(58) Bijlagen I 27-31, II 51-59, V 4-6, VII 39-50, VIII 15-21.

Groote Markt.⁽⁵⁹⁾ *Van een sermoen of een beroep op een toehoorder geen spoor!*⁽⁶⁰⁾ Ook ditmaal gelach bij de toeschouwers, van wie slechts zeer enkelen zich geschandaliseerd gevoelden.⁽⁶¹⁾ In een naproloog van 4 regels werd trouwens door den onderbreker uit den proloog uitdrukkelijk verzekerd, dat met niemand de spot gedreven was.⁽⁶²⁾

29. Desalniettemin kwam er reactie en de procureur-generaal verhoorde (op bevel van Granvelle)⁽⁶³⁾ achtereenvolgens negen deponenten: vijf ten laste (Jan Knyff, Minderbroeder; Jakob Cammaert, kanunnik; Peter van Alderen, Minderbroeder; Franchois Kerremans, beddeverkooper en Cornelius Svolders, kapelaan van St. Gudula)⁽⁶⁴⁾ en vier ter ontlasting (Anthonis Coppens, facteur van de Corenbloem; Jan de Knibbere en Hans Ballaer, tooneelspelers; Frans van Ballaer, facteur van den Mariacrans).⁽⁶⁵⁾ Dank zij deze interrbgatoria (volledig? van 4 spelers ontbreekt het verhoor) bezitten we een unicum, drie eeuwen vooruitlopend op R. Brownings *The Ring and the Book*: vier getuigen vertellen, elk op zijn manier, het stukje na, aan hun resumé resp. paraphrase allerlei beschouwingen en gegevens vastknoopende. Hoe typisch b.v. de mededeeling van den kanunnik, dat hij de toehoorders niet kende en dat zij, die bij hem stonden, zeer lachten! Den proloog anderzijds vindt hij slecht en zonder geest, zoodat hij er niets van onthouden heeft enz.⁽⁶⁶⁾

- (59) Bijlage II 3-5. K. Stallaert, a.w., p. 208 vergist zich dus als hij beweert, dat het stuk speelt 'in de Rederijkerskamer het Korenbloemken'. Wààr het de eerste maal werd opgevoerd, blijkt niet, al zal ook toenmaals de 'Nedermerct' wel in aanmerking gekomen zijn.
- (60) Bijlagen I 25-27 en II 41-45.
- (61) Bijlagen II 32 en 39-40, III 30-38 en IV 50-55.
- (62) Bijlage VII 50-62.
- (63) Bijlage XXVII 1-4. Vgl. nog *Bibl. Belg.*, 2e Sér., 7 S 295 vlgg.
- (64) Bijlage I 2 levert ons het geboortjaar (1510) van den minderbroeder Jan Knyff, Utrechenaar van origine en eersten bisschop van Groningen (1561; overl. 1578). Zie nog Th. Goossens, Franciscus Sonnius in de pamfletten (*'s-Hert*, 1917), p. 44 vlgg. Wat J. Cammaert betreft, vgl. supra, 7, n. 19).
- (65) *De in Rhetores Brux.*, II, p. 68 vlgg. verstrekte details aangaande A. Coppens, J. de Knibbere en de Van Ballaers kunnen thans gewijzigd en aangevuld met behulp van Bijlagen VI, VII, VIII en IX 28-30.
- (66) Bijlage II 39-40 en 50 vlgg.

30. *Het spel intusschen wordt pikant geacht, maar schijnt tegen de Minderbroeders gericht en hoefde in elk geval niet gespeeld.*⁽⁶⁷⁾ *Door dergelijke voorstellingen immers wordt de godsdienst gesmaad, de Almogende vernederd en de mildheid der goede burgers in 't gedrang gebracht. Reeds wordt den bedelenden monniken geantwoord, dat de schenkers hun aalmoezen maar liever aan de ware barrevoeters zullen overmaken, met het gevolg dat de geestelijken, aldus der verachting prijsgegeven, spijt al hun gepreek geen vat meer hebben op de geloovigen.*⁽⁶⁸⁾

31. *Tegenover deze bezwaren wordt door de getuigen ter ontlasting eensgezind verklaard, dat het bij hun weten niets kwaads bevattende stukje alleen lachwekkend is en dat zij het nooit hadden helpen opvoeren, indien zij te voren vermoed hadden, dat het aanstoot had kunnen geven.*⁽⁶⁹⁾ *Ook vernemen we, dat de tekst eigenlijk maar een door Jan de Knubber vervaardigde copia copiae is;*⁽⁷⁰⁾ *dat het voorbeeld in een oud boek geschreven stond, 'by nae van outheyt heel versleten' en toebehoorende aan den 70-jarigen Niclaas Rombouts, sinds 50 jaar lid van de Corenbloem;*⁽⁷¹⁾ *dat niemand den facteur van het stukje kent, al weet men, dat het lang geleden te Antwerpen werd gespeeld en waarschijnlijk in die*

(67) Bijlage II 33-37.

(68) Bijlage I 42-52: *dezelfde reactie als ten tijde van G. Tielman (cf. supra, 20).*

(69) Bijlage VI 10-11 en 121-132, VII 10-1 en 32-38.

(70) Bijlage VII 7-8 en 15-21, *alsook Rhet. Brux., II, p. 70, n. 2. Het afschrift is zeer gebrekkig: volgens de subscriptie, immers, moet het 356 regels tellen, doch het bevat er slechts 351; op 3 plaatsen vertoonen zich 3 gelijke rijmen (r. 223-225, 292-294, 297-299) en op 1 plaats (r. 250-252) geen rijm, terwijl na r. 222 een regel schijnt te zijn weggefallen. Meer dan een passus is dan ook onverstaanbaar; b.v. r. 4-5 en Prof. J. Verdam heeft getracht, zeven corrupteelen te emendeeren, nl. r. 202, 227, 228, 261, 283, 311 en 344 (Cf. Middelnederl. Woordenb. X, I, 's-Grav., 1930, Verdams teksteritiek door W. De Vreese, p. 6, kol. 3); de laatste emendatie is evenwel de minst gelukkige. K. Stallaerts Voet ons ontbinden wordt inderdaad aldus verbeterd: Naer ons ontbinden, wat overbodig is, daar het hs. Vaet (= vat = begrijp) ons ontbinden heeft.*

(71) Bijlage VI 4-10.

stad ontstond.⁽⁷²⁾ *Proloog en naproloog, daarentegen, zijn van de hand van Frans van Ballaer, weleer (17 jaar lang) facteur en stadspijper te Lier, nu stadsdichter van Brussel en tevens facteur van den Mariacrans aldaar.*⁽⁷³⁾

32. *Hoe dit ook zij, vast staat dat de term balliu, alleen in Vlaanderen gebezigd⁽⁷⁴⁾, het oude Brabant uitsluit als streek van herkomst van ons stukje, dat overigens geen Brusselsche realia of woorden bevat⁽⁷⁵⁾ en misschien oorspronkelijk te Gent thuis hoort.⁽⁷⁶⁾ Anderzijds is het toch duidelijk, dat we hier met een aanval tegen de bedelorden en meer in 't bijzonder tegen de alles behalve populaire Minderbroeders⁽⁷⁷⁾ te doen hebben: de toeschouwers worden er*

- (72) Bijlage VI 133-137, VII 21-22, VIII 7-9 en IX 35-39. Onder r. 20 (tweede helft), r. 297 (*id.*) en r. 351 bevindt zich telkens een streep; het onderstreepte luidt aldus: ic en weet voorwaer | hoort mijn vermaen | lanck (een soort devies?). Vgl. *infra* n. 120.
- (73) Bijlagen VIII 15-17, IX 39-47 en VII 50-62. De geschiedenis van dezen proloog, die met het stukje eigenlijk niets te maken heeft, bevestigt het door ons uiteengezette in verband met de eerste 27 regels van Die eerste bliscap (cf. Rhet. Bruxell. I, p. 428 vlgg.).
- (74) K. Stallaert, a.w., p. 208, n. 1, wijst op dit feit, doch trekt er geen besluit uit. Zie nog Woordenb. der Ned. Taal II ('s-Grav., 1898), v^o ambtman.
- (75) K. Stallaert, a.w., p. 234, n. 8 geeft als Brusselsch op mesdoen voor mesdaen; in het *hs.* (r. 330) staat mesda (: gaen). Vgl. *infra* n. 145.
- (76) R. 351 (De vader de soene den heijlijghen gheest) kan een omschrijving zijn van De heylighe Drievuldicheyt, een der namen van De Fonteyne, de Gentsche rederijderskamer.
- (77) De Gentsche bakker Lieven de Zomete, bezitter van boecken van rethorycke, vaart herhaaldelijk uit tegen de 'fremineurs' (1522) en wordt eindelijk in 1525 verbannen (zie Dr. P. Frédéricq, Corpus etc IV, Gent, 1900, p. 100 vlgg. en 357); in 1533 weten de Minderbroeders te Leiden te bewerken, dat aan de kamer De witte Acoleyen aldaar het spelen wordt belet (cf. Dr. J. re Winkel, a.w., II 1922, p. 453); twee jaar later kiest de Amsterdamsche schutterij een uniform, waarmee ze de Minores bespot (*id.*, *ib.*, p. 455), die men voorts op het landjuweel te Gent (1539) niet spaart (Bibl. Beig., 1e sér., 7-8 R 31); o.m. wegens een tegen hen gerichte ballade wordt P. Schuddemate, schoolmeester en rederijker, anno 1547 te Antwerpen onthoofd (vgl. Biogr. Nat., XXI, Brux., 1911-13, v^o Schattematte). Ca. 1560 steken de vijanden van den volksprediker Broer Cornelis, 'minrebroeder binnen Brugge', reeds de koppen bijeen (zie J. van Mierlo, Geschiedenis etc, Brussel, 1928, p. 424). In de Scheldestad staat de orde bepaald in een slecht blaadje, blijkens Dr. R. van Roosbroeck, De kroniek van G. van Haecht, Antw., 1929, p. 47 *passim*, terwijl te Brussel haar klooster in 1579 door het volk wordt geplunderd (cf. A. Henne & A. Wauters, a.w., III, p. 99-104 en P.J. Goyens, O.F.M., Beknopte gesch. v.h. voormalig Minderbroedersklooster te Brussel in De Brabander IV, 1925, p. 181).

immers toe aangezet, hun aalmoezen regelrecht aan de armen te geven, een niet vergeefsche aansporing, zooals de aangevallenen reeds tot hun groote schade ondervonden⁽⁷⁸⁾)Eindelijk mag het op zijn minst vrij suspect heeten dat de ontvreemding, die Hans pleegt ten nadeele van adel en geestelijkheid, door den hoogsten vertegenwoordiger der wet in 't openbaar wordt vergoelijkt en door de stadsregering met de eerste premie bekroond!

VII. Een spel van twee sotten

33. Kort daarop zou de Mariacrans⁽⁷⁹⁾, zooals elk jaar, op St. Michielsdag (29 Sept.) een tafelspel opvoeren ter eere van de Brusselsche magistraat.⁽⁸⁰⁾ Daar het zottenfeest eveneens op dezen datum viel, koos de officieele kamer ditmaal Een Spel van twee Sotten, een stukje uit hare verzameling, dat sinds lang niet meer vertoond was⁽⁸¹⁾ en waarvan de inhoud zoowat als volgt luidt:

't Is vastenavond en den geboren sot wil, in ruil voor 'lecker dinck', den koning een geschenk aanbieden, maar hij is bang voor den gemaikten sot, die te vergeefs van den milddadige tracht te weten te komen wie hij is, hoe hij heet. hoe zijn ouders heeten, waar hij woont, wat zijn vader en zijn moeder voor bedrijf uitoefenen en hem dan ook eindelijk bedreigt met... een musch. Hierop verklaart den geboren sot (hij ziet de musch inderdaad voor den bietebauw aan!), dat hij den koning 'steen' wil schenken. Dit keer moet den gemaikten sot zich geweldig inspannen om uit te vorschen, uit welke steenen het present zal bestaan. Nadat hij ten slotte de verzekering heeft gegeven, dat de koning den geboren sot niet zal slaan, spreekt deze een werkelijk zeer zotten groet uit (hij groet n.l. ook zichzelf) en laat zijn gift zien: hostiën! Daar hij evenwel voor dergelijke steenen, welker lof hij in-

(78) Bijlage I 45-49.

(79) Zie hierboven, 2 n. 4 en Rhetores Brux., II, p. 73.

(80) Bijlage IX 5-7.

(81) Bijlage XIII 21-27.

tusschen op zijn manier uitbazuint, geen 'lecker dinck' ontvangt, blaast hij den aftocht, zijn hoedje lichtend en goedenavondzeggend.⁽⁸²⁾

34. Hoe onschuldig ook werd dit stukje, overigens uitmuntend in opzicht van *captatio benevolentiae*, evenwichtigheid en verrukkelijk gekeuvel, door eenige priesters kwalijk genomen⁽⁸³⁾, met het gevolg dat de twee vertolkers vóór den procureur-generaal hadden te verschijnen, samen met den facteur van den Crans en nog twee andere personen (7 Sept. 1559). Aldus vernemen we (*nemine contradicente*) hoe een der spelers, de 27-jarige schoenmaker Hans Leers, begin Juli 1559, in een herberg aan de Brusselsche vischmarkt, eenige (door hemzelf gemaakte?) refreinen aan 't voordragen was, toen een hem onbekend jongmensch, afkomstig uit Mechelen of Lier, hem vroeg, die te verwisselen tegen een spel van twee personages.⁽⁸⁴⁾ Leers nam het voorstel aan en overhandigde nu het stukje aan den 30-jarigen legwerker Hobosch, den anderen speler, die het genoeglijk vond en het liet rolleeren, voor 2 stuivers, door een 18-jarigen misdienaar van de Zavelkerk.⁽⁸⁵⁾ Daarop stond de facteur van 't Mariacransken aan de twee rederijkers toe, het spel te leeren. Het stukje (85bis), reeds in 1519 en later (tweemaal in aanwezigheid van wijlen Merten Coels, pastoor van St. Gudula, † 1556) opgevoerd, n.l. door den thans 62-jarigen Pauwel Tielman⁽⁸⁶⁾, is, ten minste volgens Franchoy's van Ballaer,

- (82) Dr. J. te Winkel, a.w., p. 384 vlgg., bespreekt 3 van C. Everaerts spelletjes, waarin een 'koning' een geschenk wordt aangeboden, alsmede een twaalfstal vastenavondstakjes, waarvan verschillende (en vooral: een tafelspeelken van 2 personagiën, eenen man ende een wijf, gecleet op sijn boersche) ongeveer gebouwd zijn zooals het onze; veelal ook is het cadeau een niemendalletje, zoo onthutsend als ongewenscht.
- (83) Bijlage XIII 6-9.
- (84) Bijlage X. Leers vertolkte 3 rollen bij de opvoering van Die eerste Bliscap in 1560 (Rhetores Brux., II, p. 71).
- (85) Bijlagen XI en XII. No. 64 (Refereynen etc., Brussel, 1563) is gedicht door Hobos. Cf. nog F. Kossmann in Den Gulden Passer IV, '26, p. 14, waar een gedicht v. Hobos uit 1574 vermeldt wordt. (85bis) Leers heet het een tafel spel (Bijlagen X 27-28 en IX 5-7).
- (86) Bijlage XIII 9-15. Bij de opvoering van Die eerste Bliscap in 1560 trad hij op als Joachim (Rhetores Brux., II, p. 71, waar Jan Thielman dus wegvalt). Over M. Coels cf. supra, 7 n. 17.

den facteur, geenszins in strijd met de kerk, wel integendeel, want het exalteert de hostie, vooral met de woorden:

Ghij seeght seker was etc.

Nooit zou hij trouwens het stukje hebben laten spelen, indien hij geweten had, dat het aanstoot had kunnen geven. Overigens staat hij in voor de rechtgeloovigheid zijner Kamer.⁽⁸⁷⁾

35. *O.d. is er tegenspraak in de verklaringen. Volgens den facteur, immers, hebben de twee personages en de gezellen hem verklaard, dat het stukje te allen tijde in de Kamer is geweest; tevens beweert hij, dat de spelers hun rol hebben geleerd buiten zijn weten.*⁽⁸⁸⁾

In elk geval schijnen de zgn. zoo pas uitgeschreven rollen heel wat ouder te zijn (testibus beduimeldheid, schrift, verbeteringen in een andere hand en inkt); bovendien komen ze niet overeen met de korte beschrijving ervan: die van den gemaecten sot heeft inderdaad geen titel en is aan 't begin en aan 't slot onvolledig; tevens ontbreekt de passus (door wien uitgesproken?), waarop de facteur zoozeer den nadruk legt en die het geheel schootvrij moet maken.⁽⁸⁹⁾

Ten slotte zoekt men vruchteloos naar eenige aanstootelijkheid Men vergeet immers niet, dat hier zotten (één is zelfs een geboren zot) aan 't woord zijn en dan nog wel op hun jaarlijksch zottenfeest.⁽⁹⁰⁾ Dit nog: vroeger hebben de priesters nooit graten gevonden in dit boeiend vastenavondspelletje⁽⁹¹⁾, over welks dichter en streek van herkomst geen enkele aanwijzing, helaas, voorhanden schijnt.⁽⁹²⁾

(87) Bijlage IX 48-55 en 58-78.

(88) Bijlage IX 19-21 en 25-26.

(89) Bijlage IX 13-18 en 67-71 en infra, n. 92.

(90) *Over de zotten raadplege men Dr. Fr. Lyna en Dr. W. Van Eeghem, De Sotslach (Brussel, 1932), p. 9 vlgg.; H. Meige, L'opération des pierres de tête in Aesculape XXII (Paris, 1932), p. 50-62 en Al. de Maeyer, Mededelingen van toneel-historische aard (in verband met) 'De Sotslach' in Tooneelgids XXIII (1936), p. 22-23.*

(91) Bijlage XIII 8-15. *Betreffende de echt middeleeuwsch-Katholieke gemeenzaamheid met het heilige, die geen scherts uitsluit, ja voor geen spot, parodie of paskwil terugdeinst', zie Dr. J.W. Muller en Dr. L. Scharpé, Spelen van Cornelis Everaert (Leiden, 1899-1920), p. 638; cf. ook supra, 33 n. 82.*

(92) Bijlage IX 18-19. *Het afschrift is ongehoord slordig.*

VIII. Een spel van drie sotten

36. Nauwelijks waren de hiervoor ontlede verhooren afgenomen, of den procureur-generaal werd, vermoedelijk door den censor L. De Mets,⁽⁹³⁾ een nieuw geval ter kennis gebracht, dat hij onmiddellijk op zijn agenda plaatste.⁽⁹⁴⁾ Op 24 Oktober nl. was er 's avonds, op een bruiloft, door gezellen van het Boeck, de oudste der Brusselsche kamers,⁽⁹⁵⁾ een Spel van drie Sotten, met voor- en naproloog, gespeeld, dat we aldus samenvatten:

Rhetorica smeekt de Drievuldigheid om hulp, nu haar benijders haar Kamers en ook haar willen uitroeien, ofschoon zijzelf en haar beoefenaars de Godheid, door hun werk, ten zeerste eeren. Vriend ter Noot echter verzekert haar, dat haar vrees ijdel is, want ook al was het dichten den rederijkers op den hals verboden en ook al waren de Kamers vernietigd, toch zal hare kunst blijven bloeien. Het beste bewijs daarvoor leveren trouwens, aldus Vriend ter Noot, de nu optredende drie liefhebbers: Den gemaicten Sot, den opgeblasen Sot en den gheestelycken Sot.⁽⁹⁶⁾

Den gemaicten Sot bekent graag dat zijn twee genooten zijn meerderen zijn in de zotheid en demonstreert zulks door hen hopeloos tegen elkaar in 't harnas te jagen. Nu leggen Den opgeblasen Sot en Den gheestelycken Sot ongenadig elkaars gebreken bloot, 'sonder lieghen', tot de stokebrand vindt dat de kibbelaars, welke hij maar blijft aanvuren, eigenlijk allebei gelijk hebben, al drijven ze intusschen hun wederzijdsche aftakeling zoover, dat hij voor een tweegevecht vreest en als scheidsrechter optreedt. Hij stelt dienvolgens voor, dat de twistenden openlijk, net zooals hijzelf, hun zotheid zouden belijden, den Heere vreezen en verder alles als zotheid be-

(93) Bijlage XIV; cf. *supra*, 7 n. 20.

(94) Bijlage XV.

(95) *Rhetores Bruxellenses II*, p. 47, n. 2.

(96) In Bijlage XIV resp. *stultus* (r. 12), *medicus en sacerdos* (r. 15) getituleerd. Behalve in Bijlagen XVI 12-13 en XVII 27-28, waarin ondersch. van 'een geestelycke personaige' en 'een priester' sprake is, komt elders alleen de term 'sotten' voor. De censor dacht waarschijnlijk aan de preciese titels van de sub 44 (cf. *infra*) vermelde verboden spelen.

schouwen, hoe heilig 't ook moge schijnen. De tegenstanders gaan hiermee akkoord, maar Den opgeblasen Sot dient zijn vijand nog een laatsten steek toe, die niet van de poes is:

332 wat behaghen wat ghenoechte heeft god almachtich jn donstichtich wesen oft sotte sacrafycije (i.e. van de mis)

'Laet ons die rede sluijten', vraagt hierop zonder meer den gheestelycken sot 'en andere namen kiezen'. Dienovereenkomstig heeten de drie zotten voortaan: de rechte verstandighe, de oeytmoedighe simpele en de geestelycke wyse (in plaats van resp. den gemaecten sot, den opgeblasen sot en den gheestelycken sot), waarop ze van hun toehoorders afscheid nemen met het teekenachtig spreekwoord:

hij en doolt niet al // die ten haluen keert

Na zulk verzoenend slot verklaart Rhetorica zich uitermate verblijd. Zij dankt dan ook den Heer, want zij is er thans ten volle van overtuigd:

wij sullen vallen maer mijn const sal staende blijuen⁽⁹⁷⁾

37. Deze levendige samenspraak, echter, met haar scherpe satire, haar mooien climax en haar meesterlijke verstechniek, stond den bruiloftvierders allerminst aan⁽⁹⁸⁾. Een hunner, de 37-jarige procureur Willem Borchgreue (hij zat met den rug naar de spelers en met het gezicht naar de bruid!), sprak tot den prochiaan van St. Gudula, die hem zijn ontevredenheid had te kennen gegeven: 'vere sunt dura et tediosa'⁽⁹⁹⁾. De broer van den bruidegom, de 32-jarige landmeter Leon De Fuytere, vond het spel 'swaer ende nyet genoechelyck en was sulcx dat hadden hy van te voeren geweten dat zu sulcken spel souden hebben ghespeelt dat hys niet gheren en soude hebben laeten spelen'.⁽¹⁰⁰⁾ De bruidegom zelf, de

(97) Zie een korten inhoud in Bijlagen XIV, XV en XIX 14-23.

(98) *Het Spel vanden rycken crancken ende den armen gesonden, dat aan het Spel van drie Sotten voorafging, had meer bijval (Bijlage XVI 6-11); intusschen spreekt geen enkele andere getuige over dit stuk (ook ons onbekend), dat wellicht door andere spelers dan de ter verantwoording geroepene werd opgevoerd en in elk geval tot het genre der bruytspraken zal hebben behoord (cf. Dr. J. te Winkel, a.w., p. 340 en Dr. J.A. Worp, Geschiedenis v.h. Drama I (Gron., 1904), p. 156).*

(99) Bijlage XVI 11-21: *get. herinnert zich slechts den priester en den zot.*

(100) Bijlage XVII 30-34.

27-jarige 'contrerolleur vanden wercken in Brabant' en tevens burgemeester van Boschvoorde, oordeelde (wie zou het hem kwalijk kunnen nemen?) in denzelfden zin⁽¹⁰¹⁾. Geen kon zich de 'substantie' herinneren, behalve de prochiaan, die inmiddels vooral geërgerd was wegens den uitval op de mis, waarbij hij meende 'ydele sacrificie' gehoord te hebben en vandaar het onderzoek.⁽¹⁰²⁾

38. Uit de verklaringen blijkt dat Leon De Fuytere in September 1559 op de kamer van het Boeck een zeer lachwekkend battement (met een proloog) heeft zien spelen,⁽¹⁰³⁾ dat evenwel op de bruiloft van zijn broer niet opnieuw kon opgevoerd, daar een der spelers verhinderd was, waarop, met zijn goedvinden, Een Spel van drie Sotten in de plaats kwam, maar voorafgegaan, op zijn uitdrukkelijk verzoek, door den vermelden proloog.⁽¹⁰⁴⁾

39. Dien proloog nu heeft Denys van Hullegaerden, een 43-jarige kunstschilder, onder de papieren aangetroffen van zijn in 1557 overleden schoonvader, Karel van Schoonhoven, een lid van het Boeck en een afschrift ervan afgestaan aan de kamer in questie, waarna hij het origineel 'voor quaet pampier heeft laten verloren gaen' en ook de copij niet meer heeft gezien. Z.i. was de proloog gericht tegen de vijf gilden van Brussel, die er steeds op uit zijn geweest, de leden der rederijderskamers naar zich toe te trekken.⁽¹⁰⁵⁾

Volgens een der vertolkers, intusschen, den 42-jarigen Jan Mattheus, oudkleerkooper, is het voorspel wel degelijk gemaakt door Denys van Hullegaerden,⁽¹⁰⁶⁾ terwijl een ander speler, de 21-jarige kunstschilder Gabriël de Blonde, meedeelt, dat het lang geleden geschreven werd naar aanleiding van het een of ander verbod tegen de rederijders.⁽¹⁰⁷⁾

(101) Bijlage XVIII 5-9.

(102) Bijlage XIV 18-19.

(103) Bijlagen XVII 7-9 en XXII 24-30: dit Spel van den Lichtgelaeyen, een der tallooze zoekgeraakte battements, is dus ook een bruytsprake (cf. supra 37 n. 98).

(104) Bijlagen XVII 18-31 en XXII 34-44.

(105) Bijlage XXII 3-23, 55-59 en 45-54.

(106) Bijlage XIX 12-14.

(107) Bijlage XXI 38-52. Onze identificatie G. De Blonde = De Blinde (Rhet. Brux., II, p. 73-4) is te verwerpen.

40. *Het spel zelf beweert Gabriël de Blonde voornoemd ontdekt te hebben in de nalatenschap van zijn vader (gest. 1552), in zijn leven 'bode vanden beden van zijnder majesteit', tevens een gevierd rederijker en 'een goed kersten mensch'. Daarna heeft hij het gerolleerd en tweemaal gespeeld, eerst op de Kamer, daarna op de bruiloft. Wie het intusschen zoekgeraakte origineel gemaakt mag hebben, weet hij niet; hij meent evenwel, dat het langen tijd in 't bezit van zijn vader is geweest. Hij (Gabriël) vermoedde trouwens niet eens, dat het schandaleus was, daar Aert de Blonde geen dergelijke spelen verzamelde. Had hij (Gabriël) ten slotte ooit kunnen gissen, dat het stuk gevaarlijk was, hij zou het liever in 't vuur hebben geworpen.⁽¹⁰⁸⁾ Voorts vernemen we nog van Jan Mattheus, dat Aert de Blonde het spel van elders heeft meegebracht en dat de bij de eerste vertooning aanwezige priesters 'niet en vermaenden dat quaet was.⁽¹⁰⁹⁾ Ook heeft men Leon De Fuytere verteld, dat het stuk wel 40 of 50 jaar vroeger reeds was gespeeld.⁽¹¹⁰⁾*

41. *Het naspel, eindelijk, dat in het handschrift door geen enkel teeken van den proloog gescheiden is, beslaat een 20-tal regels, zooals af te leiden valt uit het getuigenis van den 20-jarigen Aert de Creeuwere, schotelmaker en, op de planken, uitbeelder van Rhetorica... in vrouwenkleeren.⁽¹¹¹⁾*

42. *Na deze verhooren overhandigde de procureur-generaal de vijf rollen aan den prochiaan van St. Gudula, opdat deze zou kunnen nagaan, of ze ook overeenkwamen met het voorgedragene op de bruiloft. De visitator maakte slechts één voorbehoud: hem docht n.l. dat men 'ydele sacrificie' had gezegd en niet 'sotte sacrificie', zooals in 't handschrift, maar per slot van rekening was hij er toch niet zeker van, dat hij wèl 'ydele' gehoord had.⁽¹¹²⁾*

43. *Hoe men nu al deze, herhaaldelijk met beroep op overle-*

(108) Ib., 2-37.

(109) Bijlage XIX 34-36 en 43-46.

(110) Bijlage XVII 39-41.

(111) Bijlage XX 6-7, 11 en 16-18.

(112) Bijlage XXV 1-9 en 15-18.

denen afgelegde, verklaringen ook beoordeele, zeker is dat het handschrift van den proloog, verfrommeld, beduimeld, gescheurd en overlakt, bezwaarlijk uit 1559 kan dateeren;⁽¹¹³⁾ bovendien bevat de voorlaatste regel de spreuk van... het Boeck, n.l. om beeters wille,⁽¹¹⁴⁾ zoodat we mogen besluiten: het voorspel (ook het naspel) werd vervaardigd te Brussel, maar vóór 1559.

44. Anderzijds doet het eigenlijke spel, waarvan de drie rollen allerduidelijkst twee verschillende handen en twee voorbeelden verraden,⁽¹¹⁵⁾ in de eerste plaats denken aan Een spel van drij sotten, den advocaet, den medecijn ende tgheestelicke', geschreven door den Gentschen rederijker 'Willem vander Blommen, gheseyt Poelgier,' wien reeds in 1536 verboden werd, nog ooit iets te dichten.⁽¹¹⁶⁾ Onze tekst echter wijst niet op Gent, doch op het oude Brabant: touwe = toe (: souwe; r. 183-184), ja op het oude Brussel, aangezien 'de galghe aen de heye' (r. 277) alleen kan slaan op (Haren-) Heyde (-velt), bij Brussel, weleer een galgeveld. Het herinnert eveneens aan Een batement van IIII personagien, den pastoor, den medecyn, den advocaet ende den sot genoempt onnoosel, dat op den index van 1550 voorkomt en door Schotel toegeschreven wordt (op welke gronden?) aan een lid der Antwerpsche Violiere (welk lid?)⁽¹¹⁷⁾. Het is evenwel onmogelijk dat men in ons stukje, met zijn juiste verhoudingen, zoo maar zonder meer het personage van den

(113) D.w.z. de rol van Rhetorica; de rol van Vrient ter Noot, echter, is wel degelijk uit 1559 (vgl. infra 47 n.131).

(114) Rhetores Bruxellenses II, p. 51.

(115) Bijlage XXIII 2-9: de rol van den gheestelycken sot werd dus (getuigen de andere spelling, de talrijke streepjes en de hand) geheel 'herschreven'.

(116) L.M. Van Dis, a.w., p. 29-30 en 108. K. Stallaert, a.w., p. 211, n. 3, verwacht Poelgiers batement met Een batement van IIII personagien.

(117) Dr. G.D.J. Schotel, Gesch. der Rederijkers² I (Rott, 1871), p. 239, n. 1. Deze passus werd door Chr. Sepp, Verboden Lectuur (Leiden, 1889), p. 81, verkeerd begrepen, zooals J. Loosjes, De invloed der Rederijkers (Utr., 1909), p. 424, n. 1 aantoot. K. Stallaert, a.w., p. 211, n. 3 geeft belangrijke bibliographische verwijzingen, doch vergist zich in fine (cf. de vorige noot).

advokaat zou hebben kunnen weglaten: men denke o.m. maar aan de moeilijkheden met het rijm.

Het meest nog lijkt ons spel op Een boeck gheintituleert Een gheneuchelyck battement van V personagien, vermeld in den index van Alva (1570), doch we geven allereeredelijkst toe, dat die ‘vijf personagien’ niet noodzaketijk de onze zijn, ook al waren dezen ten getale van vijf.⁽¹¹⁸⁾

Het spreekt ten slotte vanzelf, dat het ook kan begrepen zijn onder de op den zoo pas aangehaalden index geplaatste Gheneuchelycke boecxkens van Battementen, maar met al dat ‘gheneuchelycke’ heeft tot dusver niemand nadere kennis kunnen maken.⁽¹¹⁹⁾

45. Intusschen roepen ettelijke passussen ons zoo duidelijk den trant van den Brusselschen rederijker Jan van den Berghe voor den geest⁽¹²⁰⁾, dat we geen oogenblik aarzelen, hèm het vaderschap van dit ons stukje toe te kennen. Men vergelijkte o.m. de schitterende charge van den opgeblasen sot tegen de farizeesche onderhouding der werken van barmhartigheid:

gij spijst den hungerighen als hij niet meer eeten en mach
den dorstighen laefdij blydelyc alden dach
235 jc meyn als hij droncken es en niet meer en begeert
den naeckten gy wel cleet als hijt best ontbeert
gy herbercht den pelgrims wel buijten de duere
den gheuangenē troostij wt liefden puere
als hij los ghelaten es en blyde verheucht
240 den crancken vijsijteerdij en sterckt hem ter duecht
als hij ghenesen es duer gods hulpe crachtich
gij vervult de wet maer gij en sytse niet gedachtich

met de niet minder geslaagde hekeling, in 's mans Leenhof der Gilden, van verschillende averchtsche amphytrions:

419 Ter eenre werden de vrienden bekeuen
Dat sy ter Kermissen en zijn comen niet

(118) *Chr. Sepp, a.w., p. 212.*

(119) *Id., ib.*

(120) *Rhetores Bruxellenses II, p. 57-68. Van r. 25, 49, 146 en 176 is telkens het eerste woord, van r. 71 en 332 telkens het paar eerste woorden onderstreept en aldus krijgen we: wel | nu | gy sotken | jc | met | wat behaghen (een devies? cf. supra n. 72).*

Als sy ghepasseert is / ter tweeder met bediet
 Nooden eens voor al / en tselue niet begeeren
 Ter derder nooden als men merckelijcken siet
 Dat sy elders gebeden zijn om gaen smeeren
 425 Ter vierder selue gaen buyten teeren
 Alsmen volck genoot heeft en seggen voorwaer
 Jck dachte dat ghy hadt eenige affeeren
 Die v belette te comen hier naer
 Veel soecken eere sonder cost dit sietmen openbaer.⁽¹²¹⁾

Deze innerlijke overeenkomst wordt bovendien versterkt door de gegevens, die we omtrent den dichter bezitten: hij was immers een tijdje (ca. 1542) facteur van het Boeck,⁽¹²²⁾ waarvoor, zoals wij reeds zagen, het voorspel van ons stukje vervaardigd is (vóór 1559; het bevond zich overigens, net als het spel zelf, in 't bezit van leden dier kamer);⁽¹²³⁾ hij toonde zich hervormingsgezind, verwierf, als knap tooneelman, herhaaldelijk den eersten prijs en gaf een en ander in druk, dat ongelukkig nog niet werd teruggevonden.⁽¹²⁴⁾ O.i. schreef hij het onderhavige tafelspel omstr. 1545.⁽¹²⁵⁾

IX. Naklanken

46. Bij onzen wete had de hierboven uiteengezette drievoudige enquête, die naar een welberekend plan schijnt te zijn ingesteld, geen andere gevolgen voor de Brusselsche rederijkers dan een angstpsychose. Volgens den voornaamsten getuige ten laste immers zijn die 'arm bloeders ende heel slechte personen', met wie hij 'noyt sunderlinge conuersatie oft handelinghe en heeft gehouden ende alsoe van hueren leuen ende

(121) Ib., p. 65-66.

(122) Ib., p. 62.

(123) Bijlagen XXI 2-14 en XXII 4-11.

(124) Rhetores Bruxellenses II, p. 67.

(125) *Het stukje wordt in de verhooren meestal spel geheeten (in Bijlage XVI 6: Rethoryck spel en in Bijlage XVIII 5: batement oft spel), doch op één plaats heeft de procureur-generaal (Bijl. XIX 5) na spel eerst van sinnen doorgehaald en nadien vóór spel een woord boven den regel bijgeschreven, dat de copiïst niet meer heeft kunnen ontcijferen en wij ook niet (present? principael? vgl. Bijlage XIX 5. In elk geval kan het bij de bruytspraken worden gerangschikt. Cf. 37 n. 98.*

regimente gheen ander attestatie en can gedoen’;⁽¹²⁶⁾ *hem meer dan tienmaal te voet komen vallen, opdat hij het zaakje toch zou willen helpen in den doofpot stoppen en zij mitsdien niet gedwongen zouden zijn de stad te ontvluchten.*⁽¹²⁷⁾ *Een hunner liep zelfs met het handschrift van het spel ‘jn zynen boesem’ rond en raakte het kwijt toen hij op zekeren keer, door ‘droefheid’ overmand, te diep de kan had aangesproken.*⁽¹²⁸⁾ 47. *Nog geen jaar later, evenwel, helpen ze al Die eerste bliscap opvoeren onder de leiding van Frans van Ballaer.*⁽¹²⁹⁾ *Hun drie schandaleuse spelen bleven echter verbeurd, al zullen het Boeck en het Mariacransken wel, net als het Corenbloemken, om teruggave van hun kostbare documenten verzocht hebben. Het verlies was trouwens niet onherstelbaar.*⁽¹³⁰⁾ *Van elk stukje kon de tekst inderdaad uit den mond der tooneelspelers opnieuw worden opgeteekend.*⁽¹³¹⁾ *Voor de Beruoete Bruers beschikte men op den koop toe nog over de rollen en over het ‘boeck’⁽¹³²⁾; voor Een spel van 2 Sotten, daarentegen, over het geheel⁽¹³³⁾ en voor Een Spel van 3 Sotten misschien ook.*⁽¹³⁴⁾

48. *Intusschen werd, bij Koninklijk plakkaat van 26 Januari 1560, den rederijkers over ‘t algemeen ‘scherpelijcken’ ver-*

(126) *Een hunner schijnt medeplichtig aan een moord: Bijlagen XVII 18-21 en XXII 34-36.*

(127) *Bijlage XVII 38-39 en 43-55.*

(128) *Bijlage XXI 21-27.*

(129) *Nl. Leers, Hans van Ballaer, Jan de Knubber, Peeter de Packere en Tielman. Cf. Rhetores Brux. II, p. 71 en supra, 34 n. 84 en 86. Elders werden de rederijkers ongenadig behandeld (J. Loosjes, a.w., p. 417 vlgg. en Dr. J. te Winkel, a.w., II, p. 452-465).*

(130) *Bijlage XXVI. Zooals K. Stallaert, a.w., p. 218, n. 1 meedeelt, werd dit merkwaardig rekest reeds gedrukt door Dr. F. Snellaert, Verhandeling etc. (Brussel, 1838), p. 161, n. 1, naar een afschrift van C.A. Serrure; deze laatste bezat eveneens een afschrift van het spel (cf. K. Stallaert, a.w., p. 207, n. 2), doch geen van beide kopijen wordt vermeld in ‘s geleerden Catalogue etc. (Brux., 1872-73, 2 dln.)*

(131) *Dit gebeurde alvast met de rol van Vrient ter noot uit het vooren naspel bij het Spel van 3 Sotten, zooals de haast phonetische weergave van het gesprokene bewijst; vgl. Bijlage XXII 57-62 en Bijlage XXVIII.*

(132) *Bijlagen VI 4-6 en VII 17-21.*

(133) *Bijlagen X 10-13 en XI 8-9.*

(134) *Bijlage XXI 26-27 en 47-48; zie ook supra, 42 n. 40.*

boden, liederen te zingen en spelen te vertoonen, die niet vooraf door de overheid onderzocht en goedgekeurd waren⁽¹³⁵⁾, terwijl de Brusselsche in 1561 nogeens afzonderlijk met een gelijkaardig veto werden bedacht⁽¹³⁶⁾.

Voorts zal het aanleggen, juist nu, in 1561, van een ledenregister door het Boeck en het Corenbloemken vermoedelijk wet op bevel van hoogerhand geschied zijn, om dusdoende verdere enquêtes gemakkelijk te maken.⁽¹³⁷⁾

49. Voor den procureur-generaal, anderzijds, schijnt de affaire een minder gunstigen afloop te hebben gehad: tijdens de troebelen werd er hem inderdaad een grief van gemaakt, de rederijkers niet te hebben gestraft, zulks tegen de plakaten en het categorisch bevel van den Kardinaal in!⁽¹³⁸⁾

50. Kregen de Kamers ten slotte hun geliefde stukjes niet terug, deze geraakten later, samen met de verhooren, in het bezit van Hendrik De Bloeyere, den Oranjegezinde, die van 1576 tot 1585 te Brussel een belangrijke rol speelde, o.m. als eerste burgemeester⁽¹³⁹⁾. Een paar eeuwen nadien werden 's mans papieren in drie lijvige bundels gebonden doch, wat onze spelen en bescheiden betreft, op zeer slordige wijze (een

(135) F. De Potter en P. Borre, *Gesch. der Rederijderskamer v. Veurne (Gent, 1870)*, p. 33-36, deelen het stuk in zijn geheel mede (vgl. J. Loosjes, a.w., p. 436), doch plaatsen het een jaar te vroeg, evenals Dr. J.A. Worp, a.w., I (1904), p. 191 en Dr. J.A. te Winkel, a.w., II (1922), p. 463. Kort te voren had Philips II nog, bij brieve d.d. Gent, 8 Aug. 1559, den Raad van Brabant aangezet tot strenge handhaving van 's Keizers plakaten tegen de ketters, een aansporing, die dit lichaam op 15 Okt. d.a.v. aan de Brusselsche magistraat overmaakte (Rijksarchief Brussel, Mss. div. 182, fol. 55 vlgg.). Op een dienovereenkomstig uitgevaardigd verbod wijzen Bijlagen XVII 56-60, XIX 39-41 en XXII 50-53.

(136) J. Loosjes, a.w., p. 437.

(137) *Rhetores Bruxell. II*, p. 47 en p. 68, n. 1; is het hiaat in het register van het Mariacransken (1555-1586) soms ook aan dezelfde oorzaak te wijten (ib., p. 73)?

(138) Bijlage XXVII: dit gewichtig document waaruit blijkt, dat de zaak onzer rederijkers geklasseerd werd, ben ik verschuldigd aan A.L.E. Verheyden, licentiaat in de geschiedenis (Gent), op dit oogenblik bezig met een aan nieuwe gegevens zeer rijke *Geschiedenis der Doopsgezinden in Vlaanderen*. Vgl. *Rhet. Brux. II*, p. 72 en p. 68 n. 1.

(139) *Biogr. Nat., IV (Brux., 1873)*, col. 801-805.

echte chaos!)⁽¹⁴⁰⁾ zoodat daarbij wel een en ander moet zijn verloren gegaan⁽¹⁴¹⁾. Uit den eersten bundel maakte C.P. Serrure zijn afschriften (een ervan zag het licht in 1838)⁽¹⁴²⁾, doch eerst in 1886 werd, heel terloops, de aandacht op de verbeurde spelen gevestigd⁽¹⁴³⁾. K. Stallaert gaf intusschen slechts De beruoete broers uit (1891), zonder ook maar met één enkel woord van de overige corpora delicti te reppen⁽¹⁴⁴⁾.

Wij onzerzijds hebben geoordeeld dat, na zooveel jaren, de drie steenen des aanstoets wel eens samen dienden te worden opgedolven, met al den aankleve van dien.⁽¹⁴⁵⁾ *Mocht*

- (140) Rijksarchief Brussel, Mss. div. 182, fol. 116-137^v en fol. 224-263. Ziehier een staaltje van des samenstellers kunde (de niet genoemde folia zijn wit; de tusschen haakjes geplaatste aanduidingen ontbreken in het hs.): fol. 116 (rekest der Corenbloem = Bijlage XXVI); fol. 117^v-118 (proloog Barvoete Broers); fol. 119-119^v (3 Sotten, rol II); fol. 120-120^v (proloog 3 Sotten, rol I); fol. 121-121^v (2 Sotten, rol II); fol. 122-122^v (3 Sotten, rol I); fol. 123-123^v (3 Sotten, rol III); fol. 124-124^v (2 Sotten, rol I); fol. 125-125^v (Proloog 3 Sotten, rol II); 126-137 Esbatement etc... Bovendien zijn de rollen in tweeën gevouwen, zoodat men den zwaren bundel voortdurend onderste boven moet keeren enz.
- (141) Cf. supra, 35, n. 89; enkele verhooren schijnen te ontbreken (4 bij de Beruoete Broers en 1 bij de 3 Sotten; cf. supra 29 en Bijlage XVII 35).
- (142) Cf. supra, 47, n. 130.
- (143) J.J. Altmeyer, Les précurseurs de la réforme aux Pays-Bas II (La Haye, 1886), p. 163, n. 3.
- (144) Cf. supra 23, n. 49; Dr. J.A. Worp, a.w., I (1904) en Dr. J.A. te Winkel, a.w., II ('22) laten het kluchtje onvermeld, doch Dr. G. Kalff, Gesch. der Nederl. letterk. III (Gron., 1907), p. 148 vlgg., prijst het zeer, terwijl Dr. J. Van Mierlo Jr., S.J., Gesch. v.d. Oud- en Middelnederl. letterk. (Brussel, 1928), p. 360 het als een onschuldige grap bestempelt, die verder mag onbesproken blijven.
- (145) De zeer lastig te lezen hss. (vooral Bijlagen I-XIII, alsook proloog en naproloog bij de 3 Sotten; cf. supra, n. 125) hebben we letterlijk gereproduceerd (zie hierachter pp. 3-4, 7-26, 29-40, 44-47, 51-65, 69, 73-97; de rest is van ons; de 4 r. op p. 6 staan in het hs. bovenaan fol. 127) en daarbij de door ons overal opgeloste afkortingen alleen in de versregels schuin laten drukken (voirscreuen bleef meestal voirs). Met het doorgehaalde hebben we gèèn, maar met het in margine of boven den regel bijgeschrevene wèl rekening gehouden. De namen der personages werden, buiten de versregels, eenvormig gespeld en gecursiveerd, bv. steeds: Fruminuer (Beruoete Broers, r. 68). Het 2de, soms het 3de gedeelte van 1 versregel (ib., r. 11 en 187) schreven we niet op het alignement. Ontbrekende versregels, of dito woorden, zijn vervangen door titteltjes. Nu nog enkele details over elk stukje. De beruoete broers. R. 102 aenschouwen (: benouwen; hs. aenschou); r. 242 schont (bij Stallaert: schout; hs.: geen diacritisch teeken); r. 274 crapproen (zooals in 't hs.; bij Stallaert: capproen); r. 330 mesdaen (hs. mesda; bij Stallaert: mesdoen; cf. supra, n. 75); r. 335 verchocht (zooals in 't hs.; bij Stallaert: vercocht). Een spel van 2 Sotten. Een der rollen is defekt (cf. n. 89). Het einde van een beurt blijkt uit een streep onder de eerste woorden van (den slotregel van) het gesprokene: dank zij dit hulpmiddel en de te herkennen rondeeltjes konden we het spel reconstitueeren. R. 2 (hs. die nae ij man stadt daer); r. 19 icke / (: clicke; hs. ic / tonsent); r. 86 allentenen (: steenen; hs. allentom); r. 161 uwelen (: gruwelen; hs. juweelen; het is wèl vreemd, dat zelfs de spil van het stuk - uwelen = ouwelen = hostiën - tot onherkenbaar wordens toe verminkt werd!); r. 176 dinghen (: bringen; hs. dinck). Een spel van 3 Sotten. R. 51-52, p. 45, zijn haast onleesbaar. Over de rol van Vrint ter Noot cf. supra n. 131; we hebben ze leesbaar gemaakt en diplomatisch herdrukt als Bijlage XXVIII. R. 230 schijnt te kort en na r. 285 is een gaping. Onder elke beurt staat het rijmwoord van den medespeler, waarop de eerste spreker moet invallen. Aldus waren wij in staat, den tekst weer samen te stellen en corrupteelen te verbetereten. R. 30 ontrent fijn (rol v.d. gemaicten sot: ontrent fijn; rol v.d. gheestel. sot: presedent fijn); r. 48 beuindt (rol v.d. gem. sot: beuint; rol v.d. gheest. sot: bemindt); r. 118 tseijl nu (rol v.d. gem. sot: tseijl nu; rol v.d. gheest. sot:

het ons gegeven zijn, er nog meer van dien aard aan 't licht te brengen, tot meerder jolijt van de stil aan talrijker wordende bewonderaars der rederijkers.

Brussel, 15 Sept. 1937.

Dr. W. Van Eeghem.

seyt nu); r. 139 ghetelt (rol v.d. opgebl. sot: ghetelt; rol v.d. gheest. sot: geweelt); r. 155 vraecht u (rol v.d. opgebl. sot: vraecht u; rol v.d. gheest. sot: waecht // nu); r. 289 ghenegen (rol v.d. opgebl. sot: gheneghen; rol v.d. gheest. sot: gegeuen).

***Een esbatament van de beruoete bruers van ses
personagijen***

MET EEN

PROLOGHE

GESPEELT

DOOR

DE CORENBLOEM

TE

BRUSSEL

OP

9 APRIL 1559

EN OP

ST. MATHEUSDAG (21 SEPT.) 1559.

De prologhe

Prologue

Legwerckere

Frans van ballaer

een legwereker

Prologue⁺

Goids mildelycke goetheyt / diet al veruult
 den hemel hier bouen / en deerde beneden
 moet becrachtighen / in trouwen ghehult
 onsen Coninck van spanien van hier geleden
 5 de hertoghinne van perma vol goeder seden
 ons regente wil god wel bewaren
 op *dat* wy moghen rusten in peys en in vreden

Legwerckere

wel ghy Corenbloemkens wat suldy verclaren
 salt van den beruoetenbruerkens weder wesen
 10 daer wy legwerckers soo seer om syn begresen
 en van *sommighe* rabouwen gheheeten
 ic rade v allen by den sweeten
 dat ghy hier voor allen dit volc *vertelt*
 datter *niet* eenen legwercker me en heeft ghespelt
 15 twort ons noch verweten op den dach van heden
 dat wyt ghedaen hebben

Prologue

wa vrint syt te vreden
 Coomt vry hier bouen en wilt ons wel verstaen
 heb dyer eenighe lachterdeel aff ontfaen
 tes ons leet alsulcx ghewagen

Legwerckere

neen siet / een voor al moet ick v vraghen
 20 offer ghy vanden seluen weder sult spelen
 soo wilic dat ghy bekent na *mijn* beuelen⁺
 datter noyt legwerckere me en heeft te doene ghehadt
 noch noch en heeft

⁺Fol. 118**Prologue**

kenlyck es dat
 25 *niemant* en heeften noyt me gespeelt *van uwen* knechte
 en als ment wel verstaet te rechte
 ten es op niemant schimp gedaen

⁺ Fol. 117^v

en wildy sit neer / het selue vermaen
 suldy noch eens hooren de vremde cuerkens
 30 want schamel wichtkens zyn beruoete bruerkens
 daer Cousen noch schoenen en syn *om* aen te doene
 dus salment noch eens spelen in den seluen fautsoene

Legwerckere

tes mij alleleens wat dat ghy speelt
 als wy legwerckers niet en worden ghequelt
 35 want tsy arm oft ryck ia watter leeft
 tes quaet lyden daermen gheen schult toe *en* heeft
 dus wilic om hooren rusten mijn sinnen

Prologue

gheeft dan audientie *men* sal terstont beghinnen
 ghy goede heeren / van dat hier wort ghedaen
 40 hoort *en* swycht / en wiltet in tbeste slaen

Het esbatament

Hans goetbloet

Peeter de packere (r. 1)

Truijcken dwijff

Jan eenen tymmerman (r. 11)

Een fruminuer

Jan de knibbere (r. 68)

Milt van herten

Laureys visschere (r. 98)

Eenen ballu

Hans ballaer (r. 292)

Die (7 of 8) kinders

(r. 57 en 209)

*Juecht Sticht Vruecht[†]
Jan de knobber die heuet ghescreuen
dbehoott hem toe / vindet willet hem geuen
coerebloemken*

[†]Fol. 127

Hans⁺

bij mijnder trouwen jck ben wel een arm katijf
 jc ha eens de wille om tsijne een franmunuer
 maer jc moeste als een ander trouwen een wijff
 docht mij al keijl deijl / thuwelijcx bedrijff
 5 maer den sanck jn thuwelijck es drou tonnuer
 sonder blijschap soe leuick int ghetruer
 midts dlast der kinderen en daermoede swaer
 de fortuijne valt mij altijd euen stuer
 maer tes verloren gheclaecht jc segt openbaer
 10 tsal beteren hopick noch hier naer
 waer sijdijs truijken

+Fol. 127^v**Truijcken**

hier hans goet bloet

Hans

jc ginghe te wercke haddic een soppe

Truijcken

den hongher maect mij benaest verwoet

Hans

waer sijdijs truijken

Truijcken

hier hans goet bloet

Hans

15 aermoede hout ons jn tegenspoet

Truijcken

en van hongher draijt mijn hoot gelijk eenen doppe

Hans⁺

waer sijdijs truijken

+Fol. 128

Truijcken

hier hans goet bloet

Hans

jc ginghe te wercke haddic een soppe
want den dach die es hooge oppe

Truijcken

20 wat sullen wij maken

Hans

ic en weet voerwaer

Truijcken

wij en hebben ghelt noch broot

Hans

dat blijct hier claer

Truijcken

jc werde jnt ouerdincken plats moedeloos

Hans

pacientie es ons goet altoos

Truijcken

waer suldiij werck vinden hans goet bloet

Hans

25 godt sal ons hulpen / mact eenen moet
tgheluck comt somtijts aen gewaijt

Truijcken

gister auont aten wij gelijk den haen craijt
gheen armer jnt stadt nu jc wedde

Hans

30 ons kinderkens ghinghen al singhen te bedde
voer haerlien eten / en te mijnen bevroene
jc en claechde niet vondick iet te doene

en sal den tijt noch niet verkeerē
och heere der heeren

Truijcken ⁺

35 schut droefheijts verseeren
al eest dat wij bloot sijn van vrinden en maghen
jc sal gaen spinnen nempt gij uwen cruijwagen
en trect jnde stadt jn alle hoecken
die wat winnen wilt moet alomme soecken
al eest dat wij lijden swaer abstinencie
god saelt beteren

⁺Fol. 128^v

Hans

40 en de paciencie
die prijstmen voer een groote duecht
dies ben ic wat van herten verhuecht
maer het valt ons te lastich

Truijcken

dicwils qualijck eten

Hans

altoos jn roere

Truijcken

en de kinderen beschetē
elck mach wel weten van onse vijten

Hans

45 wij slapen jnt stroo

Truijcken

en soper jn de habijten
daermoede compt ons geheel betrapen

Hans

ons kinderen gaen dicwils sonder eten slapen
dwelck mij dert bouen maten al

50 nu jc trecke gheluck soecken vare alst zal
 en neme ter mertwaert mijn vertreck
 somtijts heeftmen daer cruijwageners gebreck
 och mocht mij eenen stuijuer winninge toe loopen

Truijcken

Daer ghingic terstont broot om coopen
 och kinderkens daer mach v naer verlanghen
 55 want het es den joncxkens een swaer verstrengen
 hongher te lijden oft sulcx torment
 hier esser seuen oft acht omtrent⁺
 dijer grootelijck naer ligghen en gapen

⁺Fol. 129

Hans

60 peijs truijcken laet de kinderkens slapen
 eer sij ontwaken gij sult wat verhoeren

hier nempt hij sijnen cruijwagen

rammel sammele ruijmpt van voren
 nu hef jc een lieken op sonder envie
 die altoos truert en es nemmermeer blijde

hier singt hij

65 tgheluck es mijn partije
 daerom en mach jc niet trueren
 voerspoet dat blijft op dsije
 altoos tachter en niet te vueren

Fruminuer

70 hoe suldij v tieren hoe suldij v gelaten
 hoe comdij al sammelen achter straten
 mijn bruerkens en cunnen niet gerusten
 al en mach v niet te slapen lusten
 laet haerlien doch ligghen met vreden
 want sij hebben te nacht drij uren gebeden
 voer de salicheijt des weerelts dies seker sijt

Hans

75 en jc gaen jaghen iewers om proffijt
wettij niet broerken hier iewers iet omtrent

Fruminuer

hulp godt neenick / tes hier een arm conuent
gaet elders oft gij crijcht wat op v snotgat

Hans

80 jc ha lieuer x stuijuers voer sulcken lot plat
ke laet v gramschap sincken dat biddic v toch
en gaet jn v celle

Fruminuer

dats waer droncken soch
wilt ghij mij heeten jn mij celle gaen
En jc ben die pater de gerdiaen⁺
85 heft v van hier saen / oft v nact verdriet
van mijnen clauwen

⁺Fol. 129^v

Hans

tians hoij dat en begere jc niet
adieu gerdiaen en sijt niet verstoort

Fruminuer

gaet laetsien en hebt v alst behoort
oft ghij crijcht van mijnen handen eenen tuck

Hans

90 bij vidts musschen ic ha lieuer beter geluck
wa siet mij desen lollaert wat hij versiert
maer hij es noch nuchter en qualijc gebiert
her her dits naer een ander geweste
jc treek ter mert / het dunct mij dbeste
95 daer *commet* profijt met hoopen groot
winne winne winne broot winne broot
jc worde puer gram voer jc noch eens alsoo
tsus jc wil gaen sitten wachten / jc sal noch werden vroom

Milt van herten / een man

- therte verblijt mij jn douerdincken der duecht
 der beruoeten broes / dat jc ben bewuecht
 100 haerlien te doen aelmoesen ten dach ter eeren
 sij singhen sij lesen / sij doen gods loff vermeereren
 als men daghelijcx jn clooster mach aenschouwen
 sij hebbent soberlijck midts tijts benouwen
 dus willicse recreeren met planteijt van spijsen
 105 en oock met wijne diet therte doet verjolijsen
 want eens welde en es niet armoede altijt
 haddick iemant diet droeghe jc werde verblijt
 holla jc sien ghinder eenen cruijwagener staen
 hans goet bloet dien wil jc gaen spreken aen
 110 oft hij van desen wercke wilde sijn de boo
 hans goeden dach

Hans⁺

wa dat en hoor ic niet noo
 goeden morghen / bon joer naer v gelieuen

†Fol. 130

Milt van herten

hans soudij mij niet willen gerieuen
 om spijse te voeren / om wel betalen

Hans

- 115 waer soudict voeren

Milt van herten

ic saelt v verhalen

Hans

nu laet hooren sonder veel rammoers

Milt van herten

- ghij sultse gaen voeren ten beruoeten broes
 en segt den gerdijaen dat jc hem laet weten
 dat jc te noenen met hem wil *commen* eten
 120 daer es rintvleesch en schapen vleesch en wijn

en daer es broot segt hem wij moeten vrolijk sijn
 want van spijsen sendic hem volle plantteijt
 nemt daer es een stuck gelts voer uwen aerbeijt
 dus rijt duere sonder veel gheschals

Hans

125 been monsuer been

Milt van herten

hoe ghij sprect wals
 die tale en can jc mij niet bevroen

Hans

verstadijs niet

Milt van herten

neennick

Hans

jc segghe jc saelt gherren doen
 jc steke mij derwaert te desen keere

Milt van herten

hoordij wel hans

Hans

wat belieft v

Milt van herten

130 groeten mij seere
 hier met orloff god sij uwen troostere

Hans⁺

135 godt wil v geleyen / maer jc weet een ander cloostere
 daert bat van doene es jc segt v vrij
 nu hij aen laetsien jc lijde voer bij
 met oorloue heer pater gerdijaen
 dat jc voer v clooster jn dmijn mach gaen

⁺Fol. 30^v

je lijde voer bij sonder veel rammoers
 blijft ghij jn uwen met uwen broers
 nu ben jc leden ken achs niet een gruijs
 noijt soo vrolijck jc ben nu bij huijs
 140 jc wedde de gerdijaen wert nu getrompeert
 tjanshoij mij kueken es nu gestoffeert
 woef hijda wat blijder knecht
 laet jne truijken jc bringhe goeij vrecht
 van vruechden quackelt mij leuer en longere

Truijken

145 och ons kinderen hebben zoe grooten honghere
 brengdij gheen aentueren met allen

Hans

truijken den terlinck es nu al wel geuallen
 siet wat jc bringhe / est niet wel gemact

Truijken

150 ja hans hoe sijdij hier aen geract
 jc bidde v dat ghij mij de fortuijne verclaert

Hans

dit ben jc verhueuert jn een ure herwaert
 dat rint vleesch / dats schaps vlesch wilt jn vruechden vleten
 dats boter kese / hij es seck bedreten
 en daer es een goede flessche met wijne

Truijken

155 nu hebbic redene om blijde te sijne
 ons huijs wert nu vol vruechden

Hans⁺

ter eeren des daechs willen wij verhuechden
 dus hout v gherust van dies jc doe

⁺Fol. 131

Truijcken

160 wa eens welde en es altoos gheen armoe
maer wilt der fortuijnen mij verclaren

Hans

doeghet tvlesch te vuere sonder plaren
jc sal v trelaes gheheel vertellen

Truijcken

165 nu laet ons gaen ter kuekenen sonder quellen
om de spijsse te beredene ts meer dan tijt
ons kinderen nact vruecht en jolijt

Milt van herten

170 Die clocke es elue of daer omtrint
jc wil mij gaen ter tafelen voeghen
ten beruoten broers jn dat conuint
jn vruechdelijcke collacie sullen wij ploghen
tfij hem diet qualijck genoeghen
holla jc voer tcouents porte
ic trecke best de belle naer de behorte

Fruminuer

wie es daer

Milt van herten

175 jc ben milt van herten
goeden dach vaer gerdiaen en v lijdelijcke smerte
com jc v boeten / en met v eten
vuijt goeder vrintschap jn mij vervleten
heb jc gesonden spijsse / esse ooc bereet

Fruminuer

wat spijsse

Milt van herten ⁺

hoe wettijs niet

⁺Fol. 131^v**Fruminuer**

neenick godt weet
 en hier es qualijck teten te deser stonden

Milt van herten

180 en jc hebbe heden hier spijsse gesonden
 en jc omboot dat jc selue jn persooone
 soude commen eten

Fruminuer

wa een boone
 hier en es spijsse commen noch gheenen dranck

Milt van herten

185 en jc sanse heden morgen / vrij en vranck
 om dat wij vroelijcheijt souden hantieren

Fruminuer

en wie was de bode die v wilde bestieren

Milt van herten

wie hij was

Fruminuer

ja

Milt van herten

het was hans goet bloet

Fruminuer

wa dats eenen luerefaes jc mact v vroet
 om elcken te tromperene tsij groot oft cleene

Milt van herten

190 hij beloefdet mij met worden reene
 dat hijse bringhen souwe sonder eenich ghetruer

Fruminuer

die woent hier bij tes onslie gebuer
die ons meer leets doet dan jc sou *comen* verhalen

Milt van herten

jc saelt weder gaen eijsschen sonder falen

Fruminuer⁺

195 neen laet staen jc sallen gaen castijen
hij saels hem op een ander tijt vermijden
dus jc danck v der jonsten menich fout
hij zal van mij haest krijghen assout

⁺Fol. 132

Hans

200 truijken es de spijsse al ghereet
het es bijder noenen soe jc meene
en datse verberde dat waer mij leedt
dus dect de tafele pijnnet dammelaken te spreene

Truijcken

205 ghij beghint ons soperheijt meer te breene
hier en es lijwaet / *ammelaken* noch *ammelakens* kint
want sulcken haue en hebben wij twint

Hans

nu sedt de tafele brengt de juweelen

Truijcken

en hier en sijn gheene

Hans

bringt dan die erden teelen
roept ons kinderen bringt vleesch broot en wijn

Truijcken

siet daer eest al

Hans

willecom moetij alle sijn

Die kinders

210 gheloent vaerken

Hans

jc sal mij mes gaen stellen te wercke
den honger heeft v lien beuanghen soe jc mercke
jn den naem godts sitten wij hier nere
wildij alle eten

Die kinders

ouwie mon pere

Hans⁺

215 kinderkens sprect ws muerkens tale
al ben jc van verre jc en ben geen wale
nu elck grijpe syn deel dan suldij eens drincken

⁺Fol. 132^v

Truijcken

jc wachs hans

Hans

tsa wilt mij schincken
ter eeren van den coninck dit es den cloot
roept alle gelijck monsuer leroij boor

Die kinders

220 monsuer leroij boor / al vuijt

Truijcken

nu hans gij sijt gerdijaen

Hans

en daer vruecht bij spruijt
soe sijdj ghij die mater van desen conuente

Truijcken

van onser auentueren salmen noch hooren vermaen

Hans

jc bringt v matere

Truijcken

j wachs gerdijaen

Hans

225 hebbic mijn boetschap qualijck gedaen

Truijcken

ghij schint om te siene een weeldich patere

Hans

en gij sijt van de rochghen de matere
die nu verheuen sidt nae den rechten roes

Truijcken

230 tswaer / en mijn kinderen sijn de beruoeten broes
ten es gheen spel sij doet jn nerste

Hans⁺

den hongher bracht ons dicwils jn queste
waer duer wij quamen jnt groot gequel
maer wat dunck v nu

⁺Fol. 133.

Truijcken

het gaet hier wel
dies jc van vreuchden dat bacxken sal vuijt poijen

Hans

235 nu kinderkens den wijn doet ons verfroijen
dus laet roncken de kele en laet een lieken singen

Truijcken

singt voren hans

Hans

dat sijn de dinghen
hem seck hem

hier singense altemale

- wij sijn der gilden al verre vermaert
240 maer al jn ons borse soe en schuijltter niet
den meesten tijt vintmen ons vergaert
hij schont sijn weluaert die van ons vliet
jc sal ons singhen trecht bediet
daer aff den aert
245 jnt sulck volck varen sal
hoort ouer al
men vinter een groot getal

Hans

- jc sitte met blijschap jn mijnen masesteijt
spijse en dranck hebben wij planteijt
250 godt sij gheloeft diet ons heeft verlent
nu kinderzens gaet slapen

Truijcken

nu kinderzens gaet slapen jnt stroo

Die kinders

vaerken en muerken goijen nacht

Fruminuer⁺

- by gans dermen het mach mij wel spijten
255 dat jc verloren hebbe aldus de spijse
sij sitten van vruechden en tieren en crijten
dies jc van gramschap ter quaetheijt rijse
ja hans goet bloet / hebdiij de spijse

⁺Fol. 133^v

260 gij sult noch stock visch eeten jn corten tijden
 nu hans goet bloet wilt mij belijden
 hoe sij dij aen dese spijse gheract
 die mij gesonden was / es hier gestact
 gij sullent becoopen het es al mijne

Hans

265 compt drinct een tuechsken van desen wijne
 proeft hoe hij smaect hij es seer costelijck

Fruminuer

swijcht en mact mij niet verbostelijck
 raubaut / boeue en mijns ondraegere

Hans

hout v backuijs oft jc sal sijn hans de veriagere
 van voer mijn clooster tot jn v celle

Fruminuer

270 ghij en sijt zoe coene niet

Hans

jck ben / maer holla van dijen gequelle
 waerdij werlijck jc sou v slaen
 maer aen tghestelijck volck daer en com jc *niet* aen
 dus kiesic tschoonste ten naesten trappe

Fruminuer trect de crapproen vuijte

275 siet daer de crapproen van mijnder cappe
 paep aff als weerlijck dus sijn de dinghen

Hans⁺

hoe suldij vuijt uwen garen springhen
 hebbic anders ghedaen dant behoort
 moijt mij te rechte verstaet dat woort
 laet sien wie ghelijck sal hebben op dit pas

⁺Fol. 134

Fruminuer

280 ou ghij spetael guijt gij en hebt maer den bas
 sij dij soe coene compt hier jnde bane

Hans

her her gerdiaen gij moetter ane
hout daer een pocie van onser spijsen

Fruminuer

nemt daer cnoockel poer van grooten prijse

Hans

285 wat meijndij ghij luijsack

Fruminuer

wat segt gij lecplateel

Hans

nempt dat en datte

Fruminuer

nempt daer oock wel v deel

Hans

moort moort moort

Truijcken

holla wat mach daer schuijlen
ombeijt ere jc sal jnt bescheet daer moeten huylen

hier es water om tvier te coelen

290 gerde leen

Fruminuer

soch / ghij sult oock wat geuoelen

leelijcke dante gij oude mare

Eenen ballu

vre vre stilt v van desen ghebare

Fruminuer ⁺

jck begheer recht

⁺Fol. 134^v

Hans

et moij ousij

Fruminuer

heere tes dese popelare

Hans

295 swijcht / laet mij spreken

Fruminuer

jc heijssche correxcie

Truijcken

heere balu jc stelle mij in v protectie
vanden grooten ouerlast mijnen man gedaen

Ballu

segd mij dbescheet

Fruminuer

hoort mijn vermaen

Hans

300 heer ballu hij comt hier ghegaen
en mact veel beroers

Fruminuer

ghij hebt gestolen de spijse van mijn broers

Hans

contrarie es waer

Ballu

wat wildij al segghen

Fruinuer

hoort de warheijt / ic salse vuyt legghen
 spijse ontfinck hij om te bringen jn ons conuent
 305 en hij en heeftse niet brocht

Hans

jc leter ontrent
 en jc hebse gheuoert

Ballu ⁺

waer segt sonder veel rammoers

⁺Fol. 135

Hans

en daert mij belast wat tot de beruote broers

Fruinuer

sulck was dbeuel

Hans

trouwen dat kinick
 en heb icse ontvoert een dief soe ben ick
 310 ten beruoten broers

Fruinuer

ghij hadt gelijck wart gedaen

Hans

matere roept de broers

Truijcken

wel gerdijaen
 compt hier mijn kinderkens voer dees familie
 op ulieden sal hier werden een consillie

Hans

siet hier mijn heere saelt qualijck blijcken
 315 sullen dese de beruote broers qualijck ghelijcken

van cleederen nact merct dit faetsoen
 want sij en hebben noch cousen noch schoen
 dus den noot dede mij de spijs hier bringhen

Ballu

heer gerdijaen wat sijn de dinghen
 320 heeft hij qualijck gelijk gheeft mij tverstant
 dits wel een conuent der beruoeten broers want
 arm en bijstier es gheheel tconuent

Fruminuer

hij heeft gelijk voer waer jc kent
 dies jc hem jonne de spijs en den dranck
 325 die hij heeft gehad heden den ontfanck
 want al eest dat wij soperlijck moeten leuen⁺
 wij moeten pacientich sijn want godt verheuen
 heeft veel beruoeten broers jn dit saijsoen
 330 dus jc vergheeft hem gherne van sijn pinioen
 en schelt hem quijte al dat hij mij heeft mesdaen

†Fol. 135^v**Ballu**

hans danct den pater wij willen gaen
 want hij es cause van uwen weluaren

Hans

vader al dat jc ghedaen hebbe / jc salt verclaren
 aermoede waert dijer mij toe brocht
 335 al mij goet al waert verchocht
 en es niet ses stuijuers wert op dees tijt
 en willet mij vergheuen sonder resspijt
 bidde ic v minnelijck duer godts bitter doot

Fruminuer

jc vergheeft v gherne

Ballu

jn ws lijdens weder stoot
 340 sijt pacientich wij willen scheijden

Hans

tkindeken van maria wil v allen geleijden
 en elck diet ghehoort heeft oft ghesien
 tot compassijen voecht uwer herten engien
 op de beruoeten broers / vaet ons ontbinden
 345 want gij sullent hier namaels vinden
 eest dat ghij hier doet duechdelijcke wercken

Truijcken ⁺

op de ermmen wilt ontdoen v vlercken
 duer compassien soe vercrijchdij godts gracie
 en der jngelen vruecht naer sleuens spacie
 350 daer ons wil bringhen met duechden volleest
 De vader de soene den heijlijghen gheest

⁺Fol. 136**amen finis est**

lanck drij hondert en sesenvijftich regulen
 ghespelt te brussel vande coerebloemme *anno* 1559

Een tafelspel van twee sotten

GESPEELT

DOOR

HET MARIACRANSKEN

TE

BRUSSEL

OP

ST. MICHIELSDAG (29 SEPT.) 1559

Personages

Den geboren sot

Hans leers

Den gemaecten sot

Simon hobosch

Den geboren sot

Ou ou es mijn heer niet thuijs⁺
 eest hier eij eij die qaeij man staet daer

†Fol. 124

Den gemaecten sot

.....

Den geboren sot

Ou secht ou es die conninck thuijs

Den gemaecten sot

5

.....

Den geboren sot

ou secht ou es myn heer die coninck thuijs
 eest hier eij eij die qaij man staet daer

Den gemaecten sot

.....

Den geboren sot

10

seeldij mij geen quaet doen

Den gemaecten sot

.....

Den geboren sot

dach ic ben ock hier en sietmen mij niet

Den gemaecten sot

.....

Den geboren sot

ic sal u geuen eenen goeijen platten bal

Den gemaecten sot

15

meyndij dat ic u smijten sal⁺
 dies en ben ic seker niet gewoene
 maer wij sijdj secht

†Fol. 121

Den geboren sot

mijns muerkens soene
vaerken het mij ock sone telken clicke

Den gemaecten sot

hoe heetij soene

Den geboren sot

20 jc heet icke /
tonsent woent noch een die het men brurken

Den gemaecten sot

hoe heet u vaerken en u murken

Den geboren sot

jaesse man

Den gemaecten sot

ou hoert doch dit luij maeijken

Den geboren sot

25 murken het murken // vaerken het vaerken
murken schurt tonsent den ketele
ende vaerken sit byden viere inden seetele
dan moet ick in syn camerken staen

Den gemaecten sot

30 wat ou hoort doch desen clap wt slaen
eest ock een gemact sot eest en eest
... ..
geborenk sot es hij genampt
en ic heet gemact sot wij syn versampt
ic sal hem een ander abuijs doen callen
es hier niemant van u allen
wetende syn moeder oft sijn vadere

Den geboren sot

35 jc woen daer en wij alle gadere

vaerken bij murken en murken bij mij
 jc *en* sij en hij en wij
 vaerken es den *man* en murken es dwijf

Den gemaecten sot

40 ic sou u hast dorsschen op u lijf
 ende leeren u soe clappen
 ic sou v haest op v bachuys lappen
 verstaedij dat wel

Den geboren sot

neen neen lief man

Den gemaecten sot

wat neeringe bedrijft mij touwent dan
 secht op *ten* staet u hier niet te helene

Den geboren sot

45 vaerken en murken plegen te spelen
 opt bedde en murken die lachter omme

Den gemaecten sot

ic sou hast tuwen wille commen
 desen mues op u scouweren leggen

Den geboren sot

50 en soe sou ickt mijnen muerken seggen
 want sij werdt gram als ic mij verweere

Den gemaecten sot

55 en derdij niet commen int cleere
 gij staet en siet al haddijt tegen mij gekeuen //
 Bijder doot ic sal u geeuen
 en leeren u gapen gelijc een schueren
 hot dat en blaest daer in

Den geboren sot

muerken ou ou
 die quade man doet mij seere

Den gemaecten sot

swijcht mij oft ic geue u *den* dou
hot dat en blast daer in

Den geboren sot

muerken ou ou

Den gemaecten sot

60 wat *rampe* u voerhoeft es met *allen* rou
stat mij eens scoone geringe nou
hout dat *en* dat en blast daer in

Den geboren sot

murken ou ou
die quade man doet mij zeere

Den gemaecten sot

65 ic segge u swijcht oft hoer ic u meer
desen mues sal bij gans herssebecken
met *zijnen* tanden *ewen* nese af trecken
sieten grijsen al waer hij *van* honger flau

Den geboren sot

eij eij dats eenen quaden bitenbau
hij grijst gelijk onsen groten hont

Den gemaecten sot

70 gij motten eens cussen aen *sijnen* mont
weer segdijt soe sydij met *allen* keij
hot daer boesten eens

Den geboren sot

65 muerken ou eij eij //
die bietebau wilt mij bijten

Den gemaecten sot

waer wildij henen siet doch ia weij
hot daer basten eens

Den geboren sot

murken ou eij eij eij

Den gemaecten sot

75 swijcht *en* maect geen gescreij
oft neen ic sal u die leeden doer smijten
hout daer en boesten eens

Den geboren sot

murken ou eij eij eij
den bietenbau wilt mij bijten

Den gemaecten sot

80 sus soene sus *en* wilt niet meer crijten
van mij *en* sal u geen erch gescien
waer wildij heenen

Den geboren sot

hier neuen de lien
alsoe ic smorgens sondachs ginck
ic heb hier een frichs weynich dinc
dat willic gaen den coninck dragen

Den gemaecten sot

85 wildij so en sal ic u niet veriagen
want die wat bringt es willecom allentenen
wat dinc bringdij

Den geboren sot

Al steenen al steenen
maer theet noch anders ic en wet niet hoe

Den gemaecten sot

gij gecter me peijsick[†]

[†]Fol. 121^v

Den geboren sot

90 Tian ic *en* doe
ic sout wel seggen costict geraden

Den gemaecten sot

wat rampe comdij dan met steenen geladen
die gij den coninc wilt schincken

Den geboren sot

jaick en trouwen

Den gemaecten sot

95 wat willick hier uut dincken
dat en weet ick niet bij alle thuijnen
sijnt thiel steenen calckstenen oft arduijnen

Den geboren sot

neent ten syn geen duijnen die ick bringe
het syn steenen steenen

Den gemaecten sot

segt op geringe
wat steenen dat sijn

Den geboren sot

eij eij eij ic en can / ic en can

Den gemaecten sot

sijnt steenen abasten

Den geboren sot

100 nent lieue man
ten syn basten oft corden
noch clockseelen oock

Den gemaecten sot

nu dan met corten worden
soe segget mij oft ic sal u wanten
synt carbonkel steenen oft diamanten
gheheeten peerelen oft crijal

Den geboren sot
105 neent niet neent niet

Den gemaecten sot
eest dan crijstal

Den geboren sot
neent ten es stael oft ijser

Den gemaecten sot
bij gans doot ic hebbe van wijser
scapen gheten in veele manieren
sijnt timaten oft sassueren
110 ammiranten oft margrieten

Den geboren sot
muerken seije datse steenen hieten
ten syn geen margrieten oft kathelijne

Den gemaecten sot
synt dan seijl steenen oft robijnen

Den geboren sot
neent niet ten syn geen robyn sacken
115 tsyn steenen steenen die syn gebacken
men letse wel tusschen twe plateelen

Den gemaecten sot
haha ic hore wel tsijn tichgelsteenen oft carelen
dat syn steenen die gebacken syn

Den geboren sot
tsyn al ander steenen heijlich int schyn
120 murken sij heden tot mij lief kindt
tsyn dedelste steenen diemen vint
ende ock die beste

Den gemaecten sot

nu hoor ick vrij

Den geboren sot

murken smeeet heden myn brurken en mij
om dat wij byde metten steenen speelden

Den gemaecten sot

125 ic hoer wel het syn gelucken beelden
die sijn propeer soe ic mij versinne

Den geboren sot

daer staen zeker beelden inne
maer het heet noch anders dan ghij seijt

Den gemaecten sot

mach icse niet syen

Den geboren sot

ja ghij ombeijt ontkeijt
130 Als icse op die tafel stellen

Den gemaecten sot

schincse dan den coninc als een geselle
cachs dat gij en sijn gesin gepresen
wter becoringe mogen wesen
ic sal u geeuen en goij nw mijte

Den geboren sot

135 secht den coninck dat hij mij niet en smijte

Den gemaecten sot

neen hij niet gij sijt een arm dwaes
den coninck en geert anders niet dan solaes
dus grueten het is toch al vastelauont

Den geboren sot

god gheue u goden nauent
 140 ende alle des menschen ende alle dese lien
 ende alle dit volck dat wij hier sien
 ende die en dese en dese en dij
 cleyn kinderkens ende mi en ghij
 Alle ons heere moet god syn

Den gemaecten sot

145 gij mugt zeker wel een geboren sot zyn
 sertijen ic meyn datter geen man en leeft
 die dusdanige gruete gehoert heeft
 sieten toch staen willecoem bij uoet

Den geboren sot

150 heet coninck haddic seker lekker dinc so gij doet
 ic sou u deijlen zeker siet

Den gemaecten sot

hola dat schint gegeect te sijne en eest niet
 ic hoer wel gij compt hier om douw

Den geboren sot

murken sij dat ick niet esschen en sou
 maer haddic lekker dinc dat sou ic wel mueghen

Den gemaecten sot

155 schinct erst den coninck om een verhughen
 u present dat gij soe hochlijc prijst
 hij sal u spijsen genoch besoeuen

Den geboren sot

houtse daer altesamen

Den gemaecten sot

Teyn god moet u bedroeuuen
 ic sou u smijten het sou u gruwelen

Den geboren sot

160 ia waer omme

Den gemaecten sot

ten syn niet dan uwelen
 die ghij ons allen laet aenscouwen
 mactij hier steenen af

Den geboren sot

ia ic trouwen
 het syn doch dedelste steenen gepresen
 die in de werelt mugen weesen
 165 so ons de priesters maken condit
 sij nemen se dicwil in hueren mont
 als sij inder kercken staen aenden outaer
 daer om sijnt edel steenen

Den gemaecten sot

.....

Den geboren sot

170 dats waer nossen steenen
 hebbic hier bracht:
 ic en wasser immers niet verre aue
 nosse steenen nosse steenen

Den gemaecten sot

.....

Den geboren sot

175 waeij ick wil weer gaen thuijswert wonen
 want gij en geeft mij geen lecker dingen
 ic en sal u oock nimmermeer nosteenen bringen
 adiu heer conninck god geleije u beijen

Den gemaecten sot

.....

180 *Den geboren sot*
ic en can niet rijden

Den gemaecten sot
.....

Den geboren sot
eij eij eij eij eij

Den gemaecten sot
.....

185 *Den geboren sot*
ic en can niet meer reijen laet mij gaen
aij mij gij stoot mij aen mijnen mont
ic salt zeeker mijnen murken seggen
eij eij eij eij

Den gemaecten sot
.....

Den geboren sot
eij eij eij gij stoot mij aen mijnen mont⁺

⁺Fol. 124^v

190 *Den gemaecten sot*
.....
.....

Den geboren sot
eij eij eij gij stoot mij aen mijnen mondt
ic salt zeeker mijnen murken seggen

Den gemaecten sot
.....

Den geboren sot

195 murken seije dat ic mijnen hoet sou lichten
als ick quam ende dat ick sou thuijs wert gaen

Den gemaecten sot

.....

Den geboren sot

Alle goden auent u ende u wie gy syt
den meesten candelaer alteene male

Den gemaecten sot

.....

Een tafelspel van drie sotten

MET EEN

PROLOGHE

EN EEN

NAPROLOGHE

GESPEELT

DOOR

DEN BOECK

TE

BRUSSEL

OP

24 OKTOBER 1559

De prologhe

Personages

Rethorika

Gielen de creeuwere

Vrint ter noot

Jan matheus

Rethorika

O hoogste ongrondeerlijcke triniteijt⁺
 vader des hemels en oock der eerden
 wilt doch duer v grondeloose bermherticheijt
 die clage uwer dinst maecht / heere aenueerden
 5 v es kinlijck god dat die nidighe gheerden
 van jesebel paertijelijck solliciteren
 om datse met een goet schijnsel cleijn van weerden
 souwen foortselijck met geweld moge priuere
 en geheelyck vader abolieren
 10 die rethorijckelijcke plaetsen / en mij mede
 daer wij god inden geest v meest met onnoreren
 soo ons dauid leert en hij selue oock dede
 ghij weet wel vader dat ic twist en onurede
 met v elegantich preceus groeijende woordt
 15 blusschen can / en duer mijn lieffelijcke zede
 oeffent hem menich onwetende schaepken aen dboot
 des geloofs christi dus vader o hemels conuoort
 sent mij toch eenigen troost eer ic verdwijne
 want noyt en leet mijn herte / meerder pijn

⁺Fol. 120**Vrint ter noot**

20 noet en was mijn herte mer beroert van binnen⁺
 ic en weet niet ocht ic beroeft bin van sinne
 oft dat de maere met dromen mij heeft verdoert
 al daet veele soe hebbe ic duenckt my ghehoert
 een madelike stemme zeer claegelicke heffen
 25 mids groote kueringe doeght mij beseffen
 den geest der liefden ocht waer wesen souwe

⁺Fol. 125**Rethorika**

o vader vader

Vrint ter noot

o Rethorika vrouwe
 nobele merstersse verheuen
 Hoe comdij sus bedrueckt wat hebdi bedreuen
 30 dat ghij dues mesmacht staet en heel bedroeft

Rethorika

o vrint waer fides v vrouwe die elck behoeft
ghy wist haest wat wat in mijn herte / leijdt verburgen

Vrint ter noot

o eedel vrouwe en wilt vresen noch suergen
wat dat ghij mij secht segdij uwen beminder groet

Rethorika

35 met oorloue wie zijdij

Vrint ter noot

uwen vrint ter noet
Dat ghy v voer mij vreest es mij een smerte

Rethorika

o vrint ternoot ghij zyt een man naer mijn herte
al dat mijnen geest becummert suldij weten
ic heb gehoort datter som van babels propheten
40 met verdorde saken schijnende zeer groene
practijckelijck versoecken te niete te doene
alle mijn rethorijckelycke salen
ende soo gebuert / ick salt sonder falen
metter doot (lacen moeten besueren)

Vrint ter noot

45 o nobele merstersse en wylt niet trueren
ten sal niet ghebueren dats myn jntencie
want duer v soete constege elegencie
siet men menich ledich minsche hier op wel gist vrij
nersteliken bouwen jn den acker cristij
50 duer v liefelike eedefaesen

Rethorika

Tes wel gezeijt maer alle haer prop...⁺
en b s s ter affecksien / goet oft vu...

⁺Fol. 120^v

Vrint ter noot

soe est maer al waert v volck verbeden op den hals
die v lief hebben suellen v liefde toeghen

Rethorika

55 waer

Vrint ter noot

waer

Rethorika

ja

Vrint ter noot

voer alle der werelt oegen
want de waerheijt en vrest her niet metallē
al hebben sij den boem des liehs doen vallen
vuijt crachte van lueghenhistorien
hij es weder op ghestaen in hoeger glorien
60 tot eenen exsempel der waerheijt crachtijch
Dues al deden sij met haer ghewelt machtijch
alle v studoeren te nueyte binnen oft buijten
daer v conste gheplant es salse vuijt spruiten
en huer openbaeren voer diese verfoeyen

Rethorika

65 ick sijen mijn conste smelten

Vrint ter noot

ic sinse groeyen
met voere Redene weest toch content
ic weet drij ongebonden liefhebbers seent
die met een nve present tot vwer vroemen
wyt puer groeyende liefde herwaes comen
70 om v te believene gheloeves mij

Rethorika

Waer zijnse

Vrint ter noot

en twijffelt niet sij sin hier bij
 Dus verlaet toch ghy alle druck en swaetheyt

Rethorika

Tvalt mij qualijck in

Vrint ter noot

75 tes soe jnder waerheyt
 dus voecht v erghens taenhoeren huer grille
 maer al staense mijds bescaemheden stille
 om beeters wylle gheft vrinden en maegen
 avdiensie die tonswaert liefde draegen

Het tafelspel

Personages

Den gemaicten sot

Jan van malle

Den opgeblasen sot

Gabriel de blonde

Den gheestelijcken sot

Jan matheeus

Den gemaicten sot

- kyck kijck / siet ditte⁺
 hey da hij neen neen soo sout best clincken
 daer jn jc verhiette
 5 kyck kyck siet ditte
 hoe crygickt in dwitte
 ha ha ha ha och dorst jc v wincken
 kyck kyck siet ditte
 heij da heij neen neen so sout best clincken
 10 Due voe garde / ja sou dat stincken
 Sus so niet meer gij souwet te bont maken

+Fol. 122^v**Den opgeblasen sot**⁺

Wat sal dit *syn* wildij ons sotheijt cont / maken
 gij geck wie heeft v hier gheroepen ten speele

+Fol. 119

Den gemaicten sot

ha willecomme sotken hier esser noch veele
 gij syt metten meelee alte machtich begaijt

Den opgeblasen sot

- 15 Wa siet desen ghemaecten sot verfraeijt
 Dese sotheijt ghesaeijt / men wel ontbeeren sou
 men vinter ghenoech die den sot scheeren wou
 al en maeckten syt niet als gy doet soo jc meene

Den gemaicten sot

- 20 Dat sprack een clerck gij syt van dijen recht eene
 de schoonste cappe moechdij wel trecken aen
 Sochtmen de meeste gij sout bijde grootste gecken staen
 ja byde vermaerste daermen oijt af hoorde

Den gheestelycken sot⁺

Ou we ghesellen // jck had noij dat ghij v stoorden
 wat eest al sotheijt // daer ghij aff gewaecht

+Fol. 123^v

Den gemaicten sot

- 25 Wel hoe comt dat ghij gheen cappe en draecht
 en hulpt vermederen der sotten getallen
 ke siet toch eens op hem onder vallen
 hij en sal het spel hier vrij niet breken
 nu moet ick swyghen en ghij luttel spreken
 30 hoe comdij ghestreken ons hier ontrent fijn

Den gheestelycken sot

neen sot swijcht datte

Den gemaicten sot

gij syt al bekent fyn
 treedt naerder / tredt naerder vrij onbeschaemt

Den opgeblasen sot

Es dat den sot ghemaect / dat ghy elcken blaemt
 Siet wij ghy befaemt / ghy ontwetent cockijn

Den gemaicten sot

- 35 hoe lieghe ick metter waerheijt en doen jc niet / cosyne
 ja jck want een wijn / jcker wel aen verdiene
 hier esser nu drije jc wed haelter noch tiene
 gij en sult gheen beter sortken plucken
 Om accoort te pypen

Den gheestelycken sot

- ou hoor dees stucken
 40 ben ic nu een sot // wat seijt dees beeste

Den gemaicten sot

neen gij maer van ons drijen bynaest de meeste
 hier syn op dees feeste nu drij fraij sotten

Den opgeblasen sot

wy dooghen ommers om noch met te spotten
 Oft wy anders niet en dochten jn tsweerels steede

Den gheestelycken sot

45 wy moghen dincken // hij doet als dander dede
die sijpe // niet gerne sijn vingeren leekt
die den sot make // den sot in hem / wat blijft gestrect
als men doch ondecke ouer al meest beuindt

Den gemaecten sot

50 nu nu dat een tabbaert wt v hier ontbint
en treckt mynen roeck aen gij hebbes wel noot
en gij myn cappe stelt vrij op v hoot
gij hebbes veel bat dan jc van doene
al en staen de boomen noch niet jn saysoene
ghij hebt den rueck al in den nuese vast

Den opgeblasen sot

55 ghij gasthuijs boeue gij onbescaemden gast
wetty wel wie gij voor handen hebt hier

Den gemaecten sot

ja jek seggick twee veel grooter sotten gier
dan jek ben certeyn oft myns ghelijcke

Den gheestelycken sot

60 ke laet den sot // met vreden // tis een ander practijcke
die hij voor handen heeft // ick merekt aen syn cueren
compt gaen wij // hij mocht ons bij auontueren
noch in deynde bescamen // voer dees goeij lien
wat souwen wy dan hebben

Den opgeblasen sot

dat sal jc dan sien
maer jek en raets hem niet wilt hij slaghen deruen

Den gemaecten sot

65 Sachmen corbus kinderen vrinden en magen steruen
gij en sout niet langhe vanden pieren slapen
ke wilt doch vruecht duer mijn bestieren rapen
maer gij en kint v seluen niet gij slechter meere

Den gheestelycken sot

70 Ramp heb den soot // ghij en haeldt aen hem gheen eere
wildij wijsheijt doen // laet hem in wesen doch

Den gemaecten sot

75 Gij sotken hoe gheren waerdij ghepresen doch
maer neen neen dat latick wel calantken
Demen uwen raet men verhief v als een santken
maer men kint v veel te wel jn alle plecken
want gij lien hebt den aert vande rechte gecken
men merckt aen v manieren wesen en habijt
v naemen heb dij gy lien recht want gijt sijt
ja en doen sij niet jck vraecht v jnt ghemeene

Den opgeblasen sot

hoe es mynen naem

Den gemaecten sot

80 Sottelijck reene
al en wildijs niet weeten als ander dwasen bodt
uwen naem es seggick den opgeblasen sodt
daermen sotheijt aff siet jn dopenbaerheijt saeijen

Den gheestelycken sot

Den necker doet v hier meen ick de waerheijt raeijen
so niet oft ghy soudt hem juijst // op sijn sier raken

Den opgeblasen sot

85 hij sou den duijuel op v lijf ier staken
wat sal desen wa besiet v seluen wel
gij en doruet tvuyl op niemant weluen snel
al schyndij dueghdelijc heylich en wys net
90 gij syt een groot sot v behoort den prijs bet
bij redene die jck v noch segghen wille

Den gheestelycken sot

wa en stoort v niet / wildt die mate leggen stille
hij en seet // nochtans seggick // verre beneuen niet

woudij mercken // ouwen naem heeft hy v gegeuen siet
 want die v anders noempt // seer de waerheijt spaert
 95 waerdij niet een sot // opgeblasen vermaert
 ghij en sout soo niet met hem // in twisten staen

Den gemaicten sot

goij lien siet toch deser twe sotten listen aen
 ha ha haij nu lache jc just siet in mijn vuijste
 eest qualyck gherock goij neent maer juyste
 100 vrij spinnet so gij wilt / gij hebt nu cuer hier
 kijft maer en vecht niet maer kiest de duer schier
 quaij sotheijt hier gheroyeert wort

Den opgeblasen sot

wa siet wat van desen dwaes gheprobeert wort
 hij wilt eens anders sotheijt te kinnen geuen
 105 en selfs en siet hij niet wie hij van binnen eeuen
 hem dunckt ooc dat hij vol wysheyt steckt
 om dat hij dus ghecleet es

Den gemaicten sot

neen hout daer ghebreckt
 noch al veele / ke willickt uijten vrij

Den gheestelycken sot

ja lieue segt datte // en willet onsluyten // ghij
 110 wat let mij / wij ben ick // laetet niet verholen

Den opgeblasen sot

dat sal jc v segghen meysister van der schoolen
 een geestelyck sot sydij nu muechdijt weeten
 v sots schoenen en syn niet al versleten
 aen v es vergeten niet dan eere en dueght
 115 v leuen hebdi so totter sotheijt gevuecht
 dat gij niet een tittel der wysheijt en ruert

Den gemaicten sot

hulpe longeren hoe wort dit schoon water verscuert
 hoe comt den wint noor oost aen tseijl nu

Den gheestelycken sot

120 v weijsheijt // en dorfdij niet draghen veijl nu
v sotheijt // soudij veel dierder vercopen

Den gemaecten sot

gij en sult van v beijen geen twee sotten ontloopen
al liepty tot *jerusalem* oft daer omtrint

Den opgeblasen sot

125 v sotheijt meest al de weerelt lief quant kint
al *verborchdijse jn schyn* van wysheijt plesant
jc vrage v oftmen noijt geen sotten en vant
onder de geestelycke / *dwelck jnwendich druckt*
myndy dat v altoos salich gheluckt
en nummermeer en es nakende scade

Den gheestelycken sot

130 Leefde ghij als icke // naer schriftueren rade
ghij en sout dijen naem // soo gheheelijck niet vueren
met wijen sottij meer // wilt hier in pueren
dan met v seluen // arm onwetent geck groot
van ander sotten krijchtij // opden beck bloot
die v sus opgeblasen // sien ter banen *commen*

Den gemaecten sot

135 Die v beyden hadde tot *aduocaten* genomen
sou hij tproces niet jnt sotte ghedijen
jck wed v ja hij

Den opgeblasen sot

gij moet doch lijn
dat v sotheijt bij ander sotheyt wort ghevelt
en niet altoos voor wysheyt en wort ghetelt

Den gheestelycken sot

140 kindij mijn hertte // waer vindij dat ghespelt
ick mejnde dat en niemant dan god

daer tuijchdij self // dat ghij sijt een recht sot
dats *ommers* tegen *tverstant* // redene en recht

Den gemaicten sot⁺

145 Dat sou een scaep mercken gij syt seeker slecht
gans vier hoe laettij daer de liemoer vliegen

⁺Fol. 122

Den opgeblasen sot

150 jc segge v de waerheijt sonder liegen
wat mach doch meerder sotheijt wesen siet
dan die gy te handen treckt tblyckt in desen siet
gij wilt ijsraels god doen offerhande
en gy eerdet gulden calf tuwer scande
gy beroemt v abrahams gelooue rechuerdich
en gy *versmaet* de salighe belooft weerdich
gij acht meer op sterre kijckers profecije
dan op der vier euangelisten bootschap blijje
155 es dit sotternije oft wysheijt jc vraecht v

Den gheestelycken sot

wettij niet meer // oft sijdij *vertraecht* nu
eest mijn behoorte // oft moet ic swijghen dan

Den opgeblasen sot

ghy muech met eeren uwen mont toe rijgen man
als die hem daer jnne *verwonnen* geeft

Den gheestelycken sot

160 dijen tecxt v neue // meest selue aencleeft
al en liettijs v niet duncken // opgeblasen guijt
den gront ouwer dwaesheijt // waer compt hij ouijt
ouijt lucifers // herte // met rechten segt ja / ghij
hij was deerste // en ghij gaet hem seer na // bij
165 maer wacht v voor tgewin // dat hij er duer erfden
v sou duncken // dat ghij veel wijsheijt derfden
dat ghij ginckt als de *sommige* redelijck
maer neen // als een joncker // oft heer eedelijck

gadij ghehabijtueert // vroech en spaetje
 170 op datmen die mudts voor v af doet met staeije
 recht oftmeer een prinsch // oft coninck sach passeeren

Den gemaicten sot

wa so gij scaemt v al laet v niet verneeren
 geen seyck besieder en hoeftmen hier jn tspel
 Sij seggen malcanderen haer ghebreken wel
 175 wij sou dat ghemeijnt hebben siet bij gans peert

Den opgeblasen sot

met droncken drincken gij v daghelycx gheneert
 dwelc god voor groote sonde acht oock
 ja gij vast met tobye dach en nacht oock
 maer met alderleij ghenoechten gij v versaeijt
 180 mijndij dat god daer met juest es gepaeijt
 gij gaet ter kercken om gods woort te hooren
 myndy myn siele daer om te versmooren
 neen dat en hoort v niet te seggene touwe
 Oft doedijt om datmen v prysen souwe
 185 op dat gy voor een wys man sout syn getelt
 waer vuijt gy voor verstande sotheijt melt
 die meerder es dan de myne so gy segt claer

Den gheestelycken sot

nu een kint op strate // men siet dat met v geckt daer
 soo gadij houerdich // opgeblasen ghesteghen
 190 ja compter een arm bloet voer u inde weggen
 en doet v huesheijt // en bidt sonder gheschille
 dwelck hij noot heeft // een mijte om gods wille
 ghij en saechten nau eens ane // ghij draeijt hem thoot
 ja v vader // en moeder // die v eerst maeckten groot
 195 sijnse niet als ghij // opgeblasen ghedaen
 ghij en kint se niet // sy moeten voor bij gaen
 tfij scaempdu houerdich sot dit werck blamelijck
 es dit niet voor god / grondelijcker naemelijck
 dan dander dwelck ghij onwetelijck judiceert

Den gemaicten sot

200 weij siet dit onweder noch niet en mijneert
wij salt noch winnen daer naer soo haeck jck

Den opgeblasen sot

Alle weerelijcke dingen seydiy versaeck jck
Dats waer tgeen dat tegen tvlesch begeerte stryt
alle ongemack haetty om gods wille planteijt
205 gij seyts ons mesdaet soo dat wel behoort
maer seggick dat v tegen gaet / gij sijt gestoort
gij heylicht den sondach na tgebot des heeren⁺
met eeten drincken mij wildij anders leeren
lage ws naesten os oft eesel jnden gracht
210 gy sout sondijgen toochdijen wt met cracht
es dit nyet sotheijt die god meest mishaecht

†Fol. 199^v***Den gheestelycken sot***

tis wonder seggick // dat v god niet en plaecht
om v opgeblasenheijt // niet dat ickt ontwimpele
want ghij gheeft op de weerelt // quaet eximpele
215 ghij legt den steen // daer een ander ouer struijkelt
ghij opent de helle daerder veel in duijckelt
ghij en past niet op recht // maer gewelt toechdij
die simpele // te versmaden hier in verhooghdij
misseijt v iemant iet // duer onverstant greeet⁺
220 terstont wildijt wreken sonder wet / oft bescheet
versmadende dwoordt dat daer staet ten fijne
ick salt wreken // spreeckt de heere // de vrake es mijne
weduwen // oft weesen // niemant en siedij ane
elck moet v wijcken // ghij hout recht de bane
225 gheen ows gelijcke // ghij v vermeten cont

†Fol. 123

Den gemaicten sot

neen gij syt de heylichste als gijt weten cont
maer daer deij oplaghe die sou jck kiezen
gij hebt beij goet ghelijck wij salt verliesen
Dat waer een goet clerck die dat sou raijen

Den opgeblasen sot

- 230 jc haet u craijen
 gij hebt ghelyck maer daer ghebreckt wijsheijt jnne
 dwerck der liefden doedij als man met sinne
 gij spijst den hongerighen als hij niet meer eeten en mach
 den dorstighen laefdij blydelyc alden dach
- 235 jc meyn als hij droncken es en niet meer en begeert
 den naeckten gy wel cleet als hijt best ontbeert
 gy herbercht den pelgrims wel buijten de duere
 den gheuangenē troostij wt liefden puere
 als hij los ghelaten es en blyde verheucht
- 240 den crancken vijsijteerdij en sterckt hem ter duecht
 als hij ghenesen es duer gods hulpe crachtich
 gij vervult de wet maer gij en sytse niet gedachtich
 en niet dan voor sotheijt jc v dat prijse

Den gheestelycken sot

- Segt dat ghij wilt / u ick voer meerder quaet wijse
- 245 Al sprongdij totten wolcken // ja en noch hoogere
 Soo eest swijghen / v recht / sotheijt thoogere
 ghij schelt // mij een geestelijck sot // met ombescheede
 en ghij al en wettes niet // sijghet beede
 een weerlyck sot // sijdij / groot onuernepen
- 250 en een geestelijck sot // es in v begrepen
 want redene dese // eer ghij v iet stoort
 opgeblasen sotheijt // die siele oock versmoort
 vraghet den wysen // sij sullent v seggen // ris
 dat dit de meeste // naer tverstants vuijtleggen is
- 255 die men ter weerelt // mach bewysen oft thoonen

Den gemaicten sot

- wa hoort dees twee malcanderen verschoonen
 Sotter dan sot worden sij beij nu beuonden
 Sij hieten my jerst sot naer haer vermonden
 ken jc mij ver de wijste en ben jck niet gilden
- 260 jc moetse noch scheijden oft meer schilden
 Sullen hier rijsen soo my dunckt sciere
 aen haer manniere

Den gheestelycken sot

hoe ick cruije oft stiere
 jck en vinde gheen wijsheijt in v gheplant
 jck blijue by tghene // dat den sot ierst ontbant
 265 als dat v den prijs hoort // bouen allen sotten
 en ick laeten v oock

Den gemaecten sot

hier ghebreken twee marotten
 haddijer elck eene so soudij te vreden syn

Den opgeblasen sot

Al sou jcker om vechten so suldij heden zyn
 van my gheheeten den meesten sot daer
 270 doeter toe dat gij wilt

Den gemaecten sot

gij sout een goet jaer
 neen dat staet buyten jc volchs v meesters
 gij muech v ghebreken als sotte queesters
 hier wel verhalen / en onbescaemt blijuen
 maer ten mach tot den jende niet sus geraemt blyuen
 275 Oft tstont ons seker ten eeuwighe~~n~~ verwijte

Den opgeblasen sot

Jc meen gij syt hier comen tonsen spijte
 jc wou ghij aende galghe waert aende heije
 hout uwen beck / wech sust met v gheuleije
 hadt sus ghesprooken jn dierste beginsle

Den gheestelycken sot

jck meen gij sijt // van sduijuels spinsele
 haddij achter ghebleuen vertwijfelde nerre
 tgedinge // en waer niet verlopen sus verre
 nu valdij vander kerre op den waghen dunckt mij
 om ons te quellen

Den gemaecten sot

duecht daer ontfunctk mij
 285 de rechte sotternij leert mij er duer kinnen

 ontknocht

Den opgeblasen sot

waert daer om dat gy voort brocht
 dit sot voortstel luttel ter duecht ghenegen

Den gheestelycken sot

290 Al haddijt gelaten / nochtans onderweghen
 Soo my dunckt // ghij hadt // oock niet veel verbuert

Den opgeblasen sot

gij hebt ons doen twisten met nydicheijt beruert
 en veel sotheijt doen verhalen jnt ghemeene
 dwelck luttel profijts doet

Den gemaecten sot

treckes niet te beene
 295 men seijt ghemeynelyck en tblyckt tallen speele
 een sot duer sijn sotheijtt maeckt er vele
 maer die wijs es sal hem dies niet trecken aen
 die syn sotheijt lydt / sal min bij de gecken staen
 dan die gene die hem hier wys wilt achten
 300 jck bely mijn sotheijt en al myn boose drachten
 Doet gy oock so gy sult wel vereenighen

Den gheestelycken sot

Dat schoon gewasschen es / en doorstmen niet reenighen
 tis waer // als ick wel bedincke metten geest bloot
 soo sijn wij al sotten // minst en meest groot
 305 want niemant en es wijs // dan god den vadere
 en die hijt iont // ouijt minlijcker adere

Den opgeblasen sot

tis ons beradere / en sonder hem eest niet al
 de sotheij voor verhaelt / meest so gesciet al

310 jc geuer mij jn sculdich wat willic missaken
 wat batet dat jc mij veel wijs wil maken
 hier voor dweerelt jn elckx bescouwe
 en als mij god oordeelde dat jc dan *syn* souwe
 een vanden sotten ter slincker hant ghestaen
 byde boecken stinckende

Den gemaecten sot

tis schrijs *vermaen*
 315 Die hem seluen oordeelt blijft onghejugeert
 van god die therte der menschen duer graueert
 Daerom die wys wilt wesen jn gods presencie
 moet *hem* seluen sot achten sonder *menchie*
 en voor *hem* nemen tot synder *leeren*
 320 Dat begin der wijsheijt es de vreesse des *heeren*
 alle opgeblasenheijt / en houerdije
 moet hij *verlaten* en stellen op *deen* sije
 volgende de voetstappen der wijsheijt christij
 gheheel vuijt ganscher herten oft anders mist hij
 325 voort dinkende dat al moet sotheijt wesen
 hoe heylich dat schijnt duytwendich werck ghepresen
 Daer dinwendighe liefde niet en toont haer cracht

Den gheestelycken sot

Den pharaseeus // soe hem docht ha wijselijcheijt gewracht
 en hy wordt van god *voer* soot geoordeelt // siet
 330 den publicaen // sij sotheijt hy kinnen liet
 en hy wort voer wys gherekent warachtich

Den opgeblasen sot

wat behaghen wat ghenoechte heeft god almachtich
 jn donstichtich wesen oft sotte sacrafycije
 als therte streckt tot een quaeij condijcije
 335 beminnde *eyghen* liefde *eyghen* bate
 doende schoon wercken sonder caritate
 jnghende de mate der rechter duechden fier

Den gheestelycken sot

Nu laet ons die rede sluijten // met vruechden hier

op dat ons die wyse // niet en bescamen
 340 laet ons verworpen // dees drij sotte namen
 en verkiesen andere // die gerechtich clincken

Den opgeblasen sot

elck wilt hier wyselijc op bedincken
 hoe sy rechts sullen wesen naer gods behaghen
 en sijn gheboden

Den gemaecten sot

Om sotheijt verjaghen
 345 So dunckt mij goet tot salygen prijse
 Dat gy sult heeten de geestelycke wijze
 en achter laten na rechter sede
 da wordeken sot

Den gheestelycken sot

jck amen mede
 hier duer naeck vrede // peijs en accoort
 350 maer op corexcie

Den opgeblasen sot

wel dan seyt voort

Den gheestelycken sot

en ghij teghen dopgheblasen vermeten
 sult die oeijtmoedighe simpele heten
 net onghespleten // al v leuen lanck
 dit es ver tbeste

Den opgeblasen sot

tis met mynen danck

Den gemaecten sot

355 Soo dats den ganck en den rechten padt
 totter wijsheijt streckende

Den gheestelycken sot

nu hoort mij oock wat
 siet ouwen naem // salmen spellen hier op let
 de rechte verstandighe / suldy heeten net
 teghen tcleet besmet // der gemaeckter sotheijt
 360 dwelck ghij ouijt doen sult

Den gemaecten sot

Dat smaect nader godheijt
 twaer wel een bodheijt die dit waer lakende

Den gheestelycken sot

in sulcker wijsheijt // moeten wij sijn wakende
 soo hooren wij te heeten // jnwendich naden gheest

Den opgeblasen sot

Die wyse verblijdt hem niet jn syn wysheijt meest
 365 noch die rijcke jn syn rijckheijt oft groot goet
 noch die stercke in syn sterckheijt sijt wijs en vroet
 maer verblydt jn den heere diet alleen geuen mach

Den gemaecten sot

Op dat ons de hoochste wijsheijt aenleuen mach
 Soo laet ons wijs syn beminde broeders eerbaer
 370 en vuijt trecken tcleet der sotheijt onclae
 Dwelck ons misstaet vol scanden grootelyck
 Die hem voor wijs hout acht god voor sot blootelijck
 men kint ons aen ons wercken en conuersacie

Den gheestelycken sot

Nempt danckelijck // broeders / dees moralisacie
 375 ouijt ionsten simpelijck // te hoope gescreapt
 de sotheijt laet vaeren // de wijsheijt raept
 dinckt op dwoordeken // dwelck duecht vermeert
 hij en doolt niet al // die ten haluen keert
 elck wijsheijt voort leert // door jesum onsen broedere
 380 den welcken wij gheloouen // als ons behoedere

De naprologhe

Personages

Vrint ter noot

Jan matheeus

Rhetorika

Gielen de creeuwere

Vrint ter noot

o reijn leyaele merstersse vercoeren⁺
 hoe sij dij nv ghesent ghefdij den moet noch verloeren
 seght toch en ghij mij v secreten jont

+Fol. 125^v**Rhetorika**

5 O vrint ter noot neen ic / ick ben tot inden gront⁺
 myns hertsen verblijdt duer dat miabel beuijs
 Dies segic god den vader loff en prys
 vuyt wiens mont myn conste gedissendeert es
 en van gods eenigen sone gecumfirmert es
 10 te houdene / voer een tittel der duegden
 dus wilick mij inwendichlyck vervruegden
 want als ic dincke op dauids bescryuen
 wij sullen vallen maer mijn const sal staende blijuen
 tot dat christus die zijne sal beurijen
 nu vrint ternoot laet ons met hem dryen
 15 hueschen oorlof nemen / eer wij scheijen

+Fol. 120^v**Vrint ter noot**

nobel vrinden sijnt lueghens die wij scier seyen
 wij bidden minnelyken en doeter af geen vermaen

Rhetorika

god laet ons alle inden troon christi gaen

Bijlagen

I

[1] + heere ende broeder jan knyff geprofessyt jnden conuente vanden
 [2] mindebroederen ende predicanten / oudt xlix jaeren oft daeromtrent
 [3] vercleert jn verbo sacerdotis hoe dat hy nyet en weet hoe by wyen
 [4] noch jn wat manieren de spelen die alhier tot bruessele by eenige
 [5] Rethorisiens openbaerlycken zyn gespeelt aengaende den beruoeten
 [6] broerkens // dan heeft van eenigen vanden religieusen verstaen hoe
 [7] datter op sinte matheus dach lestleden een spel zoude gespeelt zyn
 [8] geweest van eenen man die last zoude gegeuen hebben eenen arbey-
 [9] dere genaempt jan goetbloet / sekere spijsse te dragen aenden beruoet-
 [10] ten broerkens waer hy des anderen daighs begheerde by gardiaen te
 [11] commen eten / welcken goet bloet de selue spyse zoude gedragen
 [12] hebben tot zynen kinderen die de selue spyse metten grooten jolyt
 [13] zouden gheten hebben ende des anderen daighs daernaecomende
 [14] de voirscreuen man ten mindebroederen zoude den gardiaen gevraecht
 [15] hebben oft de spyse gereet was die daerop zoude hebben geseijt nyet
 [16] ontfangen te hebben daerdeure den voirscreuen goet bloet ontboden
 [17] ende byden voirscreuen gardiaen zeer ouergaen zoude zyn geweest
 [18] welke goetbloet zoude geantwoirdt hebben dat zyn kinderen waeren
 [19] de oprechte beruoete bruekes zulcx dat de gardiaen ende hy tselue
 [20] jnt seggen van eenen anderen zouden hebben gestelt ende ten eynde
 [21] zoude de gardiaen bekent hebben zyn ongelyck ende jnt selue spel
 [22] zoude oyck een sermoen zyn gedaen geweest ende daer onder anderen
 [23] vercleert geweest hebben zoude dat deghene die kerckmeestere ende
 [24] dyergelycke officie wilde hebben ter kercken ende ten sermoen
 [25] moeste comen / ende naeder handt zoude tselue spel op sinte matheus
 [26] dach lestleden noch eens gespeelt zyn behalfue datter vanden sermoene
 [27] nyet en wordde geruert / ende jnt beginssele vanden prologue zonder
 [28] by een legwercker eenen steen opt spel geworpen zyn vragende
 [29] watter te doene was beclagende dat zy legwerckers berucht oft belast
 [30] waeren vanden spele vanden beruoeten bruerkens met diergelycke
 [31] propoest welke prologue schynt gemaict te zyne vyt dyen een van-
 [32] den religieusen vanden minderbroederen genaempt broeder peter van
 [33] elderen zoude gepredickt hebben dat de legwerckers zulcken spel
 [34] vanden beruoeten kinderen zouden hebben gespeelt gehad / welck
 [35] spel vanden beruoeten kinderen zoet jerstmael gespeelt zoude zyn
 [36] dunckt hem deponent dat een cappellaen van sinter goedelen diens
 [37] moedere genaempt lysken js woenende by mynen heere den president
 [38] viglius geheeten heere cornelius woenende by heer Jan boelaert oft
 [39] ommers zal daer aff bescheet weten te seggen / ende de tweeste
 [40] male zouden franchoys de zone jnde wiege bij sinter claes wesende
 [41] oudtcleercoopere ende heere
 [42] cammaert tselue [Fol. 243^v] hebben sien spelen / Duer alle welke
 [43] spelen hy deponent seeght dat de religie zeer wordt versmaet dael-
 [44] mogende gemindert ende goede kersten mensschen jn huer deuotie

†Fol. 243

[45] vercout jae wordden dese propoesten oueral gebreyt ende den reli-
[46] gieusen tot sommige plaetsen om huer aelmoesen gaende geseyt hoe
[47] dat zijt den Rechten beruoeten bruerkens zullen daelmoesen doen met
[48] dyergelycken daer deure zy religieuse nyet alleenlycken en verliesen

[49] haer aelmoesen noch oyck van eenen ygelycken gecontempneert /
 [50] maer volght daer vyte dat zoe wanneer zy religieusen jn hueren
 [51] persoenen wordden gediffemeert ende verachttert dat zy prekende het
 [52] woirdt goids gheen vrucht oft goede officie en cunnen gedoen.
 B Jan Knyff

II

[1] ⁺ Meester jacop cammaert priestere ende canoninck van sinter goedelen
 [2] jnder voirscreuen stadt woenende oudt 1 jaeren oft daeromtrent ge-
 [3] daeght by henrick... duerwaerdere seeght jn verbo sacerdotis dat hy
 [4] deponent nv op sinte matheus dach lestleden een battement des auonts
 [5] opte merct alhier heeft sien spelen // dwelcke jerst was een man
 [6] wesende een arbeydere met zynder huysvrouwen die sochten mid-
 [7] delen om den cost voer hen ende heur kinderkens te winnen ende
 [8] daernae quaem daer een edelman vyte die totten voirscreuen arbeydere
 [9] vraeghde oft hy een pennincxken wilde winnen die seeghde jae mets
 [10] den welcken de voirscreuen edelman hem dede spyse ende dranck
 [11] op zynen cruydenwagen stellen op dat hy tselue ten minderbroederen
 [12] zoude vueren seggende dat hy den gardiaen zoude seggen dat hy
 [13] met hem wilde comen eten welcke arbeydere de selue spyse ende
 [14] dranck vuerde tot voer de minderbroederen clooster doppende aldaer
 [15] zoe heymelycken datmen hem nyet en hoirde ende daernae vuerde
 [16] hy de selue spyse ende dranck tot zynen huysse die zyn huysvrouwe
 [17] hy ende zyn kinderen aten ende als darbeydere dronck riepen de
 [18] kinderen le roy boijt ende zoe de edelman anders nyet wetende
 [19] darbeydere en hadde zyn boetscap getrouwelycken gedaen omtrent
 [20] der noenen ten mindebroederen comende vraeghde oft al gereet was
 [21] ende dat de gardiaen seeghde nergerincx af te wetene spyse noch
 [22] dranck ontfanghen te hebbene zoe was de zelue edelman zeer verwon-
 [23] dert ontbiedende den voirscreuen arbeydere / die seeghde dat hij
 [24] tselue tot zynen huysse hadde gedragen ende dat hij zyn huysvrouwe
 [25] met henlieder beruoeten kinderkens die gheten hadden ende beter
 [26] aen henlyden bestaet was dan aen de mindebroederen zoe dat zy
 [27] ter dyer oirsaken zeer keuen ende de gardiaen die wilde den arbey-
 [28] dere slaen daerop darbeydere seeghde dat hy een religieus ende
 [29] priestere was ende alzoe nyemanden slaen en mochte ende de gardiaen
 [30] dat hoirende aftreckende zynen cappruyn seeghde pape oft moninck
 [31] aff slaende naeden seluen arbeydere die doen seeghde datter noch ewat
 [32] was ouerbleuen ende hem daer aff wilde deijlen / zulcx dat tvoirs-
 [33] creuen esbattement was geheel belachelyck ende nyetmin oyck picquant
 [34] ende soet scheen jn derisien vanden mindebroederen gemaict daerdeure
 [35] hy deponent seeghde datmen de luijs jnden pels nyet en behoirde te
 [36] setten ende dat hem dochte dat zulcken spel nyet en behoirde gespeelt
 [37] te worddene

⁺Fol. 243^v

[38] + Gevraecht ofter eenige andere deur tvoirscreuen spel gescandalizeert
[39] worden seeght dat hy daer nyemant en kende ende die by hem ston-
[40] den die logen zeere sulcx dat hy deponent nyet meer en dorste seggen /
[41] Seggende des oyck gevraecht dat jnt selue spel van gheenen sermoene

+Fol. 244

[42] en wordde verhaelt noch oijck gheen derde persoen geropen om te
 [43] decideren aen wyen tzy aenden mindebroederen oft den arbeydere
 [44] met zynen kinderen de spyse ende dranck nootelycxst ende best bestaet
 [45] was jmmers nyet by zynen wetene / Seeght dat tvoirs spel noch eens
 [46] te wetene ten tijde als men voere den peys alhier lestleden vierde
 [47] gespeelt js geweest zoe hy heeft hoiren seggen ende daerdeure die
 [48] corenblomme vander stadt prys hebben gemaict welcken prys zy opten
 [49] voirscreuen sinte matheus dach verteerden als zy tselue spel noch
 [50] eens speelden / Gevraeght oft hy deponent nyet en heeft onthouden de
 [51] prologue dyer gespeelt wordde opten voirscreuen sinte matheus dach
 [52] seeght jae ende want die slecht ende zonder gheest was zoe en heeft
 [53] hy daeraf nyet vele onthouwen dan weet dat een gebroken prologue
 [54] vanden legwercker was die hem excuseerde van datter te voeren was
 [55] vanden beruoeten bruerkens gespeelt ende nae dyen wij hem deponent
 [56] de prologue die jn onssen handen js gestelt te voeren hebben gelesen
 [57] zoe seeght hy deponent dat de zelue prologue js dyer ten voirscreuen
 [58] tyde gelesen ende gespeelt wordde daer hy nyet jnne en vindt te doene
 [59] tot eenige derisie oft spottinge van yemanden Ende anders
 J Cammaert 1559

III xii^a octobris

[1] ⁺ heere ende broeder peetere van elderen geprofessyt jnden conuente
 [2] vanden minderbroederen oudt xxxv jaeren oft daeromtrent vercleert
 [3] jn verbo sacerdotis dat hy deponent ten tyde als den peys nv lestmale
 [4] gepubliceert js geweest jnt conuent vanden mindebroederen jn deser
 [5] heeft gepredickt ende zoe hy van diuersschen persoenen geaduerteert
 [6] was dat de rethorisiens alhier oepenbaerlycken hadden gespeelt jn min-
 [7] nebroeders cappen ende alzoe jn derisie ende schandalizatie vander
 [8] zeluer oerdene daerdeure nyet alleene en waeren geschandalizeert
 [9] geweest eenige goede borgeren maer oyck verscheyden buyten luyden
 [10] tselue spel gesien hebbende ommers zoe hem deponent dat wordde
 [11] gerelateert / zoe eest gebuert dat hy deponent met goede remonstran-
 [12] cie verhaelde hoe dat onsse heere god ons groote gracie hadde ge-
 [13] gheuen verleenende ons den peijs / maer dat wy de selue nyet waer en
 [14] namen / want zoe hy hadde verstaen datter eenige vander Rethorijcken
 [15] hadden gespeelt jn mindebroederen cleederen jn versmadenisse vander
 [16] Religie seggende datmen ten tyde van peyse behoirde alle recreatie
 [17] te spelen zonder deen metten anderen te spotten / seggende ghy goede
 [18] borgers jck hebbe altijt van uwer goeder deuotien gepredickt het js
 [19] mij leet om der buyten luyden wille diet gesien hebben ende dier
 [20] zeere jnne geschandalizeert waeren / daerby vuegende wat seggen
 [21] de buyten lyden zy seggen datter vele licht schuyten zyn die tspel
 [22] gespeelt hebben ende dat de legwerckere die sulcx gespeelt hebben
 [23] boeuen zijn / maer hy deponent en heeft deur hem seluen nyet met
 [24] allen gepredickt / want hy tvoirs spel nyet en heeft sien spelen ende

⁺Fol. 244

[25] daeromme seeghde hy deponent ter seluer tyt oyck dat hy nyet en
[26] wiste oft de heeren vander stadt daeraf wisten te spreken / oft nyet

[27] ende zedert den seluen tyde en heeft hy deponent daer aff nyet meer
[28] gepredickt

[29] + Gevraeght wy de ghenen zyn die hem deponent van tvoirs spel rap-
[30] poert gedaen hebben ende wy de ghenen zouden zyn die daer deure
[31] geschandalizeert zyn geweest tzy van binnen oft buyten luyden seeght
[32] dat hyt onder anderen heeft gehoert vanden joenghen jnde wiege
[33] genaempt franchoys dander nv nyet onthouden hebbende want hy
[34] daerop zedert den seluen tyde nyet meer en heeft gedacht dan nv
[35] corts als tvoirs spel noch eens zoude gespeelt zyn geweest ende jn
[36] dyen hem noch eenige occureren sal ons de selue noemen egheen
[37] andere wetende te noemen die tvoirs spel gehoert oft daerdeure
[38] geschandalizeert zouden zyn geweest // Ende en heeft de voirscreuen
[39] franchois nyet alleenlycken hem verhaelt tvoirs spel maer oic verschey-
[40] den andere vanden conuente seggende men heeft van v lyden gespeelt
[41] v oerdene is opt spel geweest /
frater petrus elderen

+Fol. 244^v

IV

[1] + heere Cornelius svolders cappellaen van sinter goedelen binnen brues-
[2] sele oudt xxix jaeren oft daeromtrent / vercleert jn verbo sacerdotis
[3] dat hy omtrent den vastenen lestleden heeft opte merct van deser stadt
[4] oopenbaerlycken sien spelen een spel daer twee personnaigien jegen
[5] melcanderen spraken ende daernaes jsser een opten preecstoel gestaen
[6] ende deen vanden twee personnaigien en wilde ter kercken nyet gaen
[7] ende dander wilde hem daertoe jnduceren seggende ghy en weet nyet
[8] wat proffyt dat v zal comen deur ter kercken gaen want ghy kerc-
[9] meestere heylich gheestmeestere ende dyergelycke officien zult mogen
[10] krijgen daerbij vuegende al en meyndys nyet gaet altyts kercken met
[11] gelycken propoesten welck spel hem deponent dochte schandaleux
[12] offensyf ende tegen onssen heyligen kerstenen gelooue te wesen maer
[13] want hy tselue nyet al vyte en heeft sien spelen ende oyck nyet wel
[14] onthouden tgene dat hyer voerts aff gesien ende gehoirt mach hebben
[15] zoe en weet hy dyen aengaende nyet anders te verderen dan heeft
[16] hoiren seggen zonder te weten van wien dat de prochiaen van sinter
[17] goedelen eens heeft begheert tselue spel te lesen ende dat men hem
[18] tselue heeft geweygert vyt dyen dat een geheeten gielken van genuechte
[19] seeghde datmen jnt lesen daermeer quaets zoude vytnemen dan jnt
[20] spelen daerby vuegende de selue gielken datmen tvoirscreuen spel noch
[21] elders hadde gespeelt ende dat voer de heeren vander stadt jerst was
[22] geproeft geweest ende seeghde oyck de selue gielken dat zy nyet
[23] gheren spelen en zoude dwelcke jegen die heyliche kercken zoude
[24] wesen ende vanden anderen spelen dyer vanden beruoeten broerkens
[25] zouden gespeelt zyn en weet hy deponent nyet te sprekene als deselue
[26] nyet hebbende sien oft hoiren spelen / Seggende hij deponent oijck

+Fol. 244^v

[27] dat nae tspel daer aff hy deponent hier voere heeft verhaelt daer twee
[28] duyuelen vytquaemen die groote feeste maicten seggende onder an-
[29] deren dese oft gelycke woirden hoe moeten wyt v danck weten datmen
[30] nv houten ende steenen beelden aenbidt / Ende anders jta declaro
Cornelius tsfolderes

V xiii^a octobris anno et loco predictis

[1] * Franchois kerremans bedde vercoopere woenende jnder voirscreuen
 [2] stadt oudt xx jaeren oft daeromtrent geedt etc. seeght dat hy depo-
 [3] nent op sinte matheeus dach lestleden heeft spel vanden beruoeten
 [4] bruerkens jn deser stadt sien spelen wesende djerste een gebroken
 [5] prologue daer jnne dat een persoen quam vragen oft zy wederomme
 [6] vanden beruoeten bruerkens zoude gaen spelen / ende daernae jsser
 [7] een heerscap vytgecomen [Fol. 246] die seeghde dat hy des noenens
 [8] ten beruoeten broerkens wilde gaen eten spyse ende dranck aldaer
 [9] seynden ende een arbeydere genaempt goet bloet die seeghde dat hy
 [10] wilde gaen auentueren suecken om den cost voere hem zyn huys-
 [11] vrouwe ende kinderen te winnen ende comende met zynen cruywagen
 [12] voerby tvoirs heerscap wordde gevvaeght oft hy wilde spyse ende
 [13] dranck gaen vueren ten beruoeten broerkens hy soude hem loonen
 [14] daerop goetbloet seeghde jae ende ontfanghen hebbende eenen penning
 [15] vanden voirscreuen heere ende vleesch ende dranck op zyn cruyde-
 [16] wagen hebbende js voirts gegaen ende passerende soet scheen voer
 [17] den mindebroederen seeghde al jockende jck cloppe maer ghy en
 [18] hoirt my nyet / ende js voirts thuys gegaen daer hy zyn huysvrouwe
 [19] ende vele naecte beruoeten kinderkens hadde die seer verblyt waeren
 [20] ende alle de spyse onder huerlieden aten ende deen den anderen
 [21] bringende seeghden jck brengt v president ende dander seeghde jck
 [22] wachts gardiaen zulcx dat tvoirs spel heel belachelyck was naeden
 [23] welcken js de voirscreuen heere vytgecomen ende ten mindebroederen
 [24] gaen cloppen vragende den gardiaen oft zy wilden gaen eten daerop
 [25] de gardiaen seeghde datter vele te qualycken voere hem gecoect was /
 [26] ende vragende de selue heere oft hy gheen spyse die hans goetbloet
 [27] gebrocht ontfanghen en hadde antwoirde de gardiaen die jn minde-
 [28] broeders cleederen gecleet was neen / daerby vuegende dat hans goet-
 [29] bloet een boeue was / waerdeure de voirscreuen heere wilde naeden
 [30] voirscreuen goetbloet gaen sien ende de gardiaen seeghde dat hy wilde
 [31] gaen ende comende byden voirscreuen goetbloet vraeghde hem
 [32] waeromme hy hem zoe bedrogen hadde ende goetbloet genoech met
 [33] hem geckende boet hem goeden auont oft goeden dach ende onder
 [34] andere maicte de voirscreuen gardiaen manniere van dat hy den
 [35] seluen goetbloet zoude hebben willen slaen ende goetbloet seeghde
 [36] en hadde hy gheen cruyne hy zoude hem op zynen cop slaen dwelck
 [37] hoirende de gardiaen trock zynen cappruyn af ende worpende den
 [38] seluen ter eerden seeghde compt nv zydy een man / naeden welcken
 [39] quam daer een andere persoen die de richter van hen beyden scheen
 [40] te wesen ende de questie begheerde te aenhoiren ende nae dat de
 [41] gardiaen zyn clachte hadde gedaen ende goetbloet alle zyn kinderkes
 [42] die eens vertrocken waeren geweest wederomme doende comen thoe-
 [43] nende de selue / die al beruoet ende naict waeren zoe seeghde de
 [44] gardiaen selue ten lesten dat hy bekende dat hy ongelyck hadde ende

*Fol. 244^v

[45] tselue gedaen ende elckelyck vertrocken zoe seeghde de man die de
[46] prologue gebroken hadde dat op nyemants scimp en wordde gespeelt

[47] ende dat zyt danckelycken zouden nemen / ende datter oyck gheen
 [48] legwerckers medegespeelt en hadden / Allet welcke hy deponent namaels
 [49] heeft vertrocken ten mindebroeders /

[50] Gevraeght offer gheen persoenen tvoirscreuen spel hoirende spelen
 [51] daer jnne geschandaliseert en waeren ende wat hem deponent daer af
 [52] dochte / seeght dat hy nyet en weet datter yemant aff onsticht js ge-
 [53] weest dan hy deponent loich metten anderen ende wordde daer geseyt
 [54] datter den hoochsten prys mede gewonnen was hoiren dat hy oyck daer-
 [55] deure js geschandalizeert oft onsticht geweest / Seeght voirts dat hy
 [56] nyet en kent de personagen die tvoirscreuen spel hebben gespeelt dan
 [57] van aensiene behalfue den eenen genaempt laureys vissvercoopere die
 [58] tanderen tyden plach te leyden meester loys brooman die alle dage
 [59] ten mindebroederen conuerseert [246^v] wesende de heere die de
 [60] spyse ten mindebroederen hadde gesonden /
 Fransoes kerremans

VI xv^a octobris anno et loco predictis

[1] ⁺ Anthonis cueppens facteur vander coerenblomme ende harnasmakere
 [2] van zynen ambacht / oudt omtrent xlvj jaren / geedt / Seeght dat op
 [3] sint matheus dach lestleden hy deponent heeft doen spelen jnden
 [4] naem vander cameren vander corenblomme zeker spel dwelck hy ge-
 [5] vonden heeft onder de boecken van Nyclaes rombouts zyns deponents
 [6] oom / wezende een vanden oudsten vander retorycke Ende gelyck hy
 [7] deponent meyndt soe js hy doudste vanden eede van tgeheel collegie van-
 [8] der corenblomme / als oudt wezende omtrent lxx jaren ende geweest
 [9] hebbende ouer de l jaren vander corenblomme collegie / welck voirs-
 [10] creuen spel hy deponent gevonden hebbende / docht hem goet te zyne
 [11] ende een vande genuchelyckste spelen om tvolck te doen lachene daer
 [12] toe dat prys gestelt was / heeft alzoe tzelue voertsgebracht ende opten
 [13] voirscreuen sint matheus dach doen spelen opter merct alhier waer jnne
 [14] zyn geweest v personaigen te wetene hans goet bloet zyn huysvrouwe / een
 [15] minderbroedere ende een geheeten milt van herten met eenen bailliu / Ende
 [16] hebben jnt beginssele de voirscreuen hans goet bloet ende zyn huysvrouwe
 [17] met malc anderen geclacht dat zy nauwe den cost en consten gewinnen /
 [18] ende troostende malc anderen seggende de voirscreuen goet bloet tot zyn-
 [19] der huysvrouwe / siet dat ghy uwen cost wint met spinnen / jc sal
 [20] voirts dbeste doen om den cost te winnen metten cordewagen ende
 [21] mynen sueren aerbeyt / naeden welcken js de voirscreuen hans goet
 [22] bloet vyt gevaren met zynen corddewagen ende dat jnden morgen-
 [23] stont / sonder tzelue nochtans sekerlycken te wetene / maer heeft
 [24] wel onthouden dat de voirscreuen goetbloet passerde tclooster vanden
 [25] minderbruederen al singende ende ramelende met zynen corddewagene
 [26] ende dat daer duere een vanden bruederen vyt gecommen js gardian
 [27] oft pater vanden voirscreuen cloostere die totten voirscreuen hans

⁺Fol. 246^v

[28] goet bloet seyden / hoe tierde oft rammelde ghy soe / myn bruederen
[29] en connen nyet geslapen die jnden nacht op zyn geweest om voer
[30] v te bidden / dreygende den seluen goetbloet / seggende gaet van

- [31] hier oft jc sal v smyten / oft dyergelycke woerden [Fol. 247] daerop
 [32] die voirscreuen goet bloet antwoerde / jc en soeke alsulck payment
 [33] nyet / jc soeck neringe om den cost te winnen / naeden wekken js
 [34] die voirscreuen goet bloet gecommen opder merc / aldaer hy geroepen
 [35] heeft winnebroot / ende te wyle hy daer verwachtende was zyn
 [36] auonture sittende op synen corddewagene / js daer gecommen de
 [37] voirscreuen personaige geheeten milt van herten geladen met spysen
 [38] ende drancke / die seyde wist jc yemandt die dit woude vueren
 [39] totten bervoeten broederen jc soude hem eenen drinckpenninck geuen
 [40] /ende siende die voirscreuen goet bloet vraeghde hem oft hyt soude
 [41] willen totten voirscreuen bervoeten broederen bescicken / die daerop
 [42] antwoerde jae ende dat hy daer nae wacht / midts den welcken heeft
 [43] die voirscreuen personaige milt van herten den voirscreuen goet bloet
 [44] gegheuen eenen drinckpenninck om den voirscreuen dranc ende spyse
 [45] te bescicken als voere / die tzelue aenveerdende ende leggende op synen
 [46] corddewagene js daer mede voerby tvoirscreuen cloostere gepasseert /
 [47] seggende de patere heeft my heden verboden nyet te ramelen jc sal nv wel
 [48] stille voerby passeren / vuegende jc zal dese spyse ende dranck tonsent
 [49] vueren daer zyn vele berrevoete broerkens / ende tzyne huysse gecommen
 [50] synde / heeft zyn huysvrouwe hem willecomme geheeten vragende
 [51] hem nae zyn auontuere die seyde noyt soe goeden auontuere gehadt
 [52] te hebbene / haer belastende dat zy de taeffele soude decken ende
 [53] alst al greeet waere dan soude hy haer syn auontuere vertrecken /
 [54] gelyck hy oyck gedaen heeft stellende alle zyne kinderen aende
 [55] taeffele / seggende vele boerdelycke woerden die al te belachen waeren
 [56] / als / kinderkens houdt nv vastelauont ende zeer vrolyck zynde met
 [57] zynen kinderen ende huysvrouwe / totter wekker hy seyde ghy syt
 [58] de matere jc ben de patere ende dit zyn de bervoete broerkens /
 [59] ende heeft daer nae de voirscreuen huysvrouwe de voirscreuen kinder-
 [60] kens slapen geleydt naeden welcken js vyt [Fol. 247^v] gecommen de
 [61] voirscreuen personaige milt van herten seggende jc wil gaen te min-
 [62] derbroederen daer jck spyse ende dranc gesonden hebbe / ende daer
 [63] gecomen synde heeft gebelt ende jngelaten synde heeft totten gerdiaen
 [64] geseyt jc heb v spyse ende dranc gesonden jc comme by v eten
 [65] die daer op seyde nyet ontfanghen te hebbene vragende wy de spyse
 [66] ende dranc soude gebrocht hebben / daerop de voirscreuen milt van
 [67] herten seyde jc hebt v gesonden met hansen goet bloet / daerop die
 [68] voirscreuen gaerdian seyde die boeue en doet ons nyet dan quellen
 [69] met ramelen ende anderssins / ende seijde doen de voirscreuen milt
 [70] van herten dat hij woude gaen tzyne huysse om de voirscreuen spyse
 [71] ende dranck te halen / daerop de voirscreuen gerdiaen seyde neen jc
 [72] salder selue gaen gelyck hy oyc dede / ende commende jnt huys
 [73] vanden voirscreuen goetbloet / heeft den seluen alleene aende taeffele
 [74] gevonden alsoe syn huysvrouwe recht daer te voren zyne kinderen
 [75] slapen geleydt hadde / den welcken die voirscreuen gerdiaen zeer be-
 [76] sprack om dat hy den voirscreuen cost ende dranck ontvuert hadde

[77] daerop goet bloet seyde jc en heb v geen ongelyck gedaen / jc

[78] hebt hier totten bervoeten broerkens gebrocht denoterende zyne kin-

[79] /deren presenterende den voirscreuen gerdiaen te drincken te geuene

[80] maer alzoec die euen zeer geturbeerd was en wilde nyet drincken
 [81] / soe heeft de voirscreuen goet bloet oyc begonst qualycken te spreken
 [82] ende hebben gedreycht malc anderen te smytene / seggende de voirs-
 [83] creuen goet bloet en waerde ghy geen pape jc soude v oyc wel deren
 [84] smyten met welcke woerden die voerscreuen gardiaen zynen cappruyn
 [85] afgetrocken heeft seggende / pap af / ende syn alsoe onderlinge vech-
 [86] tende gewordden / soe dat de voirscreuen huysvrouwe hoorende den
 [87] voirscreuen twist js gecomen met eenen eemere waters dyen op hen-
 [88] lieden ghietende / ende binnen middelen tyde js jn aengange gecommen
 [89] de personaige geheeten de balliu die siende tvoirscreuen rumoer heeft
 [90] willen weten watter te doene was / daerop de voirs gerdiaen [Fol. 248]
 [91] antwoerde dat de voirscreuen goetbloet syn spyse hem ontvueert ende
 [92] die gebrocht hadde jn syn huys / daerop die voirscreuen goetbloet ant-
 [93] woerde jc hebbe die gebrocht totten beruoeten broers gebrocht gelyck
 [94] my belast was / ende en heb icks nyet gedaen soe ben jc een dief /
 [95] roepende syn huysvrouwe dat sy voertsbringen soude syn kinderen die
 [96] hy voer de beruoete broers hiele / de welcke de voirscreuen huys-
 [97] vrouwe al voerts brochte / ende de voirscreuen bailliu die gesien heb-
 [98] bende / seyde dit js een sober conuent het zyn doch beruoeten broers /
 [99] ende finalycken na vele woerden ende wederwoerden soe heeft de voirs-
 [100] creuen gerdiaen siende darmoede vanden voirscreuen huysen den voirs-
 [101] creuen goet bloet zyn feyt vergeuen / seggende / dit syn sekere beruoete
 [102] broeders / eyndende daer mede tvoirscreuen spel nae dyen de voirs-
 [103] creuen goet bloet te voeren den voirscreuen gerdiaen vergeffnisse ge-
 [104] beden hadde achtervolgende dordonnancie ende tbevel vanden voirs-
 [105] creuen balliu / verclerende nyettmin hy deponent dat hy jnt zelue nyet
 [106] en soude weten te verderen alle de particulariteyten van tvoirscreuen
 [107] spel maer sal ons den voirscreuen boeck ouerbringen daer vyt zij tvoirs-
 [108] creuen spel gespelt hebben / hem totten seluen teenemaal refererende /
 [109] seggende voerts gevraecht dat de personaige van goet bloet gespelt heeft
 [110] een geheeten peeter de paekere mesmakere woenende achter de
 [111] cappellen nyet wetende waer / ende de personaigie vander vrouwe
 [112] heeft gespelt eenen tymmerman geheeten jan nyet wetende waer
 [113] de selue woent anders dan dat hem deponent dunckt dat deselue
 [114] woent omtrent de kolouerders hoff ende de personaige vanden min-
 [115] derbroedere heeft gespel eenen genoempt jan de cnijsbere jnt abynt
 [116] vanden minderbruedere oft leeckbroedere woenende aan sint jans
 [117] poel ende de personaige van milt van herten heeft gespelt een ge-
 [118] noempt laureys visschere nae syn best onthoudt woenende jnde
 [119] vleeschouwers strate nyet wetende waer / de bailliu heeft gespelt de
 [120] broedere vanden facteur vanden crans geheeten // hans van ballaer
 [121] wesende stadtypere / Verclerende voerts dat tvoirscreuen spel nyet
 [122] en js gespelt geweest tot derisie oft scamp van ymanden maer
 [123] alleenelycken om dat hem docht een spel te zyne dat teenemaal was
 [124] te belachene / seggende dat hem oyc verboden js te spelen eenige
 [125] spelen tot vilonie oft scamp van ymanden / vuegende oyc dat nye-

[126] mant duer tvoirscreuen spel en js onsticht geweest / maer hebben

[127] die vander coerenblomme daer mede grooten prys gestelt op de

[128] battementen gespelt ter eeren vanden peys gewonnen / te wetene iij

[129] hamelen ende xvj gelten wyns / seggende oyc hy deponent soe verre
 [130] hy gemeyndt soude hebben dat tvoirscreuen spel gualycken genomen
 [131] soude syn geweest dat hy tzelue nyet en soude hebben laten spelen
 [132] om geenderhande saken / vuegende dat hy den syn vanden voirscreuen
 [133] spele dicwils heeft hooren verhalen / sonder dat hy weet of tzelue
 [134] spel te voren noch gespelt js oft nyet / ende heeft gehoort dat
 [135] tanderen tyde zekere tonne boteren vt antwerpen soe verdoelt soude
 [136] syn geweest / sonder te wetene van wyn hy tselue gehoort heeft /
 [137] ende dat daer vyt tvoirscreuen spel gemaict js geweest / Ende anders
 [138] oft voerdere
 Anthonis Coppens

VII xx^a octobris anno et loco predictis

[1] ⁺ jan de knibbere zeeldraeyere woenende jnder stadt van bruessele oudt
 [2] xxx jaeren oft daeromtrent gedaeght by jacques martens duerwaer-
 [3] dere seeght onder eet dat hy deponent js vander cameran vander
 [4] Rethorycken vander corenblomme zynde de ghene die jn deser stadt
 [5] tot tweemale toe heeft hulpen spelen tspel vanden beruoeten broers /
 [6] wesende hy deponent die de personnaige vanden freremineur heeft
 [7] gespeelt / ende gelyck tspel dwelcke by deygen handt van hem de-
 [8] ponent is gescreuen [Fol. 249] ende dwelcke onder ons js berustende
 [9] dat jnnhoudt zoe eest jnder waerheyt al gespeelt geweest / ende
 [10] hy die tuycht seeght dat tselue spel nyet quaets jnne en heeft dat hy
 [11] weet maer js heel belachelijck / ende tot meerder versekertheyt van dat
 [12] tselue spel alsoe jnder waerheyt naer tijnhoudt van dyen js gespeelt
 [13] geweest zoe heeft hij zyn personnaige nv jegenwoirdelycken al van
 [14] buyten verhaelt conformelyck den teneure vanden seluen gescrifte
 [15] Gevraeght waer vyte hy deponent tselue spel heeft gescreuen wij tselue
 [16] gemaict heeft ende waer hy de mindebrueders cappe hadde gecregen
 [17] daermede hy tvoirscreuen spel heeft hulpen spelen seeght dat anthonis
 [18] coppens facteur vander corenblomen hem deponent eenen ouden boeck
 [19] die by nae van outheyt heel versleten was heeft geleuert daer jnne dat
 [20] tvoirscreuen spel gescreuen stont ende daeruyte hy die tuycht tselue
 [21] gescreuen heeft gehadt nyet wetende alzoewy tvoirscreuen spel ge-
 [22] maict mach hebben / ende want zy personnaigen nyet en hebben te
 [23] doene dan zulcke rollen te spelen als men hen gheeft / ende dat de
 [24] dekens ende ouders vander voirscreuen cameran moeten alle habyt
 [25] ende andere accoustrementen nootelycke tot zulcken spele alser ge-
 [26] speelt worden besorgen zoe en weet hy oyc nyet waermen de voir-
 [27] screuen cappe gerecoureert heeft

⁺Fol. 248^v

[28] Seggende hy deponent dat tvoirscreuen spel tweemalen js gespeelt
 [29] geweest gedaen js geweest vyt dyen zy daermede den hoochsten prys
 [30] hadden gewonnen ende oyc ouermits datter eenige waeren die geseyt
 [31] hadden dat tvoirscreuen spel was gespeelt geweest tot yemants blam-

- [32] matie dwelcke nochtans nyet en was gebeurt want hy die tuycht seeght
[33] dat hy tvoirscreuen spel nyet en zoude hebben hulpen spelen hadde
[34] hy geweten dat tselue qalycken genomen zoude geweest hebben /

[35] gelyck hy seyt dat zoe verre alsmen tselue zoude mogen jn een
 [36] camere spelen men oepentlycken zoude sien datter gheen blammatie
 [37] jnne gelegen en is maer dat elckerlyck tselue hoirende daeromme zoude
 [38] moeten lachen

[39] Gevraeght oft hy nyet en heeft onthouden wat de gebroken prologue
 [40] lestmale gespeelt jnnhoudt seeght dat hy vanden gedichte nyet en
 [41] heeft onthouwen maer weet jn substantie dat als de facteur oft leser
 [42] de prologue las datter een persoen van beneden quam roepen die hem
 [43] seeghde een legwercker te wesen vragende oft zy wederomme zouden
 [44] vanden beruoeten broerkens gaen spelen daerdeure zy rabbauwen wae-
 [45] ren geheeten tselue verhalende vyt dyen dat de mindebroeders daerte
 [46] voeren opten stoel hadden geseyt datter eenen hoop legwerckers die
 [47] al rabbauwen waeren tselue spel hadden gespeelt jn welcke prologue
 [48] nyet anders en wordde geseyt dan dat hy legwercker zoude tvoirscreuen
 [49] spel comen hoiren om te bemercken ofter eenige scimpnyen zoude
 [50] gespeelt wordden ende tselue spel gespeelt zynde seeghde de voir-
 [51] screuen legwercker (dwelck een wullenweuere van zynen ambacht was)
 [52] datter gheen blammatie oft schandalizatie gespeelt en was geweest /
 [53] Ende nae dyen hem deponent de prologue onder ons berustende ge-
 [54] leuert js geweest heeft hy vercleert dat de selue js dyer gelesen ende
 [55] gespeelt js geweest / dan zoe de personnaige vanden legwercker quam
 [56] opt spel sitten zoe seeghden eenige dat heel slicht zoude wesen dat
 [57] hy nae dyen tspel voleyndt was nyet met allen seggen en zoude
 [58] [Fol. 249^v] aduiserende den factere dat hy daer omme drye oft viere
 [59] regulen dichte zoude maken van dat tot nyemants spotte en was ge-
 [60] daen / welcke regulen de selue facteur alsdoen screef opten rolle
 [61] van eenige vanden personnaigien die byde voirscreuen prologue nyet
 [62] gestelt en zyn / ende anders eest al datter ter seluer tyt gespeelt ende
 [63] gelesen js geweest /
 Jan de knobber

VIII

[1] ⁺ hans ballaer borduerwerckere woenende jnder voirscreuen stadt oudt
 [2] xxvij jaeren oft daeromtrent gedaeght ende geedt als voere seeght dat
 [3] hy den personnaigie vanden baillieu jnt spel vanden beruoeten broer-
 [4] kens heeft hulpen spelen jn deser stadt ende dat tot tweemalen deen
 [5] male alsmen speelde om den peys / naer prys / ende dander male
 [6] alsmen den prys verdronck op datmen zoude weten waarmede zij den
 [7] prys gewonnen ende verdient hadden / nyet wetende des gevraeght
 [8] wy tvoirscreuen spel mach hebben gemaict dan heeft wel hoiren
 [9] seggen dat een out spel js / ende ouermits dat hy die tuycht nyet
 [10] bouen een jaer in deser stadt en heeft gewoent zoe en weet hy nyet
 [11] waer de ghene zyn woenende die dander personnaigien gespeelt heb-
 [12] ben dan weet dat deene een tymmerman js ende dander wordt prekere

⁺Fol. 249^v

[13] genaempt ende noch een visscoopere genaempt laureys ende jan knib-

[14] bere voer gaende getuyge /

[15] Seght dat de leste prologue dier gespeelt was js gemaict geweest zoe hy

[16] heeft hoiren seggen by franchoys van ballaer zyns deponents

[17] broedere facteur ende die alleenlyck js gemaict ende gespeelt geweest

[18] om te bethoonen datter gheen legwerckere mede gespeelt en hadden
 [19] zoe de mindebreeders dat gepreeckt zouden hebben gehadt ende geseyt
 [20] dat de legwerckere rabbauwen waeren oft gelycke wodrden jn substan-
 [21] tie Ende anders
 h HvB b

IX

[1] ⁺ Franchoys van ballaer borduerwerckere woenende jnder voers stadt
 [2] oudt xxxv jaeren oft daeromtrent gedaecht by Claude vanden broecke
 [3] duerwaerdere seeght onder eedt dat hy js facteur vander stadt jn
 [4] stuck vander Rethorycken opden last dat hij den crans moet als
 [5] facteur dienen / ende zoet de mannire js dat den seluen crans
 [6] jaerlijcken op sinte machiels dach een spel aende tafel daer de heeren
 [7] vergadert zyn spelen zoe eest gebuert dat nv op sinte machiels dach
 [8] lestleden die vanden cranse hebben gespeelt een spel van twee per-
 [9] sonnagien/ daer aff deen js den gemaicten sot ende dandere den
 [10] natuerlycken sot / welck spel js gespeelt geweest by Simon wesende
 [11] een legwercker woenende aenden sauele spelende den gemaicten sot
 [12] ende den natuerlycken sot js gespeelt by eenen scoenlapper genaempt
 [13] hansken woenende aen sinte laureys / ende dit nae vytwysen vanden
 [14] rollen die hy deponent ons van beyden de personnagien alsnv ouerge-
 [15] leuert heeft seggende dat jnder waarheyt zy anders nyet en hebben
 [16] gespeelt dan zoe de selue rollen dat jnnhouden / ende js deen vanden
 [17] voirs rollen gejttitleert die gemaicten sot zoe begint / dander die
 [18] geboren sot / welck spel hy deponent seeght nyet gemaict te hebbene
 [19] noch nyet te wetene by wyen tselue gemaict mach zyn dan heeft
 [20] verstaen vande twee personnagien ende vanden anderen gesellen vander
 [21] cameran dat tvoirs spel altyts jn huer bewaren js geweest ende noch
 [22] gespeelt is geweest ouer de lx jaeren ende onder anderen by eenen
 [23] genaemt Pauwels thielmans / in zynen jongen tyde zynde nv ouer lxx
 [24] jaeren out zoe de voirs pauwels hem deponent dat heeft selue vercleert
 [25] Seggende hy deponent dat de voirs twee personnaigien hem de voirs
 [26] rollen selue hebben geleuert aeler hy daer aff wiste verclerende oyck
 [27] hy deponent dat hy heeft hoiren seggen dat de voirs pauwels thiel-
 [28] mans tvoirs spel noch by nae al van buyten can ende oyck dat
 [29] anthonis coppens facteur vander corenblome tselue oijck gespeelt heeft
 [30] jn zynen jongen dagen die nv ouer de xl jaeren out is /.

⁺Fol. 251

[31] ⁺ Gevraeght wy tvoirs spel vanden beruoeten broerkens heeft gespeelt
 [32] ten tijde als men den triumphe vanden peyse hier te bruessel maicte /
 [33] ende noch eens op sinte matheeus dach daerna als zy hueren prys
 [34] verteerden ende wy de gebroken prologue gemaict hadde seeght dat de
 [35] corenblome tselue spel heeft gespeelt nyet wetende wijt gemaict
 [36] heeft gehadt noch hoe lange tvoirs spel gemaict js geweest Dan heeft
 [37] wel hoiren seggen jnt gemeyne zonder te weten by wyen dat tvoirs

⁺Fol. 251^v

- [38] spel noch tantwerpen zoude gespeelt zyn geweest nyet wetende hoe
[39] lange dat geleden mach zyn ende hy deponent seyt selue de leste
[40] gebroken prologue gemaict te hebbene die oyck tot nyemants scamp
[41] oft achterdeel gemaict en js geweest gelyck hy byder seluer ons dat

[42] sal bethoonen ende den vij^{en} octobris heeft hy deponent mij procureur
 [43] de voirs prologue geleuert verclerende op zynen eedt dat de selue js
 [44] dyer gespeelt js geweest ende dat hy daerjnne nyet een woirdt ver-
 [45] andert en heeft noch yet aff oft toegedaen / want hy de selue noyt
 [46] vyt eenige quade affectie en heeft gemaict dan om te bethoonen dat
 [47] tvoirs spel tot nyemants derisie oft scimp gespeelt en wordde /
 [48] Gevraeght vyt wat redenen tvoirs spel vanden twee personaigien
 [49] gespeelt js geweest ten tyde voirscreuen ende besondere aengaende
 [50] dhostie des oulaers ende nyet eenige andere materie en hebben ge-
 [51] nomen seeght dat zy altyts zyn gewoonlyck hen spelen te eynden
 [52] tot eenige goddelycke ende gheestelycke materie ende alzoe mits dat
 [53] tvoirs spel ouer langen tijden js gespeelt geweest ende oyck vyt dyen
 [54] dat hem deponent dochte dat de voirs materie vander heyligen hostien
 [55] zeer goddelycke was ende zonder eenige quade leeringe ende dat
 [56] oick te voeren alst gespeelt was wel afgenomen was geweest ende dat
 [57] de voirs twee personnagien tselue spel van buyten geleert hadden zoe
 [58] js tspel gespeelt geweest ende en weet oyck alnoch nyet datter yet
 [59] jnt selue spel zoude zyn dwelcke onssen heyligen kerstenen gelooue
 [60] eenichssins zoude contrarieren oyck heeft hy den eedt gedaen van
 [61] gheen saken smakende heresie te componeren spelen oft vytgeuen
 [62] ende zoe verre als hy eens hadde gedacht datter yet jnne geweest
 [63] waere dwelcke qualycken zoude hebben genomen gewordden hy depo-
 [64] nent seyt dat hyt nemmermeer en zoude hebben laten spelen / maer
 [65] vyt dyen dat jn tvoirs spel theylich sacrament der hostien zoe zeere
 [66] js geexalteert geweest / zoe heeft hy de voirs materie zeer goet
 [67] geuonden ende de selue laten spelen / ende besondere seyt hem
 [68] gemoueert te hebbene de veersen daer jnne de heele misterie des
 [69] theylich sacraments des oulaers zeer bescheedelycken vytgeleyt wordt
 [70] Beginnende Ghij seeght seker was etc. metten woerden daernaevol-
 [71] gende / verclerende hy deponent dat hy de stadt van Liere zoe als
 [72] facteur als oyck als stadtpypere heeft xvij jaeren lanck gedient
 [73] gehadt zonder oijt genoteert geweest te zyne / verclerende oyck des
 [74] gevraeght zynde dat hy nyemanden en weet van zynere cameran die
 [75] eenich quaet geuelen vander religie zoude mogen hebben oft dat
 [76] daeromme de voirs twee personaigien tvoirs spel by hen gespeelt te
 [77] voerschyne zouden gebrocht hebben maer houdt de zelue voer goede
 [78] kerstelycke personen Ende anders
 Franssoys van ballaer

X

[1] ⁺ hans leers scoenmakere woenende jnder voirs stadt oudt xxvij jaeren
 [2] oft daeromtrent gedaeght ende geedt etc. als voere seeght dat hij de-
 [3] ponent js geweest omtrent iij maenden geleden opte visschmerct jn deser
 [4] stadt oft in oostenrijcke oft jnden bonten os nyet wetende dwelck van
 [5] beyden aldaer een ander jongen was dien hy deponent nyet en kende

⁺Fol. 252

- [6] noch by naeme noch anderssins noch oick alnoch nyet en kent ende
[7] hoirende dat hy die tuycht eenige Refereynen seeghde / zoe begheerde
[8] hy de zelue te hebbene hy zoude hem een spel van twee personaigien

[9] geuen daer mede hy deponent te vreden was ende zoe eest geschiet dat
 [10] hy deponent heeft van den voirs jonge een boecxken gehadt daer jnne
 [11] tselue spel gescreuen stont dwelcke hy simon hoochbossch oft hobboch
 [12] wesende een legwercker woenende omtrent den baert aenden sauele
 [13] heeft gegheuen diet voirts heeft doen vytscryuen ende daerna hebben
 [14] zy tvoirs spel den facteur vanden cranse daer zy beyde jn zyn laten
 [15] sien die henlyden heeft belast dat zyt van buyten zouden leeren om
 [16] te spelen / nyet wetende hy deponent datter yet quaets jnt voirs
 [17] spel zoude zyn dwelcke by een vanden coraelkens van onsser vrou-
 [18] wen opten sauel js gescreuen geweest vyten voirs boecxken zoe de
 [19] voirgenomde simon dat beter zal weten te verderen / Seggende des
 [20] gevraeght dat hy deponent nyet een woirdt anders gespeelt en heeft
 [21] dan de voirs rolle dat jnne en houdt ende daerjnne dat by hueren
 [22] facteur nyet met allen en js verandert dat hy deponent weet / wesende
 [23] de zelue die wy den deponent alsnv hebben gethoont / Ende seeght
 [24] dat hy pauwelssen thielemans die een out man js heeft hoiren seggen
 [25] dat hy tvoirs spel ouer menich jaeren selue heeft gespeelt ende dat
 [26] hy tselue by nae van buyten conste

[27] Gevraeght oft tvoirs spel dwelck hy deponent seeght een tafel spel
 [28] te zyne nyet en staet jn eenige vanden boecken oft rollen onder
 [29] de camere vanden crans berustende seeght dat hy meijndt dat tselue
 [30] onder den crans nyet en js geweest / verclerende oyck dat hy den
 [31] jongen die hem tvoirs boecxken geleent heeft zedert gheen geselschap
 [32] en heeft gehouden noch oic gesproken maer heeft hem wel eens sien
 [33] passeren ende dat zoe hem dunckt jnde berchstrate zonder hem anders
 [34] te kennen zoe hy voere geseyt heeft Ende anders etc.

Johannes leers

XI

[1] Simon hobossch legwercker woenende jnder voirs stadt oudt xxx
 [2] jaeren oft daeromtrent geedt etc. seeght dat hij een boecxken heeft
 [3] ⁺ gehadt van hansken leers omtrent vier maenden geleden daer jnne stont
 [4] gescreuen een tafelspel / van twee personaigien dwelcke was vanden
 [5] gemaicten sot ende den geboren sot ende zoe hem deponent dochte
 [6] dat genoechlyck was zoe dede hy byden grootsten corael vanden
 [7] sauele geheeten coen tselue rolleren ende hem heeft hem daervoere
 [8] gegheuen eenen dobbelen stuyuer ende wesende tselue dat wij hem de-
 [9] ponent alsnv gethoont hebben ende welck spel hy deponent heeft
 [10] als den gemaicten sot hulpen spelen nv op sinte machiels dach lestleden
 [11] ende de voirs hansken heeft den geboren sot gespeelt welck spel
 [12] de voirgenomde hansken seeghde van eenen jongen daer hy mede
 [13] ghedroncken hadde zonder gehoert te hebben waer wesende vander
 [14] Rethorycken op zoe schoonen gerecoureert gehadt te hebbene / die
 [15] oft van mechelen oft liere zoude gecomen zijn ende den welcken de

⁺Fol. 252

- [16] voirscreuen hansken seeghde nyet te kennen / ende hebben hy depo-
[17] nent ende hansken dat van buyten geleert ende alsdoen den [Fol. 252^v]
[18] facteur vanden cranse te voeren gespeelt die daer aff nyet en wiste
[19] van te voeren te spreken / hebbende hy deponent hoiren seggen dat

[20] tvoirs spel wel ouer lv jaren zoude gespeelt zyn geweest ende
 [21] namelyck heeft hy van pauwelsen thielmans selue gehoert dat hyt
 [22] jn zynen jonge daghen zoude hebben gespeelt gehad
 Sijraon hobos

XII

[1] ⁺ Coen vanden horick corael opten sauele oudt xvij jaeren oft daerom-
 [2] trent seeght onder eedt dat hy ten versuecke van Simon de legwercker
 [3] heeft gescreuen de twee rollen vanden gemaicten sot ende den gebo-
 [4] ren sot die wy hem hebben gethoont ende dat vyt een cleyn boecxken
 [5] van iij oft viere bladeren pampiers daer nyet anders jnne en stont
 [6] dan tvoirs spel van twee personnaigen ende heeft voere zynen arbeyt
 [7] gehad twee stuyuers ende js jn desen sommer gebuert omtrent iij
 [8] maenden geleden ende als hy tselue gescreuen hadde zoe heeft hy
 [9] tboecxken ende dander den seluen simon wederomme gegheuen ende
 [10] den voirs simon en seeghde nyet tot wat eynde hy tselue spel wilde
 [11] vytgescreuen hebben noch en heeft oyck gheen propoest gehouden
 [12] vanden jnnhouden oft bediedinge van dyen Ende anders
 Conraert vanden horick

⁺Fol. 252^v

XIII vij^a octobris anno et loco predictis

[1] ⁺ Pauwels thielmans legwercker woenende jnder voirs stadt oudt lxij
 [2] jaeren oft daeromtrent gedaecht ende geedt ende gejnterroeert als
 [3] voere seeght dat hy op sinte machiels dach lestleden nyet en js jegen-
 [4] woirdich geweest daer tspel van twee personnaigien te wetene vanden
 [5] gemaicten ende geboren zot byder corenblomme voere den heeren
 [6] vander stadt gespeelt js geweest / maer zoe by aenturen daernae een
 [7] vander zeluer cameran hem deponent heeft des sondaeghs daernae
 [8] geseyt datter eenige priesters waeren geweest die tselue spel hadden
 [9] qualycke genomen zoe seeghde hy deponent dat hem dat verwonderde
 [10] aengesien hy selue tvoirs spel ouer de xl jaeren heeft gespeelt gehad
 [11] ende dwelcke altyts zeer wel genomen wordde ende onder andere js
 [12] hy wel jndachtich dat hyt tot tweemalen toe heeft gespeelt gehad voer
 [13] wylen meesteren merten coels prochiaen van sinter goedelen maer
 [14] want hy gheen andere heeren en kende zoe en weet hy nyet wy
 [15] daernoch al by zyn geweest / Ende seeght dat hy noch jegenwoir-
 [16] delyck by nae tvoirs spel van buyten can ende nae dyen wy hem den
 [17] geboren sot hebben jn handen geleuert zoe heeft hij tselue gelesen
 [18] ende van buyten den gemaicten sot van voere tot achtere zonder
 [19] eenige variatie oft veranderinge gereciteert ende verhaelt gehad oic
 [20] zonder hesitatie // nyet wetende te verderen hoe de twee personna-
 [21] gen aen tvoirs spel gecomen zyn [Fol. 253] dan hebben de rethorisiens
 [22] voere een manniere dat zy altyt ewat nyeuws spelen ende als zy
 [23] dan een spel vinden dwelcke jn zekere jaeren nyet en js gespeelt

⁺Fol. 252^v

[24] geweest zoe bringen zy zulcken spel by ende dan schynet ewat nyeuws

[25] te zyne ende welck spel die vander voirs corenblomen zoe hy deponent
 [26] hem laet duncken te lieuer gespeelt hebben vyf dyen dat den dach
 [27] van sinte machiel alhier de sotten feeste js Ende anders
 pauwelen tielman

XIV

[1] ⁺ Vigesima quarta Octobrds presentis anni, In Domo vidue de fluijtere,
 [2] habitantis in foro equorum in nuptys filij sui Joannis de fluijtere, que
 [3] celebrabantur vesperi in cena, Exhibitus est Dialogus quinque persona-
 [4] rum, quarum prima persona erat Rethorica Que conquerebatur, quod
 [5] quidam Sacerdotes Babel niterentur se opprimere; et prorsus preter omne
 [6] meritum dolere. Quin nihil aliud faceret, quam id ad quod creata erat
 [7] Nimirum homines ad veritatem deducere Secunda persona erat senex
 [8] quidam, qui eandem Rethoricam consolabatur miris modis. Affirmans
 [9] id per eosdem Sacerdotes nunquam fieri posse Jmò multos adhuc esse
 [10] in viuis, qui ipsa Rethorica authore, auderent hominibus nudam veri-
 [11] tatem aperire, nullos viventes Quales (inquit) et nunc ô Rethorica es
 [12] auditura. Succedebat his stultus quidam, qui agebat personam stultj.
 [13] Et inter cetera asseruit, Non solum esse illos stultos, qui se fingerent
 [14] stultos, Sed et alios multos, qui se estimarent benè prudentes. Huic
 [15] succedebant due alie persone Sacerdos et Medicus, hos exagitabat dictus
 [16] stultus vt se inuicem conuitijs peterent, quod factum est. Et adducta
 [17] sunt per Medicum, quecunque opprobria, possent in statum sacerdo-
 [18] talem adduci, Et inter alia hec attulit, Quanta esset stultitia, quod
 [19] inani suo sacrifdicio, putarent se placare Deum, et quod cogèrent po-
 [20] pulum colere Meretricem illam Babilonicam, de qua Joannes dn Apoca-
 [21] lypsi etc. Tandem concluderunt Perpendite que dicta sunt auditores et
 [22] vos ipsi de his iudicate, sed ad nullum interea alterum deferatis Qui
 [23] agebat stulti personam, erat ille idem homo qui agebat stultum in
 [24] Dialogo illo exhibito in domo Ciuica, in festo Michaelis, qui nonnullos
 [25] offendebat. Poterint super his audiri, Procurator quidam Concilii Bra-
 [26] bantie, cuius cognomen est Burchgraue Magister Cornelius vander
 [27] reest Receptor hospitalis, Diue Gertrudis, habitans apud idem hospi-
 [28] tale Item Nicolaus de backere, et alij, quorum nomina ab his peti po-
 [29] terunt. /

⁺Fol. 263

XV

[1] ⁺ dat ten huysse vander weduwen fuyters js gespeelt jn octobrj lestleden
 [2] een spel met vyf personnadgen zeer scerpich ende daeraff djerste
 [3] Rethorica js genaempt ende die seer beclaechde dat zy wordde ver-
 [4] uolght van eenige priesters van babel / de ij^e een oude man diese
 [5] consoleerde seggende dat de priesters zulex nemmermeer en zouden
 [6] mogen beletten / de derde eenen sot die den sot maicte ende die
 [7] seeghde dat zy nyet en waeren die hen voere wys hielen / daernaen zyn

⁺Fol. 229

[8] daernoch ij persoenen gecomen den een priestere ende dandere een
[9] medecijn de welcke tsamen arguatie cregen verwytende de medecyn
[10] allet ghene dat hy eenen priestere zoude mogen verwijten ende onder

- [11] anderen dat de priesters sot waeren die god metter ydeler offranden
 [12] meynen te behagen ende den volcke de babelsche hoere deden aen-
 [13] bidden

XVI ⁱⁱⁱⁱ^a decembris anno et loco predictis

- [1] ⁺ Meester Willem borchgreue procureur postulerende hier te houe
 [2] oudt xxxvij jaeren oft daer omtrent Seeght opten eedt by hem ter
 [3] saken van officien gedaen hoe dat hy jnde bruyloffts js geweest van
 [4] Jan de fuytere contrerolleur vanden wercke van zynder ma^t omtrent
 [5] een maent geleden ombegrepen vanden justen tyde wesende alsoe wel
 [6] jndachtich dat daer ouer tafel twee Rethoryck spelen wordden gespelt
 [7] daer aff djerste zeer goet ende beweechlyck was soe hem deponente
 [8] dochte ende was vanden Rycken crancken ende den armen gesonden
 [9] daer toe de patientie quam hebbende een figure van onssen heere
 [10] aen teruyce / concluderende dat god deur die pacientie hadde verwon-
 [11] nen den vyant ende de doot Ende dander en heeft hy soe wel nyet
 [12] onthouden dan dunckt hem datter een geestelycke persoenaige ende
 [13] eenen sot onder waeren / ende dwelck hem deponent nyet aen en
 [14] stont ende sach oyck wel dat de prochiaen van sinter goedelen daer
 [15] oyck wesende daer aff nyet wel te vreden en was seggende tot hem
 [16] deponent eenige woerden jn latyn daer op hy deponent antwoerdde
 [17] [255^v] dese oft gelycke woerden vere sunt dura et tediosa hoe wel
 [18] hy nv den sin oft de substantie vanden seluen spele nyet en can
 [19] vercleren als ysindert daer op gheen achte meer geslagen hebbende
 [20] Seggende des gevraeght dat soe hy metten rugge sat ten spelders
 [21] wert ende metten aensichte ter bruy werts soe en heeft hy oyck soe
 [22] nauwe gheen gade geslagen wy de persoonen waeren die tselue spel
 [23] speelden dan dunct hem dat de gene die den sot speelde eenen baert
 [24] hadde nyet wetende hoe hy genaempt js noch waer hy woent maer
 [25] gelooft dat Lyon de fuytere ende ander broeders vanden voirs con-
 [26] trerolleur den seluen wel kennen sal oft emmers weten waer die oft
 [27] eenige van hen woenachtich zyn ende anders etc.

⁺Fol. 255

Onderteeckent Borchgreue /

XVII

- [1] ⁺ Leon de fuytere lantmetere woenende jnder voirs stadt oudt xxxij
 [2] jaeren oft daer omtrent gedaeght by jannen de raymakere Seeght
 [3] onder eedt dat Jan de fuytere contrerolleur syn broeder omtrent vij
 [4] weken js gehillicht geweest ende soe js hy wel jndachtich dat om
 [5] zynen voirs broedere metten geselscape eere aen te doene / hy hem
 [6] heeft opte caemere vander Rethorycken vanden boecke jn deser stadt
 [7] geuonden alwaer hy een battement sach spelen van drye person-
 [8] naigen daer aff deen gelayen was met pluymen ende dander met
 [9] keyen ende de derde was een scippere dwelcke heel belachelyck was /

⁺Fol. 255^v

[10] ende wanter jongers waeren opter caemeren [Fol. 256] dye vanden
[11] eedt nyet en waeren maer vuyt genoechten tvoirs spel speelden soe
[12] wasser een prologue gemaect die onder ander jnhiel dat Rethorica

[13] was benyt ende dat men die selue wilde te nyeuwte doen nyet temin
 [14] al waest soe datmen noch liefhebbers vander seluer rethorycken vandt
 [15] met gelycken woerden /

[16] Seeght dat opten dach smorgens als zyns deponents broedere houwde
 [17] hy deponent js gegaen by die voirs personaigen op dat zy des
 [18] auonts tvoirs spel souden coemen spelen jnde bruijloft ende mits dat
 [19] de sone jnden sluetel opte hoochstraete die deen personnaige was hem
 [20] secreet moeste houden als tegenwoerdich geweest zynde daer een
 [21] affliuich gemaect was soe en consten dander twee tvoirs spel nyet
 [22] gespelen mits den welcken hy deponent bat dat zy dan yet anders
 [23] souden coemen spelen dwelcke zy deden ende hebben ter seluer tyt
 [24] ouer taefelen de voirs prologue met twee personnaigen gespelt ende
 [25] daer nae jsser een personnaige van een out man gecoemen die vader
 [26] van Rethorica was / ende daer nae jsser jnt spel geweest vyff per-
 [27] sonnaigien wel verstaende dat de gene die vader van Rethorica was
 [28] naemaels de personnaige van eenen priestere heeft gespeelt wesende
 [29] alsoe alleenlyck vier persoonen die tvoirs spel ende prologue hebben
 [30] gespeelt / nyet onthouden hebbende den sin oft substantie vanden
 [31] seluen spele / dan weet dat swaer ende nyet [Fol. 256^v] genoeche-
 [32] lyck en was sulcx dat hadden hy van te voeren geweten dat zy
 [33] sulcken spel souden hebben ghespeelt dat hys nyet gheren en soude
 [34] hebben laeten spelen ende zyn de personnaigien die tzelue gespeelt
 [35] hebben Jan van maldere legwerckere nyet wetende waer hy woent /
 [36] Jan matheus oudtcleercoopere / aen sinter claes woenende / Gabriel
 [37] ende een scoteleren woenende aen sinter claes merct op eenen
 [38] hoeck wesende een jonck geselleken alle welcke persoonen syn arm
 [39] bloeders ende heel slechte persoonen seggende des gevraeght dat hy
 [40] heeft hoiren seggen dat tvoirs spel wel ouer xl oft l: jaeren soude
 [41] noch gespeelt syn geweest nyet wetende waer zy tzelue spel gere-
 [42] couereert hebben gehadt Seggende oyck hy deponent dat hy metten
 [43] voirs persoonen noyt sunderlinge conuersatie oft handelinghe en heeft
 [44] gehouden ende alsoe van hueren leuen ende regimente gheen ander
 [45] attestatie en can gedoen /

[46] Seeght dat de voirs persoonen daer nae meer dan thien malen by hem
 [47] deponent syn gecoemen / synde seer droeue doen zy gehoert hebben
 [48] dat tvoirs spel qualycken genoemen was biddende hem deponent dat
 [49] hy den prochiaen van sinter goedelen die tvoirs spel hadde hoiren
 [50] speelen soude willen spreken ende hem bidden dat hys nyet te kennen
 [51] en soude geuen wesende soe bedroeft dat hy deponent genoech te
 [52] doene heeft gehadt om hen hier jnde stadt [Fol. 257] te houden
 [53] welcke persoonen seeghden dat zy jn een ongenuchten souden coemen
 [54] sonder hueren weten ende want zy tvoirs spel nyet en hadden gemaect
 [55] noch daer aff gheen verstant en hadden met gelycken woerden /

[56] Gevraeght oft ten tyde als tvoirs spel gespeelt wordde dyen vanden

[57] Rethorycken verboden was dat zy zulcken spelen nyet meer spelen en
[58] souden Seeght dat hy nyet en weet oft voere oft naer js gespeelt
[59] geweest dan meyndt dat naeder handt tvoirs verbot js gedaen geweest
[60] ende datmen hen ter seluer tyt noch nyet verboden en hadde Ende
[61] anders etc.
Onderteeckent Leon de fuytere /.

XVIII

[1] + Jan de fuytere contrerolleur vanden wercken onsses heeren des Conincx
 [2] jn brabant ende Borgermeester van Boutsfort out xxvij jaeren oft daer-
 [3] omtrent Seeght opten eedt by hem ter saken van officien gedaen dat
 [4] hy den xvj^{en} octobris lestleden syn bruyloft heeft gehouden alwaer een
 [5] battement oft spel wordde gespeelt daer eenen sot veele arguatie tegen
 [6] eenen priester hadde dwelcke den geselschap nyet aggreable en was
 [7] want nyet met allen genoechelyck en was sulcx dat hy deponent tzelue
 [8] nyet en soude hebben laeten spelen hadde hyt van te voeren [Fol.
 [9] 257^v] geweten dat sulcken spel soude syn geweest nyet wetende wy
 [10] de ghene zyn die tvoirs spel hebben gespeelt gehadt gelyck hy oyck
 [11] seyt nyet onthouden te hebbene de substantie vanden seluen spele
 [12] Ende anders
 Onderteeckent J de fuijtere /.

†Fol. 257

XIX

den xx^{en} january anno et loco predictis

[1] + Jan matheeus oudtcleercoopere woenende jnder voirs stadt van brues-
 [2] sele oudt xlij jaeren oft daer omtrent gedaeght by jeronimum colet
 [3] deur^{te} Seeght onder eedt dat hy deponent js geweest een vanden
 [4] genen die op de bruyloft vanden contrerolleur de fuytere heeft gespeelt
 [5] een p..... spel met een voirgaende prologue wesende de selue
 [6] prologue / wesende de selue prologue voir tbeginnel Rethorica die
 [7] seer claechde datmen heur te nyeuwte wilde doen ende verdrucken /
 [8] ende een jongen genoempt gielen de creuwere die speelde rethorica
 [9] ende hy deponent was vrient ter noot consolerende de selue rethorica
 [10] ende seeghde onder ander datter noch drye souden coemen diese sou-
 [11] den hulpen verstercken / willende seggen de drye personnaigien die
 [12] namaels tspel quaemen spelen ende nae dyen de zelue prologue ge-
 [13] speelt was die gemaict js geweest by eenen schildere genaempt Denys
 [14] woenende jnde verwer straete soe synder drye personnaigien geweest
 [15] te wetene den gemaicten sot dander opgeblasen sot ende den derden
 [16] gheestelycken sot ende soe den gemaicten sot jierst quam jn sots cle-
 [17] deren [Fol. 258] beginnende syn boetsen te maken soe js den opge-
 [18] blasen sot oyck jnnegecoemen die syn houerdicheyt te wercke stelde
 [19] sulcx dat zy tsaemen arguatie gecregen ende den geestelycken sot
 [20] die js doen oyck gecoemen die heeft den opgeblasen sot noepte ende
 [21] daer nae heeft de selue den geestelycken sot vele van syn faulten
 [22] verweten ende de gheestelycke zot de zyne ende daer nae js tzelue
 [23] spel op eenen gheestelycken sin vuyt gebrocht soe dat hy deponent
 [24] noyt en heeft geweten dat tzelue spel quaet oft tegen onssen gelooue
 [25] soude syn geweest gelyck hy oyck sulcken spelen nyet en soude
 [26] willen spelen / welck spel oyck ouer langen tyt js gemaect / ende

†Fol. 257^v

[27] heeft den jongen genaempt gabriel de blomme woenende tegen ouer
[28] den vrouwen broeders wesende een schilder tzelue onder de papieren
[29] van wylen zynen vadere genaempt Aert de blomme bode vanden beden
[30] van zynder ma^t geuonden emmers heeft hem deponent tzelue alsoe
[31] geseyt welcken aert jn zynen tyt ende oyck den voirscreuen gabriel

[32] voer goede kersten menschen altyt zyn gehouden ende geacht ge-
 [33] weest / ende hy deponent heeft gehoert dat tzelue spel jn deser stadt
 [34] nyet en soude zyn gemaectt ende dat de voirs wylen Aert die de
 [35] kunste vander Rethorycken seer lief hadde ende jn verscheyden
 [36] plaetsen prys gehaelt heeft / tvoirs spel gecregen soude hebben ende
 [37] hy deponent dye den gheestelycken sot speelde heeft alleenlyck zyn
 [38] rolle gehadt dye hy sal [Fol. 258^v] soecken ende oyck vander pro-
 [39] loguen / ende my procureur brengen / seggende hy deponent dat zy
 [40] tvoirs spel hebben gespeelt aeler myn heere die Cancelliere verboden
 [41] heeft te spelen eenige gelycke spelen ende dat hy deponent daer nae
 [42] oyck noyt meer en heeft gespeelt ende nyet meer en begheert te
 [43] spelen ten zy dat jerst gevisiteert wordde ende js dalder jerste spel
 [44] dat hy deponent oyt speelde dwelcke hy met zynen medegesellen daer
 [45] te voeren op hen caemere voer een proeue hadde gespeelt aldaer oyck
 [46] priesters waeren ende nyet en vermaenden dat quaet was /
 Onderteeckent J.M. met seker merck /.

XX

[1] ⁺ Aert de creeuwere scotelere woenende jn deser stadt by zynen vadere
 [2] oudt xx jaeren oft daer omtrent gedaeght etc. Seeght dat hy deponent
 [3] als jerst een aencoemelinck vander Rethorycken noch vander caemeren
 [4] nyet en js maer want hy de cunste lief heeft soe heeft een schildere
 [5] genoempt denys woenende jn een straetken daer men van sint jacops
 [6] poirte naede verwers straete gaet hem een prologue gegeuen van
 [7] omtrent xl regulen de welcke hy noch wel van buyten can / ende soe
 [8] js hy wel jndachtich dat hy wesende jn vrouwen cleederen de per-
 [9] sonnaige van Rethorica heeft gespeelt op de bruyloft vanden contre-
 [10] rolleur fuytere ende Jan matheeus [Fol. 259] voirgaende getuyge die
 [11] was vrient ter noot die oyck omtrent xl regulen heeft gehadt / ende
 [12] js den sin geweest dat Rethorica seer claechde datmen heur wilde te
 [13] nyeuwte bringen daer deure zy seer mestroostich was ende de vrient
 [14] der noot die consoleerde heur / ende naede prologue zynder drye
 [15] personnaigien gecoemen die onder malcanderen gespeelt hebben ende
 [16] als sij hen spel voleyndt hadden soe heeft hy deponent noch ewat
 [17] gesproken ende oyck de voirs vrient ter noot daer deure Rethorica
 [18] zeer verblyt was vanden voirs spele Ende sal hy deponent my pro-
 [19] cureur de voirs prologue jn gescrifte bringen Ende anders etc.
 Onderteeckent Aert de creeuwere /.

⁺Fol. 258^v

XXI

[1] ⁺ Gabriel de blonde schilder van synen ambachte oudt xxij jaeren oft
 [2] daer omtrent gedaeght etc. Seeght dat hy deponent nae daffliuicheyt
 [3] van wylen synen vadere seker spelen Refereynen ende dyergelycke
 [4] gescriften vander Rethoricken heeft geuonden byden seluen synen

⁺Fol. 259

- [5] vadere achtergelaeten gelyck hy een lieffhebber vander seluer consten
[6] was ende die omtrent vj oft viij jaeren js ouerleden / ende onder ander
[7] heeft hy geuonden jn twee oft drye blaederen papiers een spel van
[8] drye personnagien wesende den opgeblasen sot den gemaicten sot

[9] ende den gheestelycken sot vuyt welcken spele hy deponent drye
 [10] rollen heeft gescreuen daer aff hy deene te weten vanden opgeblasen
 [11] sot jan matheeus den gheestelycken sot ende jan van malle legwercker
 [12] den gemaecten [Fol. 259^v] sot hebben gehadt ende hebben tselue
 [13] onder hen dryen van buyten geleert ende daer nae hebben sy tzelue
 [14] spel jerst opde camere vanden boecke gespeelt ende voer de tweede
 [15] maele opde bruyloft vanden contrerolleur De fuytere ende daer naer
 [16] nyet meer welck spel by hen deponent noyt en js gemaect noch en
 [17] weet oyck nyet wy tzelue gemaect mach hebben dan meyndt dat ouer
 [18] langen tyt onder zyns deponents vadere js geweest / dwelcke hy
 [19] deponent nyet en weet yet jnne te houdene dwelck tegen onssen
 [20] kersten gelooue soude wesen /

[21] Gevraeght waer tzelue pampier js seyt dat hy het principael heeft
 [22] eens jn zynen boesem gehadt om hem te beraeden hoe hyt daer mede
 [23] soude maken hoirende datmen de spelen vanden beruoeten broerkens
 [24] hadde verboden / ende soe hy genoegh droeuue zynde vuyt dyen hy
 [25] verstont dat tzelue spel nyet wel genoemen en was vanden dronck
 [26] wordt beuaen soe eest hem ontvallen oft emmers en weet nyet waer
 [27] dat vervaren mach zyn / al wiste hy daer groot goet mede te winnen
 [28] dan hoept wel alle drye die rollen te recouureren dye van woerde te
 [29] woerde by hem deponent daer vuyt zyn gescreuen sonder yet daer
 [30] jnne verandert te hebbene / want jndyen hy die tuycht hadde gehoert
 [31] oft geweten ten tyde als zy tzelue spel opden boeck speelden dat tvoirs
 [32] spel quaet oft yet onbehoirlycx hadde jnnegehouden hy deponent en
 [33] soude tzelue nemmermeer vuyt gescreuen noch gespeelt hebben / ende
 [34] en soude anders oyck soe oopenbaerlycke nyet hebben willen spelen
 [35] maer lieuer jnt vier geworpen hebben / ende wylen zyn [Fol. 260]
 [36] vadere die bode vander beden was en soude oyck gheen spelen ge-
 [37] houden hebben die hy hadde geweten quaet oft scandaleux te zyne /
 [38] Gevraeght wy de prologue gemaect heeft gehadt ende wanneer dye
 [39] gemaect js / Seeght dat hy de selue prologue noyt en heeft gesien
 [40] noch gehadt dan heeft dye hoiren spelen ten huysse vanden voirs
 [41] fuytere ende als zy djerste male opde camere vanden boecke tvoirs
 [42] spel speelden soe en js de selue prologue daer nyet geweest nyet
 [43] wetende wy de voirs prologue gemaect mach hebben / Ende voirts
 [44] gevraeght hoe dat compt dat rethorica jnde selue prologue heur soe
 [45] beclaeght ende dat die ten propoeste vanden seluen spele schynt
 [46] gemaect te zyne ende dat de ghene die se gemaect heeft tzelue
 [47] spel schynt gesien te hebbene / Seeght dat nyemant syns wetens
 [48] tvoirs spel in geschrifte en heeft gehadt dan hy deponent / ende
 [49] seyt wel te hebben hoiren seggen dat de rethoricke wel hier voer-
 [50] maels noch soude verboden zyn geweest / ende dat alsoe by aenture
 [51] de selue prologue ouer langen tyt mach zyn gemaect daer aff noch-
 [52] tans nyet jnt sekere wetende Ende hy deponent sal syn debuoir doen
 [53] om de voirs rollen jn handen van my procureur te leueren

Onderteeckent Gabriel de blonde /.

XXII

xxj^a januarij anno et loco predictis

[1] + Denys van hullegaerden schildere woenende ende geboren [260^y]
 [2] jn deser stadt van bruesselle oudt xliij jaeren oft daer omtrent ge-
 [3] daecht geedt ende gejnterrogueert als voeren Seeght dat hy deponent
 [4] hebbende getrouwt de dochtere van wylen kaerel van soonhouen
 [5] omtrent twee jaeren ouerleden die een liefhebber ende oyck vander
 [6] gulden broeders vander caemeren vanden boecke js geweest / nae
 [7] daffliuicheyt desselfs syns schoonvaders diuerssche refereynen ende
 [8] ander gescriften vander rethorycken heeft geuonden dye hy al heeft
 [9] duersien als wesende daer te voeren oyck een guldebroeder vander
 [10] seluer caemeren / ende soe hy onder ander stucken een geschuert
 [11] pampier heeft geuonden synde de clachten die rethorica dede / soe
 [12] heeft hy jn hem seluen gedacht dat de selue clachte die by maniere
 [13] van prologue was gemaict wel te passe soude coemen soe wanneer
 [14] daer opte voirs caemere eenige lieffhebbers vander cunsten souden
 [15] begheren te spelen want de selue js op drye liefhebbers van rethorica
 [16] nyet vanden eede wesende gemaect welcken achtende heeft hy depo-
 [17] nent hoirende datter een genoechelycken ende boerdelycken spel van
 [18] drye jongeren jnden eedt nyet wesende soude gespeelt werdden jn
 [19] septembrj lestleden opte voirs caemere soe heeft hy de voirs prologue
 [20] eenen vander caemeren te bewaeren gegeuen op datse soude metten
 [21] voirs spele / mits zynder nootelycker affairen dye hy buyten der stadt
 [22] tot braine chasteau hadde te doene jn zynder absentien gespeelt
 [23] wordden soe hy oyck heeft verstaen dat die gespeelt js geweest
 [24] welck spel was vanden Lichtgelaeyen welck een coopman van solffer-
 [25] stecken was / de tweede personnaige was selden ruste wesende een
 [26] scippere ende de derde was beswaert met laste hebbende eenen
 [27] sack vol keyeren welck spel soe de prochiaen van sinter goedelen heeft
 [28] vercleert nyet dan belachelycke genuchte en js jnnhoudende onder
 [29] dwelcke heden op een weerlycke jubelee ende morgen [Fol. 261]
 [30] op een bruyloft sal gespeelt wordden / ende ouermits dat Lion de
 [31] fuytere tvoirs spel hadde hoiren spelen soe js de selue lyon by hem
 [32] deponent ende andere gecoemen om tvoirs spel gespeelt te worddene
 [33] jn octobere lestleden opde bruyloft vanden contrerolleur synen broedere
 [34] / ende mits dat de soene jnden sluetel doen ter tyt een ongeluck hadde
 [35] van present te syn geweest daer een affliuich was gemaect die de
 [36] personnaige van licht geladen hadde gespeelt soe en conste tzelue spel
 [37] nyet gespeelt gewordden / daer deure de selue lyon seer bedroeft
 [38] was / ende seer bat om een ander spel te hebben ende wantter drye
 [39] personnaigien van drye sotten een spel geleert hadden soe heeft hy
 [40] hen bewillicht tzelue speel te spelen ende hem deponent gebeden om
 [41] de voirs prologue gespeelt te hebben daer op hy deponent seeghde dat
 [42] die daer toe nyet en diende ende op andere liefhebbers vander cunsten

⁺Fol. 260

[43] was gemaict nyetmin vuyt dyen de voirs leon soe seer bat soe js hy
[44] te vreden geweest dat de voirs prologue soude gespeelt worden die soe
[45] hy deponent meyndt nyet ombehoirlycx en js jnhoudende ende schynt
[46] principaelycken de selue clachte gemaect te zyne ouer mits dat de

[47] vyff gulden van deser stadt de guldebroeders vander rethorycken
 [48] naer huer liefste tot hun gulde hebben willen trecken daer deure de
 [49] conste ten lesten vergaen soude hebben ende en js nyet gemaict op
 [50] eenich verbot want als de selue prologue jerst ende daer naer ten
 [51] huysen vanden voirs fuytere was gespeelt soe en jsser noyt verbot
 [52] gedaen geweest dan daer nae heeft myn heere de Cancellier verboden
 [53] datmen sulcken spelen nyet meer en soude spelen dwelck oyck nyet
 [54] meer en js gebuert /.

[55] [Fol. 261^v] Gevraeght waer de voirs geschuerdde cladde js seydt dat
 [56] hy die gecopieert hebbende de selue heeft voir quaet pampier laten
 [57] verloren gaen / ende de copye die hy deponent gescreuen heeft ende
 [58] op hen camere soe voirs js gelaeten die en heeft hy daer nae noyt
 [59] meer gesien ende als die gespeelt worde ten huysen vanden voirs
 [60] fuytere soe js dye gespeelt vuyter memorien vanden genen diese van
 [61] te voeren hadden gespeelt daer hy deponent present js geweest sonder
 [62] mede te spelen / verclerende hy deponent dat hy mit het vuytgeuen
 [63] vander voirs prologue nyet ter werelt en meyndt te hebben mesdaen
 [64] ende hadde hy gemeynt oft eens gepeyst daer aen te mesdoene / hy
 [65] deponent en soude tzelve om gheen goet hebben willen doen als nyet
 [66] begerende te doene dat tegen onssen heyligen kersten gelooue oft
 [67] schandalisatie van yemanden soude tenderen Ende anders
 Onderteeckent hullegaerde /.

XXIII

[1] ⁺ De voirscreuen Gabriel heeft mij procureur ten voirs daghe geleuert
 [2] de twee rollen by zynder handt gescreuen deen vanden opgeblasen
 [3] sot ende dander van den gemaicten sot die hy op zynen voirs eedt
 [4] vercleert van woerde te woerde vuytgescreuen ende oyck gespeelt te
 [5] zyne jn alder vuegen gelyck dye gescreuen staen sonder daer jnne
 [6] yet verandert toe oft aff gedaen te zyne ende dander js jn handen
 [7] van jan matheus dye hy oyck heeft gescreuen maer want die
 [8] geschuert was en weet nyet oft die herscreuen js oft nyet dewelcke de
 [9] voirs jan matheus noch moet [Fol. 262] onder hebben soe hy meyndt /
 Onderteeckent gabriel de blonde

⁺Fol. 261^v

XXIV

den xxij^{en} dach der voirscreuen maent january

[1] ⁺ De voirscreuen Jan matheus ende Aert de creeuwere hebben my
 [2] procureur de twee stucken vander prologue opte bruyloft vanden
 [3] voirscreuen fuytere gespeelt jn handen geleuert ende hebben jn
 [4] mynder jegenwoerdicheyt de selue van woerde te woerde van buyten
 [5] verhaelt sprekende elck zyn partye verclerende opten eedt by hem

⁺Fol. 262

- [6] respectiue gedaen dat zy nyet een woerd anders gespeelt en hebben
[7] dan gelyck de voirs twee stucken dat jnnhouden / Ende de voirs Jan
[8] matheus heeft my procureur oyck gegeuen de derde personnaige
[9] vanden spele aldaer gespeelt wesende den geestelycken sot die hy

[10] oyck op zynen eedt heeft genomen allessins gespeelt te zyne gelyck
 [11] de voirs partie oft stuck dat vuyt wyst /
 Onderteeckent J.M. Ende Aert de creeuwere /.

XXV

[1] ⁺ Nae desen hebbic procureur de voirscreuen twee rollen vanden voir-
 [2] screuen prologue ende de drije rollen vanden principalen spele te
 [3] wetene Rethorica vrient ter noot aengaende de prologue ende aengaen-
 [4] de het spel vanden opgeblasen sot vanden gheestelycken sot ende
 [5] vanden gemaicten sot geleuert jn handen vanden prochiaen van sinter
 [6] goedelen op hem versueckende dat hy de selue zoude willen ouersien
 [7] ende visiteren om te wetene oft de rollen ten huysse vanden contrerol-
 [8] leur de fuytere zyn gespeelt gelyck de voirscreuen gescriften dat jnne-
 [9] houden / daerop de voirscreuen prochiaen den derden dach daerna
 [10] te wetene den dach der voirscreuen maent januarij heeft my
 [11] procureur vercleert dat de voirscreuen prologue ende principael spel
 [12] tgene js dat ten huysse vanden voirscreuen fuytere js gespeelt geweest
 [13] zonder dat hy van eenige veranderinge zoude cunnen metter waerheyt
 [14] geseggen maer dunct hem dat tselue allessins js gespeelt gelyck de
 [15] voirscreuen rollen dat jnnhouden behalfen dat hem dunct datter ydele
 [16] sacrificie wordt geprononcheert ten tyde als tselue gespeelt was daer
 [17] nv jnt gescrifte staet sotte sacrificie zonder nochtans tselue te cunnen
 [18] jnt sekere geattesteren /.

⁺Fol. 228

XXVI

Aen mijn heere den proccuruer sinnerael

[1] ⁺ Gheuen ootmoedelyck te kinnen de rethorijsienien vander coreblommen
 [2] binnen deser stadt van brussel hoe dat sijlien gedaecht hebben geweest
 [3] voer uwer Eer om een batamint dwelck sijlien gespelt hebben binnen
 [4] deser stadt ter liefden vanden peijse dwelck gheheeten es de beruoeten
 [5] broers ende hebt dat doen halen met uwen officiers ende hebt daerop
 [6] gehoort deen voer dander naer tot wat jnde dat sijlien dat tweemaal
 [7] op een jaer gespelt hebben ende en hebt aen haerlieden anders niet
 [8] connen geuinden dan datsijt deerste reijse spelden ter liefden vanden
 [9] peijse / ende de tweede reijse ter liefden ende eere van haerlien prijs
 [10] die sij daer mede gewonnen hadden soe datsijt niet en spelden tot
 [11] niemants schande oft blamacie soe soudent sij v wel willen bidden oot-
 [12] moedelijcken dat uwer Eer gelieuen wille haer dat esbatamint weder
 [13] om te sinden totten huijse van antonus cuppens haerlien factuer daert
 [14] een van uwen officieren gehaelt hebben / niet dat sijt begeren te
 [15] spelen / maer te leggen bij haerlien ander spelen soe bidden sij v
 [16] ootmoedelijck dat uwer eer gelieuen wille haerlien dat batamint vande
 [17] beruoeten broers wederom te sinden sij willen altoos bereet sijn tot

⁺Fol. 116

[18] uwen dinst alle uren en alle tijen alst uwer Eer sal gelieuen dwelck
[19] doende etc.

XXVII

- [1] En oultre par le susdict tesmoing que luy estans commande par le-
 [2] dict seigneur cardinal dapprehender les joueurs de certaines farches
 [3] suspectes et par ci deuant deffendues par expres placcart de feu
 [4] lempereur affin den fere punition icelluy procureur ayant parle
 [5] ausdicts joueurs les envoya vers ledict vicaire affin deulx excuser
 [6] vers luy disant que quand a luy procureur il ne leur demandoit riens
 [7] et que contantent le dict vicaire il se tenoit satisfaict

XXVIII**vrint ter not**

- 20 noet en vas mijn herte mer beroert van binnen
 ic en weet niet ocht ic beroeft bin van sinnen
 oft dat de maere met dromen mij heft verdoeft
 al daet veele soe hebbe ic duenckt my ghehoert
 een madelike stuemme zeer glaegelike heffen
 25 mids groete kuringe doeght mij beseffen
 den geest der liefden ocht vaer wesen souwe
- 27-28 o Retoerika vrouwe nobele merstersse verheuen
 Hoe comdij sus bedrueckt vat hebdi bedreuen
 30 dat ghij dues mesmacht staet en heel bedroeft
- 33 o eedel vrouwe en vijlt vresen noch suergen
 vat dat ghij mij secht ghegdij wen beminder groet
- 35 wen vrint ter noet
 Dat ghij v voer mij wrijst es mij een smerte
- 45 o nobele merstersse en vylt niet trueren
 ten sal niet ghebueren daets min jntense
 vant duer v soete constege elegense
 sieet men menich ledich minsche hier op wel giest vrij
 nersteleken bouwen jn den acker cristij
 50 duer v liefelike eedefeesen
- 53 soe est maer al waert v volck verbeden op den hals
 die v lief hebben suellen v liefde toeghen
- 55 waer
- 55 voer alle der verlet oegen
 vant de vaerheijt en vrest her niet metallan
 al hebben sij den boem des liehs doen vallen
 wijt crachte van lueghenste stoere
 hij es veder op ghestaen jn hoeger gloere

60 tot eenen exsempel der vaerheijt crachtijch
 Dues al deden sij met haer ghewelt machtijch
 alle v studoeren te nueyte binnen oft buijten
 daer v conste gheplant es salse vuijt spruiten
 en huer openbaeren voer diese verfoeyen

65-66 ic sinse grooen met voere Redene veest toch content
 ic veet drij ongebonden liefhebbers seent
 die met een nve present tot wer vroemen
 wyt puer groende liefde herwaes comen

70 om v te beliewene gheloewes mij

71 en twijffelt niet sij sin hier bij
 Dus verlaet toch ghy alle druck en swaerheyt

73 tes soe jnder waerheyt
 dus voecht v erghens taenhoeren huer grelle
 maer al staense mijds bescaemheden stille
 om beeters wylle gheft vrinden en maegen
 avdense die tonswaert liefde draegen

1 + o reijn leyaele merstersse vercoeren
 hoe sij dij nv ghesent ghefdij den moet noch verloeren
 seght toch en ghij mij v secreten jont

+Fol. 125^v

16 nobel vrinden sijnt leughens die vij scier seyen
 vlij bidden minnelyken en doeter af gen vermaen